

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ

**МУСТАҚИЛЛИГИМИЗНИНГ
БУЮК МЕЪМОРИ**

**(Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти
И.А. Каримов хотирасига бағишланади)**

**Тошкент
«Адолат»
2016**

УЎК: 325.86(575.1)(09)

КБК: 66.3(5Ў)6-8

М 91

М 91 Мустақиллигимизнинг буюк меъмори. — Т.: Адолат, 2016.
— 160 б.

ISBN 978-9943-4768-2-0

УЎК: 325.86(575.1)(09)

КБК: 66.3(5Ў)6-8

Масъул муҳаррир: ю.ф.д. Эсанова З.Н.

Таҳрир ҳайъати: ф.ф.н., доц. Р. Қўчқоров
 ю.ф.д., проф. М. Усмонова
 М. Абдуллаева

Мазкур хотира китоби миллий мустақиллигимиз асосчиси, озов ва обод юрт меъмори, буюк давлат ва сиёсат арбоби, беназир инсон, Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислам Каримовнинг ёрқин хотирасига бағишланган бўлиб, унда Буюк Йўлбошчимизнинг давлатимиз юксалиши, халқаро миқёсда обрўсининг ортиши, минтақада ва жаҳонда тинчликнинг таъминланишига қўшган улкан ҳиссаси, у киши раҳбарлигида юртимизда амалга оширилган сиёсий, иқтисодий-ижтимоий, маданий ҳамда ҳуқуқий соҳалардаги тарихий ислоҳотлар ва уларнинг натижалари ўз аксини топган.

Ушбу хотира китоби Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 24 йиллиги байрамига тайёргарлик кўриш арафасида чоп этилмоқда.

ISBN 978-9943-4768-2-0

© Тошкент давлат юридик университети, 2016.

© Адлия вазирлиги ҳузуридаги «Адолат» нашриёти, 2016.

МАНГУЛИККА ДАХЛДОР УМР

2016 йилнинг 2 сентябрь куни мамлакатимиз, бутун халқимиз оғир жудоликка учради — буюк давлат ва сиёсат арбоби, миллий мустақиллигимиз асосчиси, Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислом Абдуғаниевич Каримов вафот этди. Ислом Абдуғаниевич Каримов замонамизнинг улуф сиёсатчиси, узоқни кўрадиган ва стратегик фикр юритадиган шахс, дунёда ва турли минтақаларда юз бераётган ўта мураккаб воқеа-ҳодисаларнинг моҳиятини давлатчилик нуқтаи назаридан кўра билиш қобилиятига эга, ўз юрти ва халқи учун, ҳар бир ватандошимизнинг тақдири учун улкан масъулият туйғусини чуқур ҳис қиладиган чинакам инсон, ҳақиқий маънавий жасорат эгаси эди. Элим деб, юртим деб ёниб яшаган бу фидойи Шахснинг қуйида баён этиладиган таржимаи ҳоли, бутун ҳаёт ва меҳнат фаолияти айни шу ҳақиқатдан дарак беради.

Ислом Абдуғаниевич Каримов 1938 йил 30 январда Самарқанд шаҳрида хизматчи оиласида туғилди. У Ўрта Осиё Политехника ва Тошкент Халқ хўжалиги институтларида ўқиб, муҳандис-механик ва иқтисодчи мутахассисликларига, иқтисод фанлари номзоди илмий унвонига эга бўлди.

Ислом Каримов меҳнат фаолиятини 1960 йилда Тошкент қишлоқ хўжалик машинасозлиги заводида бошлаган. 1961 йилдан 1966 йилгача Тошкент Авиация ишлаб чиқариш бирлашмасида муҳандис, етакчи муҳандис-конструктор бўлиб ишлади.

1966 йилда Ўзбекистон ССР Давлат план комитетига ишга ўтиб, бош мутахассисликдан республика Давлат план комитети раисининг биринчи ўринбосаригача бўлган йўлни босиб ўтди.

Ислом Абдуғаниевич Каримов 1983 йилда Ўзбекистон ССР Молия министри, 1986 йилда Ўзбекистон ССР Министрлар Совети Раисининг ўринбосари, республика Давлат план комитетининг раиси этиб тайинланган.

1986—1989 йиллар мобайнида Қашқадарё вилоят партия комитетининг биринчи котиби, 1989 йилнинг июнидан бошлаб Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи котиби лавозимларида ишлаган.

1990 йил 24 март куни Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг сессиясида Ислом Каримов Ўзбекистон ССР Президенти этиб сайланди. 1991 йил 31 август куни Ислом Каримов тарихий воқеа — Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллигини эълон қилди.

1991 йил 29 декабрда муқобиллик асосида ўтказилган умумхалқ сайловида И. Каримов Ўзбекистон Республикаси Президенти этиб сайланди.

1995 йил 26 мартда бўлиб ўтган умумхалқ референдуми яқунларига кўра, И. Каримовнинг президентлик ваколати 2000 йилга қадар узайтирилди.

2000 йил 9 январда муқобиллик асосида ўтган сайлов натижаларига кўра, Конституцияга киритилган ўзгаришларга мувофиқ,

И. Каримов 7 йил муддатга Ўзбекистон Республикаси Президенти этиб сайланди.

2007 йил 23 декабрда муқобиллик асосида ўтган сайлов натижаларига кўра, И. Каримов иккинчи марта 7 йил муддатга Ўзбекистон Республикаси Президенти этиб сайланди.

2015 йил 29 март куни муқобиллик асосида Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови бўлиб ўтди. Унинг натижаларига кўра, Конституцияга киритилган ўзгаришларга мувофиқ, Ислом Каримов 5 йиллик муддатга мамлакатнинг олий лавозимига сайланди.

Ислом Абдуғаниевич Каримов суверен ва мустақил Ўзбекистонни барпо этиш, халқпарвар демократик ҳуқуқий давлат яратиш, фуқаролар тинчлиги ва миллий тотувликни таъминлаш ишига қўшган улкан ҳиссаси ҳамда бу борада матонат ва жасорат кўрсатгани учун “Ўзбекистон Қаҳрамони” унвони, “Мустақиллик” ва “Амир Темура” орденлари билан тақдирланган эди. Шунингдек, у бир қанча хорижий давлатлар ва нуфузли халқаро ташкилотларнинг орден-медаллари билан ҳам мукофотланган.

И. Каримов Ўзбекистон Фанлар академиясининг ҳақиқий аъзоси эди. Айни вақтда у иқтисод, фан, таълимни ривожлантиришга қўшган улкан ҳиссаси учун кўпгина хорижий мамлакатлар университет ва академияларининг фахрий фан доктори ҳамда академиклигига сайланган.

Ўзбекистон халқи истиқлол йилларида эришилган барча салмоқли ютуқларни ҳақли равишда И. Каримов номи ва фаолияти билан боғлайди.

Улуғ Йўлбошчимиз мамлакатда амалга оширилган улкан ишлар, тарихий ўзгаришларнинг ташаббускори ва раҳнамоси бўлди. Ислом Каримов:

- Ўзбекистон мустақиллигининг асосчиси, мамлакат мустақил тараққиёт дастурини ишлаб чиққан ва миллий тараққиёт йўлини белгилаб берган атоқли давлат арбоби;

- демократик талаблар ва халқаро мезонларга тўла жавоб берадиган Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг асосий муаллифи ва уни ҳаётга тўла татбиқ этишнинг кафолати;

- марказий ҳокимият ва унинг жойлардаги бўғинларини ислоҳ қилиш, давлат, жамият ва инсон муносабатларини уйғунлаштиришга қаратилган янги сиёсий-ижтимоий тизим таъминларини ишлаб чиққан ва амалга оширган сиёсий лидер;

- ўтиш даврининг, мамлакат ва халқнинг ўзига хос хусусиятлари ҳамда илғор жаҳон тажрибаларини ўзида мужассамлаштирган, бугунги дунёда “Ўзбек модели” деб эътироф этилаётган ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг янги моделини ишлаб чиққан буюк ислохотчи;

- Ўзбекистон давлатининг ҳудудий яхлитлигини, сарҳадларимиз дахлсизлигини ҳимоя қилишга қодир Қуролли Кучлар, Чегара ва Ички қўшинларни замонавий ислохотлар асосида ташкил этиш ишига бошчилик қилган Олий Бош Қўмондон;

- КПСС Марказий Комитети бошчилигидаги кучлар Ўзбекистонда адолатсизлик ва тазйиқларни авж олдирган йилларда она халқининг номини ноҳақ таҳқир ва ҳақоратлардан ҳимоя қилиш, халқимизнинг ор-номусини, миллий ғурурини тиклашда фидойилик намунасини кўрсатган миллатпарвар ўғлон;

- халқимиз маънавий қадриятларига ҳурмат-эҳтиром билан муносабатда бўлиш, асраб-авайлаш ва ривожлантириш, муқаддас динимизни, урф-одатларимизни, бебаҳо тарихий меросимизни ҳаётга қайтаришни давлат сиёсати даражасига кўтарган донишманд сифатида халқимиз ардоғига, унинг самимий меҳри ва муҳаббатига сазовор бўлди.

Мухтасар қилиб айтганда, Ислом Каримов Ўзбекистон давлати ва давлатчилигини барпо қилиш, демократик фуқаролик жамияти қуриш асосларини яратди, мамлакатимиз тараққиётининг асосий йўналишларини ишлаб чиқди, юртимизнинг ёруғ истиқболи йўлида кўпмиллатли халқимизни бирлаштириб, уни улуғ мақсадлар сари бошлади.

Давлатимизнинг Биринчи Президенти Ўзбекистоннинг ҳозирги ва келгуси тараққиёти учун белгилаб берган сиёсатнинг асосий устувор йўналишлари эса қуйидагилардан иборат:

- мамлакатни модернизация қилиш, жамиятни янгилаш, иқтисодиёт жадал суръатлар билан ўсиши ва унинг макроиқтисодий мутаносиблигини таъминлашга қаратилган ислохотларни янада чуқурлаштириш, бу йўналишларни амалга оширишнинг гарови бўлмиш тадбиркорлик, кичик бизнес ва фермерлик ҳаракатининг изчил қадамлар билан эркин ривожланишига кафолат ва имтиёзлар берадиган сиёсатни давом эттириш ва кучайтириш;

- иқтисодиётдаги чуқур таркибий ўзгаришларни янги босқичга кўтариш, фаол инвестиция сиёсатини амалга ошириш, солиқ юкини камайтириш, юксак технологиялар билан қуролланган тармоқ ва ишлаб чиқариш корхоналари, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ривожини учун янада қулай шарт-шароитларни яратиш;

- ўрта синф вакиллари — тадбиркорлик, фермерлик ҳаракати ва хусусий бизнес тузилмаларининг, барча моддий ва интеллектуал мулк эгаларининг манфаатларини устун қўйиш, уларга тўлиқ имтиёз ва имкониятлар яратиб бериш, уларни қўллаб-қувватлаш;

- иқтисодиёт юқори суръатлар билан ривожланишини таъминлаш ҳисобидан халқимизнинг реал даромадлари ва фаро-

вонлигини ошириш, муҳим ижтимоий дастурларни ҳаётимизга муваффақиятли татбиқ этиш;

- замонавий меҳнат бозорини янада кенгайтириш асосида янги иш ўринлари ташкил этиш, соғлиқни сақлаш ва аҳоли саломатлигини муҳофаза қилиш, оналик ва болаликни ҳимоя қилиш, ёш оилаларни қўллаб-қувватлаш, ёрдам ва кўмакка муҳтож тоифаларга, кам таъминланган оилаларга эътибор ва ғамхўрликни кучайтиришга қаратилган ижтимоий ҳимоя сиёсатини амалга ошириш;

- кучли давлатдан кучли фуқаролик жамиятига босқичма-босқич ўтишга эришиш;

- ҳаётимизнинг барча соҳаларини эркинлаштиришга доир ислохотларни фаол давом эттириш, шу аснода инсон, унинг ҳуқуқ ва эркинликларини энг олий қадрият ва бойлик сифатида жамиятимиз ҳаётида асосий ўринга қўйиш, “Инсон манфаати ҳар нарсадан улуғ” деган тамойилни амалда рўёбга чиқариш;

- мамлакатни модернизация қилиш ва замонавий жамият қуриш йўлидаги мураккаб ва кенг кўламли вазифаларни ҳал этишга қодир бўлган янги авлод кадрларини тайёрлаш;

- “Юксак маънавият — енгилмас куч” деган ҳаёт ҳақиқатидан келиб чиққан ҳолда, маданий ва маърифий соҳаларда олиб борилаётган ишларнинг таъсири ва самарасини кучайтириш;

- жамиятимизда демократик жараёнларни янада чуқурлаштириш, жумладан, бу масаланинг энг муҳим шarti ва гарови бўлган кўппартиявийлик тизими, фуқаролик институтлари ва нодавлат ташкилотлар фаолиятини, уларнинг ҳуқуқ ва ваколатларини кучайтириш, жамиятимиздаги ўрни ва нуфузини янада ошириш, оммавий ахборот воситаларининг том маънода тўртинчи ҳокимият сифатида фаолият юритиши учун зарур

бўлган барча ҳуқуқий ва ташкилий тадбирларни амалга ошириш;

- суд-ҳуқуқ тизимини ҳуқуқий давлатни шакллантиришнинг зарур таркибий қисми сифатида чуқур ислоҳ этиш ва эркинлаштириш бўйича бошлаган ишларнинг таъсири ва самарасини кучайтириш, суд тизими мустақиллигини таъминлаш;

- “Адолат — қонун устуворлигида” деган тамойилни амалий жиҳатдан мустаҳкамлашга қаратилган саъй-ҳаракатларимизни замон талаблари даражасига кўтариш йўлида янги, амалий қадамлар қўйиш;

- ташқи сиёсат соҳасида бошқа давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик, дунё мамлакатлари билан тенг ҳуқуқли асосда шерикчилик қилиш, юзага келадиган ҳар қандай можаро ва муаммони фақат тинч йўл билан, сиёсий ва ҳуқуқий воситалар орқали ҳал этиш, узоқ ва яқин қўшниларимиз билан ўзаро манфаатли ҳамкорлик ва тотувликда яшаш тамойилига қатъий амал қилиш;

- юртимиздаги тинчлик ва осойишталик, барқарорликни мустаҳкамлаш, фуқаролар ўртасида тотувлик, турли миллатлар ва диний конфессиялараро ҳамжиҳатликни янада кучайтириш;

- Қурулли Кучларимиз қудратини ошириш, миллий армиямизни модернизация қилиш жараёнларини янада чуқурлаштириш, мамлакатимизнинг мудофаа қобилиятини мустаҳкамлаш, Ватанимиз сарҳадлари дахлсизлигини кўз қорачиғидай асраш.

Халқимиз қатъий ишонадики, улуғ Йўлбошчимиз, чинакам миллатпарвар инсон, йирик давлат ва сиёсат арбоби, Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислом Абдуғаниевич Каримов даъват этган буюк келажак сари одимларимиз бундан буён ҳам бардавом, Юртбошимиз ўзидан мерос қолдирган озод ва обод юрт иқболи доимо ёруғ бўлади.

ҲУҚУҚИЙ ДЕМОКРАТИК ДАВЛАТ АСОСЧИСИ

Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислом Абдуғаниевич Каримовнинг халқимиз тақдири ижобий томонга ўзгариши йўлидаги тарихий хизматлари шу даражада серқирраки, уларни фақат санаб ўтишнинг ўзи озмунча вақт талаб этмайди. Хусусан, мамлакат таълим-тарбия тизимини тубдан ислоҳ этиш билан боғлиқ саъй-ҳаракатларнинг кўлами ва улар келтирган самаралар ҳақидагина қанча китоблар битиш мумкин. Шунга ўхшаш, мустақил давлатда тубдан ислоҳ этилган ҳуқуқий тизимни жорий этиш, бу тизимга замон талабларига мос таълим ва тарбия олган етук мутахассисларни етказиб бериш йўналишида амалга оширилган ишлар ҳам чинакам тарихий аҳамиятга эгадир.

Бинобарин, Юртбошимиз бу масала мамлакат ва халқ ҳаётида қанчалар муҳим ўрин тутишини қуйидагича ифодалаган эди: *“Мамлакатимизни демократик янгилашнинг бугунги босқичдаги энг муҳим йўналишларидан бири бу — қонун устуворлиги ва қонунийликни мустаҳкамлаш, шахс ҳуқуқи ва манфаатларини ишончли ҳимоя қилишга қаратилган суд-ҳуқуқ тизимини изчил демократлаштириш ва*

либераллаштиришдан иборатдир. Бир сўз билан айтганда, юртимизда ҳуқуқий давлат асосларини янада такомиллаштириш ва аҳолининг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш биз учун ҳал қилувчи вазифа бўлиб қолмоқда”.

Шуни ишонч билан айтиш мумкинки, мамлакатда амалга оширилган суд-ҳуқуқ ислоҳотларининг барчаси инсон ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишга, қонун устуворлигини, ижтимоий адолатни, фуқаролар тинчлиги ва тотувлигини таъминлашга қаратилган бўлиб, аҳолининг ҳуқуқий онги ва маданиятини ошириш, қонунлар ижросини таъминлаш механизмида мавжуд тўсиқ ва чекловларни тугатиш, ҳуқуқий шарт-шароит ва рағбатлар яратишга хизмат қилади.

Ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти қуришдек стратегик мақсадни амалга оширишда юридик таълимни ислоҳ этиш давр талаби бўлганини унутмаслик керак. Зеро, жамиятни демократлаштириш ва мамлакатимизни модернизациялашда ҳуқуқий тизим муҳим аҳамият касб этади. Ҳуқуқий тизимнинг шаклланиши эса бевосита юридик таълимни ислоҳ этиш жараёни билан боғлиқ. Бу, биринчидан, жамият аъзоларида ҳуқуқий маданиятнинг шаклланишига таъсир этса, иккинчидан, қабул қилинаётган қонунларнинг ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг амалда реал ишлашини таъминлайди.

Юридик таълим мамлакатимизда умумий таълим тизимининг муҳим, ажралмас таркибий қисми саналади. Шу нуқтаи назардан, юридик таълим тизимидаги ислоҳотлар, бир томондан, умумий таълим тизимининг такомиллашувига хизмат қилса, иккинчи томондан, миллий ҳуқуқ тизимимизнинг халқаро ҳуқуқ тизимига интеграциялашувига хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти 2013 йил 28 июнда қабул қилган “Юридик кадрлар тайёрлаш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ—1990-сон қарори¹ бу борадаги муҳим ҳуқуқий асос бўлди. Ушбу қарорнинг мазмун-моҳияти юридик таълим ислохотлари борасида яратилган мавжуд тизимни мамлакатда ўтказилаётган демократик ва ҳуқуқий ислохотлар, фуқаролик жамиятини ривожлантиришнинг юксак талабларига мослаш ҳамда замонавий халқаро стандартларга жавоб берадиган юқори малакали юридик кадрларни тайёрлаш тизимини тубдан такомиллаштиришга қаратилган.

Юридик таълимни замонавий халқаро стандартларга мослаштириш ва таълимнинг модулли тизимига ўтишни назарда тутувчи мазкур қарор назария ҳамда амалиёт уйғунлигини таъминлашга қаратилгани боис ҳам эътиборлидир. Ушбу норматив-ҳуқуқий ҳужжат юридик билим ва амалий кўникмаларни чуқурроқ эгаллашни ихтисослаштирилган ҳолда, блокли тарзда, замонавий шаклларда амалга оширишни назарда тутуди. Бундай механизмни амалиётга татбиқ этиш осонликча амалга ошмаслигини мутахассислар яхши тушунадилар, албатта. Бу борада давлат органлари ҳамда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар билан амалий ҳамкорлик талаб этилади.

Қарорда дастлаб университетимиз олдига халқаро стандартларга жавоб берадиган юқори малакали юридик кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш вазифаси қўйилганини таъкидлаш мақсадга мувофиқ. Чунончи, университетнинг ўқув жараёнига таълим беришнинг замонавий шакл ва методларини эгаллаган ҳамда амалий тажрибага эга бўлган амалиётчи хо-

¹ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2013 йил, 29-сон, 372-модда.

димлар ёхуд хорижий мамлакатларнинг етакчи турдош таълим муассасаларидан юқори малакали мутахассисларини шартнома асосида жалб этиш ҳам назарда тутилган. Бу масъулиятли вазифа ҳам бугунги кунда мамлакат тараққиёти учун муносиб, замонавий юрист кадрларни тайёрлашга бўлган эҳтиёжни қондиришга хизмат қилади.

Биринчи Президентимиз Ислоҳ Каримов Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 21 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузасида яна бир бор мамлакатимиз ҳуқуқий тизимида амалга оширилаётган ислохотлар жараёнига танқидий ва таҳлилий жиҳатдан батафсил тўхталиб: “юридик таълим тизимининг фундаментал асосларини тубдан ислоҳ қилиш ва яхшилашнинг пойдевори яратилди”², дея таъкидлаганди.

Мазкур қарордан келиб чиқиб, бугунги кунда Тошкент давлат юридик университетида ўқув жараёни дунёнинг кўпгина мамлакатларида амалда бўлган ва ўзининг қулайлиги ҳамда самарадорлиги билан тан олинган ўқитишнинг модул тизими асосланиб амалга оширилмоқда. Модул тизимида ўқув жараёнининг асосий мазмуни, талабаларда мустақил таълим олиш қобилиятини ривожлантириш, талабаларга ўз соҳаси йўналишларига қизиқишларидан келиб чиқиб, ўқув фанларини танлаш имкониятини бериш ва уларнинг мустақил таълим олишини таъминлаш учун тўлақонли ўқув адабиётларини яратишни назарда тутати. Муҳими, модул тизими университетда сифатсиз кадрлар тайёрланишига барҳам бериши билан ҳам аҳамиятлидир.

² Президент Ислоҳ Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 21 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. “Инсон ва қонун”, 2013 йил 10 декабрь.

Ҳозирда Тошкент давлат юридик университетида модул тизими асосида талабаларнинг 2-курсдан бошлаб ўз хошишларига кўра 5 та йўналишдан бирини танлаб юридик таълим олиши жорий этилган. Ҳар бир йўналиш доирасида мажбурий ва танлов фанлари мавжуд бўлиб, ҳар бир юрист билиши керак бўлган 28 та мажбурий фанлар ҳамда 12 та танлов фанлари мавжуд йўналишларнинг ўзига хос ҳуқуқий жиҳатларидан келиб чиққан ҳолда, иш берувчилар билан келишилган тарзда шакллантирилади. Илгари бундай амалиёт бўлмаган ва барча талабалар мажбурий равишда бир хил фанларни ўқиган, бундай фанларнинг сони эса 58 ёки 60 тани ташкил этган. Бу эса табиийки, бўлажак юристларнинг аниқ йўналишда профессионал маҳоратининг шаклланишига салбий таъсир кўрсатган.

Бакалавр ва магистрларнинг давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари, судлар, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, ишлаб чиқариш, хўжалик, тижорат корхоналари, молия-банк ҳамда бошқа муассасаларда малака амалиёти давомийлиги 14 ҳафтадан 19 ҳафтагача оширилди. Бу эса, албатта, талабаларнинг амалий кўникмалари ривожланишига пойдевор бўлиб хизмат қилмоқда.

Ўқув жараёнининг амалиёт билан узвийлигини таъминлаш мақсадида Олий суд, Олий хўжалик суди, Бош прокуратура, Ички ишлар вазирлиги, Адлия вазирлиги, вазирлик ва идоралар масъул ходимлари, адвокатлар томонидан университетда махсус юридик фан ва предметлар, қонун ижодкорлиги назарияси ва амалиётининг долзарб масалалари, ҳуқуқни қўллаш фаолияти бўйича маъруза ўқиш, машғулотлар ўтказиш амалиёти кенг жорий қилинган.

Президентимиз Қарори талабига мувофиқ тарзда ўқув жараёнига замонавий ўқитиш шакллари, шу жумладан, «кейс-

стади», илмий презентациялар, жамоада ишлаш кабилар тўлалигича киритилди. Бу эса, амалиётда юзага келиши мумкин бўлган низоли вазиятлар асосида талабаларнинг юридик жиҳатдан асослантирилган фикр бериш қобилиятини ривожлантириш имкониятини беради.

Албатта, юрист учун ёзма тарзда, аниқ, мантиқан кетма-кетлик билан фикрни юридик жиҳатдан асослантирилган ҳолда баён қилиш кўникмаси катта аҳамият касб этади. Шу боис, бизнинг университетда талабалар билимини баҳолашда шаффофлик, ҳаққонийликни таъминлаш мақсадида талабаларнинг билимини назорат қилиш механизми ёзма шаклга ўтказилди. Ёзма ишларни талаба шахсини шифрлаган ҳолда педагог ходимга текширувга бериш амалиёти киритилди. Университетда ёзма имтиҳон катта аҳамият касб этади. Бу жараёнда саволларнинг шакллантирилишига, уларнинг экспертизадан ўтказилишига, ёзма имтиҳонлар устидан назоратга, жавобларнинг текширилишига ҳамда қайта текширилишига катта эътибор қаратилади.

Бўлажак юристлар учун қонунларни билиш, уларни амалда қўллаш олиш, процессуал ҳужжатларни ёза олиш, муаммовий ҳуқуқий масалаларни таҳлил қилиш, суд жараёнида иштирок этиш, ўз фикрини ёзма ва оғзаки равишда тўғри баён этиш, компьютерда ишлаш, чет тилида эркин иш юритиш каби кўникмаларнинг шакллантирилишини замоннинг ўзи талаб қилмоқда.

Ҳар бир курс талабаси учун билим ва кўникмалар мураккаблик даражаси бўйича фарқ қилади. Яъни, модуль тизими бўйича мутахассис тайёрлаш жараёнини аниқроқ тушуниш учун уни қурилаётган иморатга ўхшатиш масаланинг моҳиятини ойдинлаштиришга ёрдам беради. Бунда бинонинг фундаменти

кўринишида биз дастлаб 1-курсдан бошлаб бўлажак юристлар учун муҳим саналган асосий базавий билимларни беришга ҳаракат қиламиз. Мазкур жараёнда талабаларга зарур бўлган илмий маълумотни қидириш, топиш ва ундан фойдаланишни ўргатиш назарда тутилади. Кейинги курсларда эса бири-бири билан мантиқан, узвий боғлиқ фанлар ўзаро бир-бирини тўлдириб боради. Юқори курсларда шундай мутахассислик фанлари борки, уларни ўзлаштириш учун талаба қуйи курсларда уни ўзлаштиришга асос бўлувчи бошқа танлов фанларни ўқиган бўлиши шарт. Ушбу жараёнда асосий ижобий натижа талабанинг ўзига боғлиқ бўлади. Бу эса талабада мустақил ижод қилиш кўникмасининг шаклланишига замин яратади.

Шу билан бир қаторда, университетимизда талабаларга юртимизнинг маънавий асосларини мустаҳкамлаш, миллий қадриятларимиз, анъана ва урф-одатларимизни асраб-авайлаш, халқимиз, айниқса, ёш авлод қалби ва онгига она юртга муҳаббат, истиқлолга садоқат туйғуларини чуқур сингдиришга қаратилган тизимли ишлар ташкил этилган.

Жумладан, “Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишга қаратилган қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ—2124-сон Қарор ҳамда Ўзбекистон Республикасида 2016 йилда ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишга қаратилган қўшимча чора-тадбирлар Дастури доирасида бугунги кунда университетимизда бир қатор ишлар амалга оширилмоқда.

Университет педагог ходимлари мамлакатимизда олиб борилаётган иқтисодий, ижтимоий, сиёсий соҳалардаги ислохотларнинг мазмун-моҳиятини ва қабул қилинган қонун ҳужжатлари, давлат дастурларининг аҳамиятини жамоатчиликка

атрофлича шарҳлаш ва тушунтириш ишларида ўзининг муносиб ҳиссасини қўшиб келмоқда. Биргина ўтган ўқув йили давомида университет жамоаси томонидан республикамизнинг вилоят ва шаҳарларидаги таълим муассасалари, ташкилотлар ва ишлаб чиқариш корхоналарида умумий ҳисобда 1000 дан ортиқ тарғибот-ташвиқот тадбирлари ўтказилгани бунинг тасдиғидир.

Мамлакатимизда миллий ғоя тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини оширишга доир фармон ва қарорлар ижросини таъминлаш мақсадида бир қатор республика танловлари, акциялар, спорт мусобақаларида фаол иштирок этиб келинмоқда.

Жумладан, “Гафаккур синовлари”, “Солиқ билимдонлари”, “Биз — буюк юрт фарзандларимиз”, “XXI аср — интеллектуал авлод асри”, “Талабалар театр студиялари”, “Йилнинг энг фаол маънавият тарғиботчиси”, “Конституция билимдони”, “Парламентаризм билимдони” каби қўлаб республика тадбирларида ва спорт мусобақаларида университет педагог ходимлари ҳамда талабалар фаол иштирок этиб, юқори ва совринли ўринларни эгаллаб келмоқдалар.

Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президентининг 2016 йил 26 майда қабул қилинган “2016/2017 ўқув йилида Ўзбекистон Республикасининг олий таълим муассасаларига ўқишга қабул қилиш тўғрисида”ги ПҚ–2534-сон Қарорига мувофиқ, университетимиз томонидан жаҳоннинг ривожланган мамлакатларидаги, жумладан, АҚШ, Германия, Буюк Британия, Япония, Франциянинг етакчи университетлари билан ҳамкорлик кенгайтирилмоқда. Мазкур ҳамкорлик доирасида 2016/2017 ўқув йили учун мўлжалланган барча ўқув режала-

ри ва дастурлари такомиллаштирилмоқда. Тулуза университети 1 Капитолий, Глазго университети, Осака университети, Нагоя университети каби университетлардан таниқли хорижий олимлар ва ўқитувчилар ўқув жараёнига жалб этилмоқда.

Таъкидлаш жоизки, юридик таълимда олиб борилаётган ислохотлар хорижий тажрибани чуқур ўрганган ҳолда, қонунчиликка бир қатор ўзгартиришларни киритишни ҳам тақозо этди. Ўз навбатида, бу ўзгартиришлар талабаларни мустақил фикрлашига ва келажақда етук мутахассис бўлиб етишишига хизмат қилади.

Хулоса қилиб айтганда, мустақил мамлакатимизнинг асосчиси, унинг озодлиги ва ободлиги, халқимиз бахту саодати йўлида бутун умрини фидо қилган Ислом Абдуғаниевич Каримов раҳнамолигида амалга оширилган тарихий ишларнинг аҳамияти чин маънода асрларга татигуликдир.

Есемурат Султамуратович КАНЪЯЗОВ,
Тошкент давлат юридик университети ректори

“ЖОНИМ СЕНГА ФИДО, ЎЗБЕКИСТОНИМ!”

Бугун шуни фахр ва ифтихор билан айта оламиз: мустақиллик бизга кенг имкониятлар, миллий манфаатларимиз устуворлигини, мақсадлар муштараклигини, ҳеч кимга қарам бўлмасликни, тарихда мисли кўрилмаган бунёдкорликларни, кенг қамровли ислохотларни ато этди. Жуда қисқа вақтда барча соҳаларда улкан натижаларга эришдик. Бундай юксалишлар, янгиланишлар ва ўзгаришлар бошида Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислом Каримов тургани айни ҳақиқат.

2016 йил 2 сентябрда бутун юртимиз, она халқимиз оғир жудоликка учради — Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислом Каримов вафот этди. Шу йилнинг 3 сентябридан бошлаб мамлакатимизда уч кунлик мотам эълон қилинди. Мамлакатимизда ва хорижий давлатлардаги Ўзбекистон Республикаси элчихоналарида Ўзбекистоннинг давлат байроқлари туширилди. Марказда ва жойларда Юртбошимиз Ислом Каримов хотирасига бағишланган маросимлар ўтказилди, хорижий давлатлар раҳбарлари ва вакилларида таъзияномалар қабул қилинди.

Ойнаи жаҳонда барчага таъзияномани эълон қилаётган бошловчининг тилидан “Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти” жумласини биринчи марта эшитиб, юрагимда аллақандай оғриқ турди, хаёлимга келмаган экан, йиллар ўтиб отамиздек қадрли бўлиб қолган инсон, буюк давлат арбоби, улуғ сиёсатчи, юрт отаси Ислом Каримов бу дунёдан абадий кетишларини, бизни, элни бутунлай тарк этишларини, тарихда “Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти” бўлиб қолишларини ҳеч ўйламаган эканман.

Ўзбек давлати, ўзбек халқи, ўзбек миллати, ўзбек тили, ўзбек эътиқоди, ўзбек маданияти, ўзбек модели... Бу тушунча ва қадриятлар рўйхатини янада кенгайтириш, давом эттириш мумкин. Уларнинг барчаси Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислом Каримов номи ва фаолияти билан чамбарчас боғлиқ.

Мардлик, жасорат, шижоат, қатъият, юксак ирода, меҳроқибат, саховат, ҳамжиҳатлик... Бу инсоний фазилатларнинг ҳам сафи жуда кенг ва уларнинг барчаси Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислом Каримов сиймосида мужассам эди. Ҳали-ҳануз қулоғимда ул зотнинг “Ҳар ишда юксак интеллектуал салоҳият керак”, “одам фидойи бўлиши керак”, “инсон ҳалол бўлиши лозим” деган даъватлари бот-бот жаранглайди.

Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислом Каримов замонамизнинг улуғ сиёсатчиси, узоқни кўрадиган ва стратегик фикр юритадиган буюк шахс сифатида бутун дунёда юксак обрў-эътибор қозонган эди.¹ Хорижий мамлакатларнинг

¹ Ўзбекистон Республикаси Бош вазири Ш.М. Мирзиёевнинг Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги нутқи / “Халқ сўзи”, 2016 йил 9 сентябрь.

давлат ва сиёсат арбоблари, ҳукумат вакиллари, энг асосийси, фуқаролари у кишининг вафотини чуқур қайғу билан қабул қилиб, халқимизга ҳамдардлик изҳор қилдилар, ҳали-ҳанузгача кўплаб давлат раҳбарлари Ўзбекистонга, Самарқандга махсус ташриф буюриб, Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислом Каримов хотираси олдида бош эгмоқдалар.

Видолашувдан кейинги кунлардаги “Халқ сўзи” газетасининг мотам сонларини ўқиш жараёнида мазкур нашрнинг 2016 йил 31 августдаги байрам сонига назар ташладим. Газетанинг биринчи бети бошлавҳасида “Гўзал ва бетакроримсан, муқаддас Ватаним, жоним сенга фидо, Ўзбекистоним” деган шиорга кўзим тушди. Шу вақтгача бу шиор қалбимда, юрагимда байрамона руҳ, яхши кайфият, кўтаринки ҳисларни уйғотган эди. Ҳеч кимга сир эмаски, бундай шиорлар мустақиллик байрамига тайёргарлик кўриш ва уни муносиб кутиб олиш арафасида ҳар йили янгича шакл ва маъно билан қабул қилинади. Аммо шу кунлардаги ўйимда муҳтарам Юртбошимиз ўз қўллари билан ёзган бу шиор билан ўзлари бунёд этган янги диёрнинг гўзал ва бетакрорлигини эътироф этиб, унинг муқаддаслигига имон келтириб, бутун умри, фаолияти, ёшлик шижоати, ҳаттоки кексалик гашти, заҳматини ҳам мана шу азиз Ватанга, мана шу муқаддас тупроққа бахшида этганини, жону тани Ўзбекистонга фидо эканини билдирганлар. “Жоним сенга фидо, Ўзбекистоним” деган шиорни ёзаётганларида оташин юракларида нималар кечди экан, ўз боласидай вужудга келтириб, тетапоя қилиб ўстирган шу юрт камолини кўраман, деб турган қалбида нималар жўш урди экан. Зеро, у киши ўзининг бутун кучқувватини, навқиронлигини, азму шижоатини, кексалик гаштини ҳам шу Ватанга, шу заминга, шу халққа бахшида этди, жонини фидо қилди.

Маъруза ва нутқларида кўп бора такрорлайдиган “фидойлик”, “фидокорлик”, “ватанпарварлик”, “мардлик” тушунчаларининг ёрқин исботидир. У киши бу ноёб фазилатларнинг чин эгаси, муносиби сифатида, уларга бериладиган изоҳ ва шарҳларнинг ҳаётий тимсоли сифатида бир умр ёдимизда қолади.

Ислом Каримовнинг оқилона сиёсати туфайли юртимизда тинчлик, осойишталик, фаровонлик, ҳамма соҳада тараққиёт ва юксалиш ҳукм сурмоқдаки, бу ютуқларни оддийгина ва осонгина айтиб бўлмайди. Шу элда туғилиб, бу ҳодисаларнинг бевосита шохиди бўлган инсонгина Ислом Каримовнинг қадрини, қилган ишларининг тенгсиз ва буюклигини чин дилдан ҳис қила олади.

Ҳақиқат шуки, Ислом Каримов ўз халқи тақдирига чин юракдан қайғурган, ўз давлати ва халқини дунёнинг энг илғор давлатлари ва халқлари қаторига қўшишга камарбаста бўлган ва бунга қатъий ишонган, озод ва обод Ватан қуриш учун бутун борлигини аямаган, ўзбек халқи дардини ўз дарди деб билган халқ Отаси эди. У кишининг назарий қарашлари, ўлмас ғоялари, теран фикрлари, мулоҳаза ва мушоҳадалари барча асарларига сингдирилган бўлиб, бу буюк меросни ҳали неча авлодлар қадрлаб ўқиб-ўрганади, келажакка еткази.

Ўзбекистонда барча соҳада амалга оширилаётган ислохотларнинг аввалида Ислом Каримов номи, ташаббуси ва фаолияти ётади, бугунги кундаги ўзгаришларда ҳам у кишининг ўлмас номи ва руҳи мададкордир. Дейлик, биргина суд-ҳуқуқ соҳасини оладиган бўлсак, мустақиллик йилларида айни соҳа такомилига оид қанча янги қонунлар, Президент фармонлари, қарорлари, фармойишлари, Ҳукумат қарорлари қабул қилинди ва амалиётга жорий этилди.

Ўтган йиллар давомида Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти И.А. Каримовнинг ташаббуслари би-

лан, хусусан, суд ҳокимиятининг тўла мустақиллигини таъминлаш; суд тизимини ижро этувчи ҳокимият органлари назорати ва таъсиридан чиқариш; фуқароларнинг суд орқали ҳимояланиш кафолатларини жиддий тарзда кучайтириш; апелляция институтини жорий этиш; кассация институтини ислоҳ қилиш; прокурор ва адвокатнинг тенглигини таъминлаш; жинойт ва фуқаролик ишлари бўйича суд фаолиятининг барча босқичларида ўзаро тортишув бўлишини таъминлаш; одил судловнинг сифати ва тезкорлигини ошириш; суд қарорлари ижросини тўхтатиб туриш ҳуқуқининг прокуратура органлари ваколатидан чиқариш каби мисли қўрилмаган ислохотлар амалга оширилди.

Энг муҳими, мазкур ўзгаришлар моддий ва процессуал ҳуқуқ соҳаларини такомиллаштиришнинг концептуал асосларини яратишга асос бўлди ҳамда суд-ҳуқуқ тизимидаги ислохотлар самараси сифатида ҳозирги вақтга қадар Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик процессуал кодексига 14 дан ортиқ ўзгартиш ва қўшимчалар киритилди. Ушбу ўзгартиш ва қўшимчаларнинг киритилиши жамиятимизда суд ҳокимиятининг нуфузини ошириш, фуқароларнинг суд орқали ҳимояланишига бўлган ҳуқуқларини қўшимча кафолатлаш, суд тизимининг қонунчилик асосларини ҳуқуқий демократик давлат ва эркин фуқаролик жамияти талабларига мослаштириш ҳамда фуқаролик ишларини кўриб чиқиш ва ҳал этишни соддалаштириш, фуқаролик суд ишларини юритиш доирасини кенгайтириш, фуқаролик ишларини ҳал қилишда исботлаш воситаларидан бири бўлган экспертиза институтини такомиллаштириш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишда вакиллик институти доирасини кенгайтириш, фуқаролик процессида мажбурлов чоралари фаолиятини аниқлаштириш имконини бермоқда.

Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти И. Каримов томонидан 2010 йил 12 ноябрда илгари сурилган “Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси”, 2012 йил 2 августдаги “Суд тизими ходимларини ижтимоий муҳофаза қилишни тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ—4459-сон Фармони, 2012 йил 30 ноябрдаги “Судлар фаолиятини янада такомиллаштиришга оид ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ—4486-сон Фармони, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 10 декабрдаги “Судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 346-сон Қарори, 2012 йил 29 декабрдаги “Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги суд қарорларини ижро этиш, судлар фаолиятини моддий-техника жиҳатидан ва молиявий таъминлаш департаменти фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ—1900-сон Қарори, 2013 йил 4 октябрдаги “Туман ва шаҳар умумий юрисдикция судлари фаолиятини такомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ—4570-сон Фармони, 2013 йил 28 июндаги “Юридик кадрлар тайёрлаш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ—1990-сон Қарори ва яна бошқа кўплаб тарихий ҳужжатлар миллий суд-ҳуқуқ соҳамиз такомилда улкан роль ўйнади.

Мамлакатимизда мустақилликнинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш, жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, модернизация қилиш, иқтисодиётни эркинлаштириш жараёнларини чуқурлаштириш, суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилиш, демократик ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятини барпо этиш,

Юртбошимиз асарлари, маърузалари ва нутқларида қўйилган вазифаларнинг ижросини таъминлаш ва амалиётга татбиқ этиш сингари масалалар юридик фанлар бўйича илмий-тадқиқотларни самарали олиб бориш, малакали юридик кадрлар тайёрлашни янги сифат даражасига кўтаришни тақозо этди.

Қолаверса, мустақиллик йилларида республикамызда юридик фанларга нисбатан муносабат ҳам, талаб ҳам тубдан ўзгарди. Ҳуқуқ фанлари жамиятимизда амалга ошириладиган ислохотлар жараёнида фаол бунёдкор куч сифатида майдонга чиқди. Юридик фанларнинг бугунги ҳолатини таҳлил қилиш натижасида шундай хулосага келиш мумкинки, уларнинг ривожланиши ва истиқболлари, соҳадаги энг муҳим концептуал ғоялар, аввало, Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти томонидан илгари сурилган ва белгилаб берилган.

Шунга қўра, мамлакатимизда илмий-тадқиқот муассасалари фаолияти тубдан яхшиланиб, уларда ҳар томонлама билимли ва истеъдодли ёшлар изланишлар олиб бормоқда. Президентимизнинг 2012 йил 24 июлдаги “Олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрлар тайёрлаш ва аттестациядан ўтказиш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги Фармони таълим ва илм-фан тизимини ислоҳ этишга йўналтирилган изчил ислохотлар, ёшларга жаҳон андозалари даражасида таълим бериш, уларнинг интеллектуал салоҳиятини юксалтириш, замонавий технологияларни чуқур эгаллашига кўмаклашиш ҳамда илм-фан соҳасини ривожлантиришдаги ишлар қўламини янада кенгайтиришда дастуриламал бўлди. Шу билан бирга, олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрлар тайёрлаш ҳамда аттестациядан ўтказиш тизими Кадрлар тайёрлаш миллий дастури доирасида ҳаётга татбиқ этиладиган ислохотларнинг мантиқий давоми сифатида босқичма-босқич такомиллаштириб борилмоқда. Ушбу

ислохотларнинг барчасида мамлакатимиз Биринчи Президентининг юксак эътибори ва фидокорона меҳнати самараси мужассамдир.

Чуқур эҳтиром, юксак ҳурмат, чексиз қувонч ифодаси сифатида айтишим жоизки, 2015 йилнинг 5 декабрида Оқсаройда у кишининг қўлларидан Ватанимизнинг юксак мукофоти — “Ўзбекистон Республикасида хизмат қўрсатган юрист” фахрий унвонини олишга муваффақ бўлдим. Ҳамон ёдимда: кўзларидаги илоҳий нур, самимий табассум, афсонавий куч-қудрат. Ана шу тантанали маросимда ҳурматли Президентимиз шундай дедилар:

“Бугунги учрашувимиздан асосий мақсад — Сиз, азизларга Ватанимизнинг мукофотларини — юксак унвон, орден ва медалларни топшириш, сизларни табриклаш, мен учун ўта шарафли вазифани адо этишдир.

Сизларнинг тимсолингизда давлат мукофотларига сазовор бўлган барча юртдошларимизга ҳам, ғойибона бўлса-да, чин қалбимдан чуқур ҳурматимни, эзгу тилаklarимни билдириш ва қутлаш менга катта мамнуният ва хурсандчилик этказди”. Нақадар самимий, нақадар халқпарвар сўзлар эди улар....

Ўша кунги таассуротларим чексиз, кўрганларим, ҳис қилганларим бисёр, бир умр қалбимда муҳрланиб қолади, шу кунга қадар давлатимизга, жамиятимизга нима қилдим — мақтанишим қийин, аммо келгусида қиладиган ишларим юки, масъулияти мени ўйлантирарди.

Куннинг иккинчи ярмида “Ўзбекистон” анжуманлар саройида Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинган куннинг 23 йиллигига бағишланган тантанали йиғилишда иштирок этиб, мукофотлар тақилган кўкрагимизни баланд кўтариб, фахр

ва ифтихор туйғуси билан Президент Ислом Каримовнинг те-ран ва мазмунли маърузасини тингладик. Энди ўйлаб кўрсам, бу у кишининг ҳар йили бўладиган Конституция байрамидаги сўнги иштироки экан...

Мен ва менинг тенгдошларим мустақилликнинг дастлабки даврида талаба бўлдик, муносиб касб-корга эга бўлиб, оила-ли, фарзандли бўлдик, озми-кўпми меҳнат қилиб, қадр топ-дик. Талабаликдан то ҳозирги кунга қадар “Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли” китобидан бошлаб, “Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш — энг олий саодат” гача мутолаа қилдик, асарлардаги буюк ғояларга сингдик ва уларни ўзимизга сингдирдик. Бу — билган одам учун жуда катта бахт, бутун ўзбекнинг чекига тушган улкан бахт, таърифи бениҳоя бахт.

Ислом Каримовдан яхши ном, яхши иш, яхши хотира, яхши тарих қолди. Биз ана шу тарихни ҳаққоний асрашимиз, авайла-шимиз, қадрлашимиз ва албатта авлодларга етказишимиз шарт.

Замира Нормуратовна ЭСАНОВА,
Тошкент давлат юридик университети
проректори, юридик фанлар доктори,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган юрист

ИДЕИ И НАУЧНЫЕ ТРУДЫ ПЕРВОГО ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН КАК КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ИСТОЧНИК ФОРМИРОВАНИЯ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СОВРЕМЕННОГО ГРАЖДАНСКОГО КОДЕКСА НАШЕЙ СТРАНЫ

Обретение государственной независимости и переход к системе рыночной экономики поставили перед гражданским правом громадные и беспрецедентные задачи: **во-первых**, оно должно выступать созидательной силой в эпоху преобразований; **во-вторых**, для успешного выполнения этой миссии следовало радикально изменить ее доктрину, необходимо было переосмыслить сущность гражданского права, качественные и существенные изменения ее нормативно-правовой основы. Следует отметить, что эти две задачи необходимо было реализовать одновременно. Если выполнять данные задачи поэтапно, то есть сначала создать новую правовую основу рынка, а затем приступить к их реализации — это привело бы к потере времени и проигрышу. Всякие замедления в данной сфере повлекли бы необратимые последствия. С обретением независимости нашей страной была разработана стратегия социально-экономических реформ, «узбекская модель» перехода к системе рыночных отношений. К счастью, уже имелись новые и уникальные системы научно-теоретических и научно-практических источников, воплощающих в себе концептуальную основу будущих законов,

регулирующих экономику. Исторический путь развития нашей страны свидетельствует о том, что эта система является конструктивной, своеобразной и самодостаточной. Она постоянно совершенствуется, можно сказать, обогащается и функционирует регулярно и последовательно до сегодняшнего дня. Данная система является результатом неумолимых мыслей и усилий Первого Президента нашей страны И.А. Каримова и может быть оценена как своеобразный феномен (явление в общественной жизни). Иными словами, в трудах, выступлениях Первого Президента и изданных им нормативных документах глубоко и детально разработаны и обоснованы доктринально-концептуальные вопросы формирования, совершенствования и развития гражданского законодательства. Это находит свое яркое отражение в следующих примерах.

В содержании таких фундаментальных трудов Первого Президента, как «Узбекистан: свой путь обновления и прогресса» (1992), «Узбекистан — собственная модель перехода на рыночные отношения» (1993), «Узбекистан по пути углубления экономических реформ» нашли свое отражение концептуальные положения, которые в будущем сыграли роль методологического инструментария при разработке Гражданского кодекса. В частности, было указано, что *«пакет рыночных законов должен быть взаимосвязан во всех своих составляющих и строится на основе Гражданского кодекса, призванного объединить и обеспечить внутреннюю согласованность всей системы рыночных отношений, опирающейся на нормы частного права»*¹. Через полтора года Первым Президентом конкретизируется значимость Гражданского кодекса и

¹ И. Каримов. Узбекистан — собственная модель перехода на рыночные отношения. — Т. «Узбекистан» 1993. — С. 62.

отмечается, что «в Гражданском кодексе должны найти свое отражение все основные положения, регламентирующие хозяйственную деятельность предприятий всех форм собственности»².

В данных указаниях нашли свое отражение все ипостаси Гражданского кодекса: **во-первых**, системообразующие функции; **во-вторых**, непосредственно регулятивные функции; **в-третьих**, его значимость в формировании и развитии хозяйственно-предпринимательской деятельности; **в-четвертых**, смелое утверждение о том, что в национальном праве должна быть возрождена система частного права, в главенствующей роли гражданского права.

Руководитель рабочей группы по разработке Гражданского кодекса академик Х. Рахмонкулов точно охарактеризовал значение фундаментальных трудов Первого Президента Республики Узбекистан как источника развития гражданской доктрины и как методологию разработки ГК. «Коренные изменения в общественной жизни, — отметил он, — и труды И.А. Каримова, принципиальные положения, содержащиеся в его выступлениях, а также разработанная и предложенная им научно-теоретическая концепция «узбекской модели», составляющие в совокупности стратегию общественного развития суверенного Узбекистана, предопределили направления развития научной мысли, послужили теоретической основой и методологией научных исследований, соответствующих по своей сущности и содержанию природе новой общественной системы, что оказало положительное воздействие на процессы социально-эконо-

² И. Каримов. Узбекистан по пути углубления экономических реформ. — Т. «Узбекистан», 1995. — С. 37.

мического развития республики, на отношения по укреплению законности и правопорядка»³.

У нашего Первого Президента есть знаменитое высказывание, которое выражает суть, конечную цель его действий и стремлений. — «Реформы не ради реформы, а для блага людей, для интересов человека». Гражданский кодекс также должен был служить дальнейшему развитию и укреплению социально-экономических реформ, благосостоянию людей. Он не должен являться просто атрибутом правовой системы, бутафором в правовом пространстве.

Труды и идеи Первого Президента были первоначальной теоретической основой, мотивационной установкой гражданской доктрины нашей страны. Они оказывали решающее влияние при выборе тех или иных правовых конструкций из широкой базы и опыта развитых стран. Например, поэтапный последовательный переход к системе рыночных отношений, принцип «не построив новый дом, не разрушай старого» сыграли важную роль при сохранении в Гражданском кодексе основных конструкций договора поставки, контрактации. Тогда бытовало мнение сразу отказаться от этих договоров, особенно от договора контрактации, назвав ее рудиментом старого строя в пользу биржевых сделок, в частности, фьючерс-контрактов. Отсутствие опыта и навыков сельскохозяйственных предприятий по заключению и исполнению биржевых сделок, соответствующей инфраструктуры повлекло бы губительные последствия для нашей экономики.

В последующем развитие нашей экономики, бесспорно, показало правильность данного подхода.

³ Х. Рахмонкулов. Правовая наука Республики Узбекистан за 20 лет ее независимости. // ТДЮИ Ахборотномаси. 2011. № 3, — С. 7.

Ученым-цивилистам еще предстоит глубже изучать и вникать в сущность трудов нашего Первого Президента, и в дальнейшем из него черпать новые и новые идеи и конструкции для дальнейшего развития и совершенствования гражданского законодательства.

Омонбой ОКЮЛОВ,
доктор юридический наук ТГЮУ, профессор,
Заслуженный юрист Узбекистана

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ БИРИНЧИ ПРЕЗИДЕНТИ И.А. КАРИМОВНИНГ ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ ҲАҚИДАГИ БИЛИМЛАРГА ҚУШГАН ҲИССАСИ

Ўзбекистон Республикаси ўз давлат мустақиллигини қўлга киритиши биланоқ, пировард мақсади — эркин фуқаролик жамиятини шакллантириш ва ҳуқуқий давлат қуриш эканлигини халқаро ҳамжамиятга эълон қилди. Бинобарин, фуқаролик жамияти ва ҳуқуқий давлат шароитида шахснинг ҳар томонлама камол топишига, инсон ҳуқуқ ва эркинликлари тўла таъминланишига шарт-шароит яратилади. Ҳуқуқий давлат эса қонун устуворлиги, ҳуқуқ ҳукмронлиги, инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари реал таъминланишини, давлат ҳокимиятининг демократик тамойил бўлган ҳокимиятлар бўлинишига асосланишини ва нуфузли мустақил суд ҳокимиятининг мавжудлигини, шахс ва давлат ўртасида ўзаро ҳуқуқ ва мажбуриятларга асосланган ўзаро масъуллиқнинг бўлишини тақозо этади.

Давлат раҳбарининг фуқаролик жамияти, ҳуқуқий давлат ва ҳуқуқий тизим ҳақидаги сермазмун фикрлари давлат ва ҳуқуқ ҳақидаги билимлар хазинасига муносиб ҳисса бўлиб, бугунги кун хусусиятларини, унинг муаммо ва талабларини ўзида акс эттирмоқда ва шу тариқа бу фанларнинг ривожланишига ижобий таъсир этмоқда. Айниқса, Давлат Раҳбарининг мил-

лий ҳуқуқий тизимнинг шаклланиши ва ривожланишига қўшган ҳиссаси жуда салмоқлидир. Давлатимиз Асосий Қонунининг ташаббускори сифатида Ўзбекистон Президентининг Конституциямизни ишлаб чиқиш жараёнларидаги саъй-ҳаракатлари натижасида ўз шакл-шамойили, мазмун ва моҳиятига кўра дунё давлатларининг исталган Конституциясидан кам бўлмаган, қатор жиҳатлари билан ўтиб кетадиган Асосий Қонунимизга эга бўлдик.

Дарҳақиқат, Президентимиз ишлаб чиқилишига бош-қош бўлган Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг қабул қилиниши мамлакат ҳаётида улкан сиёсий воқеа, янги Ўзбекистонни қарор топтириш жараёнидаги муҳим қадам бўлди. Унда давлат тузуми принциплари, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, жамиятни ривожлантиришнинг иқтисодий негизлари ва стратегик йўналишлари мустаҳкамлаб қўйилди. Конституция суверен давлатимизнинг қонунчилик — ҳуқуқий негизини шакллантиришнинг асосий пойдевори, мустақил давлатчилигимизнинг тамал тоши бўлди.

И. Каримовнинг демократия ва демократик жамият ҳақидаги илмий қарашлари алоҳида эътиборга сазовордир. 1995 йили чоп этилган “Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида” асарида таъкидланганидек, *“Демократик жамият — бу энг аввало, фуқаролик жамиятидир. Чинакам демократиянинг олий мазмуни эса шахслараро, миллатлараро, давлат ва ижтимоий-сиёсий муносабатларни уйғунлаштиришдан иборат. Бунда инсон ва жамият, жамият ва давлат ҳокимияти тинч-тотув яшайди”*¹.

Шунингдек, И. Каримов демократик жамиятнинг муҳим тамойилларини ҳам кўрсатиб ўтган: *“Маълумки, демократик*

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида — Т.: Ўзбекистон, 1995. — Б. 262.

жамиятнинг халқаро миқёсида эътироф этилган тамойиллари бор. Инсоннинг ўз хоҳиш-иродасини эркин билдириши ҳамда уни амалга ошириши, озчиликнинг кўпчиликка бўйсунishi, барча фуқароларнинг тенг ҳуқуқлилиги, давлат ва жамият бошқарувида қонун устуворлиги, давлатнинг асосий органлари сайланиши, уларнинг сайловчилар олдида ҳисоб бериши, тайинлаш йўли билан шакллантириладиган давлат органларининг сайловчи ташкилотлар олдидаги жавобгарлиги ва бошқалар шулар жумласига киради”².

Таъкидлаш жоизки, Давлат Раҳбарининг 1997 йилда чоп этилган “Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари” номли асарида давлат ва ҳуқуқ ҳақидаги муҳим қарашлар ўз ифодасини топган. Бинобарин, мустақилликнинг дастлабки йилларида миллий давлатчиликнинг шаклланиши, унинг моҳияти ўзгариб бориши чуқур таҳлилга тортилган. Асарда таъкидланганидек, ўтган йиллар мобайнида “давлатнинг моҳияти бутунлай, тубдан ўзгарди. Давлат дастлабки босқичда жамиятни янгилашнинг энг фаол кучига айлангани ҳолда, ислохотларнинг бош ташаббускори ва йўналтирувчиси, ижтимоий ҳаётдаги янги ғояларнинг асосий амалга оширувчиси бўлиб қолди”³. Давлат раҳбари, ушбу даврда амалга оширилган ислохотлар натижасида миллий давлатчиликка пойдевор қўйилганлигини, эски маъмурий-буйруқбозлик тизими ва унга мос бўлган ҳокимият ва бошқарув органлари барҳам топтирилганлиги, сиёсий ва иқтисодий бошқариш ҳамда тартибга солишнинг кўпгина тузилмалари ва органлари тугатил-

² Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. Т.3. — Т.: Ўзбекистон, 1996. — Б. 8.

³ Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. — Т.: Ўзбекистон, 1997. — Б. 158.

ганлиги, улар маъмурий буйруқбозлик тизимининг, марказлаштирилган режалаш-тақсимлаш иқтисодиётининг устунлари бўлганлигини, улар демократик қадриятлар ва тамойилларга йўналтирилган янги давлатчиликнинг қарор топиши ва эркин бозор иқтисодиётининг пойдеворларини яратиш йўлидаги асосий тўсиқ бўлиб келганлигини таъкидлаб ўтган.

Маълумки, ҳар қандай фаннинг муҳим вазифаларидан бири — муҳим ҳодиса ва категорияларга, тушунчаларга илмий таъриф беришдир. Илмий таърифлар муҳим ҳодисалар моҳиятини англашда муҳим роль ўйнайди. Шу жиҳатдан олганда, И. Каримовнинг мамлакатимизда фуқаролик жамияти тушунчаси, уни қуриш зарурлиги, унинг шаклланиши, ривожланиши жараёни ва бу вазифани амалга ошириш борасидаги муаммолар ва уларнинг ечимлари нафақат назарий, балки амалий аҳамиятга эгадир. И. Каримов жамиятимиз ривожининг ўша даврида мамлакатимизда фуқаролик жамиятини шакллантириш масалаларига алоҳида эътибор қаратган:

“Биз учун фуқаролик жамияти — ижтимоий макон. Бу маконда қонун устувор бўлиб, у инсоннинг ўз-ўзини камол топтиришига монелик қилмайди, аксинча, ёрдам беради. Шахс манфаатлари, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари тўла даражада рўёбга чиқишига кўмаклашади”⁴.

Айни пайтда, Президент фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг назарий ва амалий жиҳатларини таҳлил этиб, бу вазифа ўта мураккаб жараён эканлигини ва унга қатор иқтисодий, ижтимоий, сиёсий ва маънавий омиллар таъсир этишини алоҳида таъкидлайди. Давлат Раҳбари “Ўз келажагимизни ўз қўлимиз билан қурмоқдамиз” асарида фуқаролик жамиятини

⁴ Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт қафолатлари. — Т.: Ўзбекистон, 1997. — Б. 173.

шакллантиришнинг ўта масъул вазифа эканлигини ифодалаб берган: “*Эркин фуқаролик жамиятига дунёдаги кўп-кўп давлатлар асрлар давомида тўпланган тажриба ва демократик анъаналарни ривожлантира бориб етиб келган. Биз бундай жамиятни қуришни, барпо этишни орзу қилмоқдамиз ва шунга интилмоқдамиз. Лекин бу гўзал орзуга эришмоқ учун тинимсиз интилиш, жамият ҳаётининг барча соҳаларини такомиллаштириш, умуминсоний қадриятларни ижодий ўрганиб, ўз заминимизга татбиқ этиш лозим. Шу билан бирга миллий ўзига хослигимизни, асрлар синовидан ўтган анъаналаримизни, ҳамиша иймон-эътиқод билан яшаш каби ҳаётий тамойилларимизни ҳам сақлаб, юксалтириб боришимиз зарур*”⁵.

Фуқаролик жамиятининг энг муҳим жиҳати бу жамиятда ўзини ўзи бошқариш асосларининг юқори даражада бўлишидир. “Кучли давлатдан — кучли жамият сари” тамойилининг негизида жамият ривожланишига ҳамоҳанг равишда ўзини ўзи бошқариш органларига, маҳаллий давлат органларига давлатнинг маълум бир функцияларини босқичма-босқич ўтказиш ётади. Шунга боғлиқ ҳолда, И. Каримов “Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз” номли асарида “*Фуқаролик жамияти бу — ўзини-ўзи бошқаришдир. Унинг биринчи ва асосий тамойили шу*”, бинобарин, “*ўзини ўзи бошқариш органлари — бизнинг келажагимиз. Фуқаролик жамияти қурмоқчи эканмиз, унинг асосларини ташкил этувчи пойдевор мана шу органлар бўлади*”⁶, деган ғояларни илгари суради.

⁵ Каримов И.А. Ўз келажагимизни ўз кўлимиз билан қурмоқдамиз. — Т.: Ўзбекистон, 1999. — Б. 20.

⁶ Каримов И.А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. Т.9. — Т.: Ўзбекистон, 2001. — Б. 317–322.

Давлат Раҳбарининг фуқаролик жамияти қуриш ҳақидаги қарашлари, амалий тажрибалари, орзу-истаклари унинг “Кучли давлатдан — кучли жамият сари” тамойида ўз ифодасини топди. Иккинчи чақириқ Олий Мажлиснинг VIII сессиясида қилган маърузасида бу масалага катта эътибор қаратилди: “Бизнинг олдимизда турган яна бир муҳим ва долзарб масала у ҳам бўлса, “Кучли давлатдан — кучли жамият сари” деган шиорни амалда рўёбга чиқаришдир. Бу мақсадга эришиш учун, биринчидан, давлатимизнинг марказий ва юқори бошқарув органлари ваколатларини босқичма-босқич қуйи тизимга, шу жумладан, ўзини ўзи бошқариш тузилмаларига ўтказиш талаб қилинади. Булар қаторида биз, биринчи навбатда, ўзини ҳар томонлама оқлаган маҳалла тузилмасини кўзда тутамиз. Иккинчидан — жамиятимизда нодавлат, жамоат ташкилотларининг, аввало, фуқаролик институтларининг ривожланишига кенг имкониятлар очиб бериш ва уларнинг фаоллигини оширишга кўмак ва ёрдам кўрсатиш даркор”⁷.

Мамлакатда эркин фуқаролик жамияти ва унинг институтларини шакллантириш, ривожлантириш масалалари Давлат раҳбарининг биринчи ва иккинчи чақириқ Олий Мажлиснинг сессияларида (1995—2004 йиллар) ҳамда Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги (2005 йил 28 январь) маърузалари ва уларда илгари сурилган гоялар “Кучли давлатдан — кучли жамият сари” концептуал сиёсий дастурнинг мағзини ташкил этди⁸.

⁷ Каримов И.А. Янгилиниш ва ўзгаришлар жараёни орта қайтмайди // Хавфсизлик ва тинчлик учун курашмоқ керак.Т.10. — Т.: Ўзбекистон, 2002. — Б. 325.

⁸ Батафил қаранг: Қирғизбоев М. Фуқаролик жамияти, генезиси, шаклланиши ва ривожланиши. — Т.:Ўзбекистон, 2010. — Б. 78; Х.Т. Одиқориев. Конституция ва баркамол авлод орзуси. — Т.: “O‘qituvchi” NMIU, 2012. — Б. 175.

Таъкидлаш керакки, глобаллашув ва ахборот асри шароитида ҳаёт, ижтимоий муносабатларнинг мазмуни тезликда ўзгариб бориб, жамият ва давлат олдига янгидан-янги вазифаларни қўндаланг қўяди. Республикамиз ҳам ҳалқаро ҳамжамятнинг тенг ва тўла ҳуқуқли аъзоси сифатида ушбу умумпланетар жараёнлар ичидадир. Шу боисдан ҳам мамлакатимиз ривожланиши, жумладан, фуқаролик жамиятини шакллантириш жараёнларини янада жадаллаштириш масалалари кун тартибида турган муҳим вазифа бўлиб қолади. Шу муносабат билан Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг 2010 йил 12 ноябрдаги қўшма мажлисида “Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш Концепцияси” номли маърузасида илгари сурилган ғоялар, таклиф ва тавсиялар бевосита фуқаролик жамияти ва унинг институтларини янада ривожлантиришга қаратилган ўта муҳим чора-тадбирлар, тавсияларни ўзида мужассам этганлиги билан тарихий аҳамият касб этади⁹.

Таъкидлаш зарурки, ушбу Концепция мамлакатимизда фуқаролик жамиятини ривожлантиришнинг энг янги давр ва истиқболга мўлжалланган стратегияси сифатида майдонга чиқади. Унда кўтарилган масалалар, яъни:

- давлатнинг, ҳокимият органларининг ваколатларини бозор муносабатлари принципларига мослаштириш, давлатнинг иқтисодни бошқаришдаги ролини камайтириш;

- жамият ҳаётида қонун устуворлиги ва қонунийликни мутахкамлаш, шахс ҳуқуқларининг ҳимоячиси бўлган судлар-

⁹ Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси // Демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини шакллантириш — мамлакатимиз тараққиётининг асосий мезонидир. Т.19. — Т.: O‘zbekiston, 2011. — Б. 35—108.

ни, суд-ҳуқуқ тизимини янада демократлаштириш, аҳолининг ҳуқуқий маданиятини янада юксалтириш;

- демократик жараёнларни янада чуқурлаштириш, аҳолининг сиёсий фаоллигини ошириш, шу мақсадда ахборот олиш эркинлигини таъминлаш;

- аҳолининг муҳим сиёсий ҳуқуқи бўлган сайлов ҳуқуқи эркинлигини таъминлаш;

- ислохотларимизнинг кейинги босқичидаги муҳим вазифа сифатида фуқаролик жамияти институтларини ривожлантириш;

- фуқаролик жамиятининг иқтисодий асоси бўлган том маънодаги бозор муносабатлари, хусусий мулкчилик эканлигини назарда тутган ҳолда, эркин ишлаб чиқарувчи, эркин истеъмолчи эркин бозор, эркин рақобат шароитида фаолият юритишига янада самарали шарт-шароит, имкониятлар яратиш вазифалари қўйилди.

Бугунги кунда ривожланиш Концепциясида кўзда тутилган чора-тадбирларнинг кўп қисми ҳаётга жорий этилди, қатор қонунчилик ташаббуси ҳуқуқи асосида илгари сурилган таклифлар амалга ошди. Фуқаролик жамиятининг ривожланишига бевосита дахлдор бўлган “Ижтимоий шериклик”, “Экологик назорат” тўғрисидаги ва бошқа қонунлар қабул қилинди, “Жамоатчилик назорати тўғрисида” ги қонун лойиҳаси ишлаб чиқилди, муҳокамалардан ўтиб, қабул қилиниш жараёни арафасида турибди.

Хулоса тарзида айтиш мумкинки, Концепцияда кўтарилган масалаларнинг ҳал этилиши жамиятимизнинг демократик асослари янада мустаҳкамланишига, фуқаролик жамиятининг ривожланишига, унинг институтларининг жамият ҳаётида мавқеи, нуфузи ортишига, натижада аҳолининг ижтимоий-сиёсий фаоллиги ортишига, давлат ва жамият ўртасида ўзаро ижтимоий

ҳамкорлик муносабатларининг янги сифат босқичига ўтишига шарт-шароит яратди.

1. Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти И. Каримовнинг ўз асарларида мамлакатимизда фуқаролик жамиятини шакллантириш ва ҳуқуқий давлат қуриш юзасидан илгари сурган ғоялари, қарашлари, мушоҳадалари мамлакатимизда демократик жамият қуриш амалиёти асосида ҳамда энг илғор халқаро тажрибага ва илмий асосланганлиги билан давлат ва жамият ҳақидаги фанларни бойитишга хизмат қилади.

2. Фуқаролик жамияти тушунчаси, унинг институтлари ва уларни ривожлантиришнинг назарий, амалий, ташкилий ва ҳуқуқий жиҳатларига оид қарашлар нафақат миллий, балки янги демократик тараққиёт йўлига кирган ва кирмоқчи бўлган давлатлар, шунингдек, ривожланган давлатлар учун назарий ва амалий йўлланма ролини ўтайди.

3. Фуқаролик жамияти ва уни шакллантириш борасидаги И. Каримовнинг қарашлари ижтимоий фанлар учун назарий асос, методологик дастур бўлиб, уларнинг ривожига кўмаклашади ва амалий мазмун билан бойитади.

4. И. Каримовнинг мураккаб шароитларда янги жамият қуриш сабоқлари, назарий хулосалари ва амалий тажрибаси педагог ходимлар учун таълим жараёнида назарий ва амалий йўлланма ролини ўтайди.

**Мавлюда Ахатовна АХМЕДШАЕВА,
ТДЮУ Давлат ва ҳуқуқ назарияси
ва тарихи кафедраси мудири,
юридик фанлар доктори, профессор**

О НЕКОТОРЫХ АСПЕКТАХ ГОСУДАРСТВЕННОГО СТРОИТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

2 сентября 2016 года народ Узбекистана постигла тяжелая утрата — безвременно скончался Первый Президент Республики Узбекистан Ислам Каримов.

Граждане независимого Узбекистана, особенно молодёжь, считают естественным и само собой разумеющимся функционирование института президентства, хотя двадцать пять лет тому назад в республике такой должности не существовало. Была должность главы законодательной власти — председателя Президиума Верховного Совета, главы исполнительной власти — председателя Совета Министров, а также руководителя монополюс правящей партии — Первого секретаря Коммунистической партии, но должности главы государства не было.

В одной публикации невозможно осветить многогранную, фундаментальную деятельность и роль Первого Президента страны И.А. Каримова в политической, экономической, социальной и духовной жизни государства и общества. Она требует отдельного, комплексного, системного и научного анализа. Но хотелось бы остановиться на двух аспектах.

Во-первых, на своевременности введения поста президента. Учреждение поста и избрание Первого Президента Узбекистана

24 марта 1990 года на сессии Верховного Совета республики было обусловлено самой жизнью, логикой и ходом политических процессов, сложностями и противоречиями, которые республика переживала в этот сложный и переломный период.

Обнажились и приняли острый, гипертрофированный характер накопившиеся за предыдущие годы и десятилетия проблемы национально-политического, экономического, социального и духовного развития. От их последовательного и эффективного решения зависело будущее республики, судьба народа, личное благополучие каждого человека, его семьи, новых поколений граждан Узбекистана. Учреждение поста президента открыло новые возможности для кардинального решения этих и других стоящих перед республикой непростых задач.

Введение института президентства было переходом на принципиально новую ступень суверенитета и государственности, ибо только настоящая, а не мнимая государственность имеет возможность обрести подобную структуру власти. Кроме того, оно способствовало укреплению механизма исполнения законов и исполнительной дисциплины в целом.

Вместе с тем, в условиях того времени и с учетом того, что это событие проходило на фоне так называемого «узбекского дела» и сфабрикованных представителями Центра нескольких тысяч уголовных дел против граждан республики, инициатива по учреждению новой политической должности требовала небывалой самоотверженности, личного мужества и любви к своей Родине.

Узбекистан стал первым из республик СССР, где был учрежден пост президента и избран глава государства. После своего избрания Первый Президент И.А. Каримов подчеркнул, что воспринимает оказанное ему доверие как высочайший долг и огромную ответственность перед узбекским народом,

всеми нациями и народностями, проживающими в Узбекистане, за обеспечение конституционных прав и свобод каждого гражданина, за дальнейшее продвижение республики по пути национального и социального прогресса.

Одной из своих главных задач он назвал дальнейшее укрепление и развитие политического суверенитета республики, наполнение его новым, реальным содержанием, и уже на июньской сессии 1990 года Верховный Совет принял «Декларацию о суверенитете».

После попытки августовского переворота в Москве, 25 августа 1991 года Первым Президентом суверенного Узбекистана был издан Указ¹, согласно которому Министерство внутренних дел и Комитет государственной безопасности были взяты под юрисдикцию республики. Внутренние войска МВД СССР, дислоцируемые на территории Узбекистана, непосредственно были подчинены главе государства. Этим же Указом Первый Президент предложил Президиуму Верховного Совета республики в кратчайший срок подготовить проект Закона о государственной независимости и вынести его на рассмотрение на внеочередной сессии Верховного Совета.

Внеочередная сессия Верховного Совета по предложению Президента 31 августа 1991 года приняла Конституционный закон «Об основах государственной независимости Республики Узбекистан»². На этой же сессии Первым Президентом И.А. Каримовым было объявлено о государственной независимости Республики Узбекистан.

Конституционный закон «Об основах государственной независимости Республики Узбекистан» до принятия Конститу-

¹ Ведомости Верховного Совета Республики Узбекистан, Ташкент 1991, № 10, с. 21-22.

² Ведомости Верховного Совета Республики Узбекистан, Ташкент, 1991, № 11, — С. 70-71.

ции 1992 года временно выполнял ее функции. Суверенный Узбекистан в своем первом Конституционном законе провозгласил о суверенитете народа и о том, что единственным источником государственной власти является народ. Государственная власть в Республике Узбекистан является народной и служит для народа.

Свое отношение к объявленной независимости население Узбекистана однозначно высказало на выборах Президента страны и на Всенародном референдуме по вопросу государственного суверенитета, которые состоялись 29 декабря 1991 года. В ходе проведения данного референдума 98,2% граждан, участвовавших в голосовании, одобрили провозглашение государственной независимости Республики Узбекистан. Впервые на постсоветском пространстве выборы главы молодого узбекского государства, за которыми наблюдали представители международных организаций, проводились на альтернативной основе. Первым всенародно избранным Президентом суверенного Узбекистана стал И.А. Каримов.

Все это время не прерывалась работа Конституционной комиссии, которая была создана в июне 1990 года, и в течение двух с половиной лет под руководством главы государства трудилась над проектом новой Конституции, проанализирован в опыт конституционного строительства 97 стран мира. Первоначальный вариант проекта был подготовлен к октябрю 1991 года и состоял из 158 статей. Второй рабочий вариант проекта состоял из 149 статей. Третий вариант был сокращен до 137 статей. В 1992 году 26 сентября проект новой Конституции, который состоял уже из 128 статей, был опубликован в печати для всенародного обсуждения.

После публикации в средствах массовой информации проекта новой Конституции Узбекистана и всенародного обсуждения в течение установленного Конституционной комиссией срока в два с половиной месяца проект перерабатывался на основе предложений граждан республики и 21 ноября 1992 года вновь, во второй раз был опубликован в печати для продолжения обсуждения. Таким образом, в мировую практику вошел прецедент по всенародному обсуждению проекта Конституции в два этапа.

В 1992 году 8 декабря одиннадцатая сессия Верховного Совета Республики Узбекистан двенадцатого созыва постатейным обсуждением и голосованием приняла первую Конституцию независимого Узбекистана. Как подчеркнул Первый Президент Республики Узбекистан И.А. Каримов в своём докладе на торжественном собрании, посвященном 22-й годовщине Конституции Республики Узбекистан, этот день *«останется в нашей истории как знаменательная дата, как праздник, заложивший фундамент построения независимого демократического государства с социально-ориентированной рыночной экономикой и формирования гражданского общества, где главной целью становится обеспечение интересов, прав и свобод человека, верховенства закона, равенства перед ним всех граждан страны»*³.

На основе фундаментальных положений и требований Конституции Республики Узбекистан была принята собственная модель кардинального реформирования и модернизации

³ Каримов И.А. Наша главная цель — решительное продвижение по пути развития, демократического обновления и модернизации страны // Доклад Президента И.А. Каримова на торжественном собрании, посвященном 22-й годовщине Конституции Республики Узбекистан, 5 декабря 2014 года. Газета «Правда Востока» от 6 декабря 2014 года.

страны, пять основных принципов которой лежат в основе нынешнего интенсивного демократического, социально-политического и экономического развития страны, верность и мудрость которых полностью подтверждена временем.

Второй аспект, на котором хотелось бы остановиться — это обеспечение функционирования системы сдержек и противовесов. На этапе формирования национальной государственности, в целях целенаправленного проведения социально-экономических и политико-правовых преобразований, связанных с переходом к новой системе общественно-политических отношений, обеспечения национальной безопасности и политической стабильности в переходный период необходима была жесткая централизованная система управления всей системой исполнительной власти. Поэтому функции руководителя Кабинета Министров были возложены на Президента страны, как главы государства.

Вертикаль власти позволила создать условия для обеспечения социальной защиты населения и общественного согласия в стране, формирования прочного экономического фундамента и законодательной базы для проведения рыночных реформ. В этот период был осуществлен демонтаж административно-командной системы управления, созданы правовые основы деятельности Кабинета Министров, органов государственного и хозяйственного управления, представительной и исполнительной власти на местах.

В последующем, когда фундамент нового общества был построен, необходимость в антикризисном управлении отпала. Нужно было позаботиться о сбалансированности системы государственной власти и управления, ее эффективности и демократичности.

Важным шагом на пути либерализации стало упразднение в 2003 году должности Председателя Кабинета Министров, которую ранее занимал Президент Республики Узбекистан. В соответствии с принятыми законами Премьер-министр теперь не только организует, но и руководит деятельностью Кабинета Министров, несет персональную ответственность за эффективность его работы, председательствует на заседаниях Кабинета Министров, подписывает его решения, принимает решения по вопросам государственного и хозяйственного управления, не требующим рассмотрения исключительно на заседании Кабинета Министров, и др.

С учётом требований обеспечения системы сдержек и противовесов изменилась система назначения на должность Премьер-министра. Так, прежде Президент Республики Узбекистан назначал и освобождал от должности Премьер-министра, первого заместителя, заместителей Премьер-министра, членов Кабинета Министров Республики Узбекистан с последующим утверждением их (или указов о назначении) Олий Мажлисом.

В соответствии с изменениями в законодательстве теперь рассмотрение и утверждение кандидатуры Премьер-министра относится к полномочиям обеих палат Олий Мажлиса. Президент Республики Узбекистан, после соответствующих консультаций со всеми фракциями политических партий, представленных в Законодательной палате, рекомендует палатам Олий Мажлиса для рассмотрения и утверждения кандидатуру Премьер-министра Республики Узбекистан.

В то же время кандидатуры членов Кабинета Министров, которые раньше назначались Президентом и утверждались Олий Мажлисом, сегодня утверждаются главой государства

по представлению Премьер-министра. Этот порядок отвечает самым современным и демократическим требованиям, уровню социально-экономического и политико-правового развития страны.

К Олий Мажлису, его верхней палате — Сенату перешли функции по назначению руководителей дипломатических представительств за рубежом, утверждению председателя Службы национальной безопасности, принятию актов об амнистии и другие.

Весной 2011 года были внесены новые поправки в Конституцию Республики Узбекистан, направленные на дальнейшую демократизацию государственной власти и управления, в том числе дальнейшую модернизацию исполнительной власти. В обновленной статье 93 Конституции Республики Узбекистан из полномочий Президента было исключено право формирования аппарата исполнительной власти и руководство им, а также право назначения и освобождения от должности заместителей Генерального прокурора.

В соответствии с поправками Президент теперь назначает и освобождает от должности хокимов областей и города Ташкента по представлению Премьер-министра. Кроме того, в полномочия главы государства было включено назначение и освобождение от должности председателя Счетной палаты.

В апреле 2014 года парламентом страны были приняты изменения и дополнения в Конституцию Республики Узбекистан, инициированные руководством страны и предусматривающие расширение роли Законодательной палаты и Сената Олий Мажлиса в системе органов государственной власти, усиление их функций контроля за деятельностью Кабинета Министров и исполнительных органов, повышение ответственности Кабинета

Министров и местных хокимиятов. Они являются логическим продолжением Концепции дальнейшего углубления демократических реформ и формирования гражданского общества, вошедшей в себя комплексный анализ пройденного пути по пути реформирования страны и определившей целевые задачи и ориентиры развития общества и государства.

Кроме того, изменения в статью 93 совершенствуют механизм конституционного принципа разделения властей и их эффективного взаимодействия. Так, теперь решения по образованию и упразднению министерств, государственных комитетов и других органов государственного управления с последующим внесением указов по этим вопросам на утверждение палат Олий Мажлиса будут приниматься Президентом только по представлению Кабинета Министров Республики Узбекистан.

Как отмечал Первый Президент Республики Узбекистан И.А. Каримов: «Все эти изменения и поправки в конечном итоге преследуют важнейшую нашу цель — дальнейшую демократизацию системы власти и управления в стране, обеспечение поэтапной реализации принципа «От сильного государства — к сильному гражданскому обществу»⁴.

Хасан Суратович ИСЛАМХОДЖАЕВ,
профессор ТГЮУ, доктор юридических наук

⁴ Каримов И.А. Последовательное продолжение курса на модернизацию страны — решающий фактор нашего развития // Доклад Президента Республики Узбекистан И.А. Каримова на торжественном собрании, посвящённом 21-й годовщине Конституции Республики Узбекистан, 6 декабря 2013 года. - Газета «Народное слово» от 7 декабря 2013 года.

ИҚТИСОДИЙ ҲАМДА ҲУҚУҚИЙ ИСЛОҲОТЛАР АСОСЧИСИНИНГ ТАЪЛИМОТИНИ ИЛМИЙ ТАДҚИҚ ЭТИШНИНГ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Халқимизнинг буюк фарзанди, Ватанимизни дунёга танитган инсон Ислом Каримов иқтисодий мустақилликка эришмасдан туриб, сиёсий мустақилликни таъминлаш мумкин эмас, деган фикрнинг қатъий тарафдори эди. Айнан шунинг учун ҳам унинг томонидан машҳур беш тамойил асосида бутун дунёда тараққиётнинг “ўзбек модели” деб эътироф этилган Ўзбекистон иқтисодиётини тубдан ислоҳ этиш ва таркибий ўзгаришларни амалга ошириш дастури ишлаб чиқилиб, амалиётда изчил ва самарали татбиқ этилаётир. Бу моделнинг туб негизини “Ислоҳот ислоҳот учун эмас, аввало, инсон учун” деган стратегик йўналишни амалга ошириш ташкил этади.

Ўзбекистон Республикасининг Бош вазири Ш. Мирзиёев Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисида қайд этганидек, “*Вақт ва ҳаётнинг ўзи Ислом Абдуғаниевич Каримовни замонамизнинг улуғ сиёсатчиси, узоқни кўрадиган ва стратегик фикр юритадиган шахс, дунёда ва турли минтақаларда юз бераётган ўта мураккаб воқеа-ҳодисаларнинг моҳиятини давлатчилик нуқтаи назаридан кўра билиш қобилиятига эга бўлган, ўз юрти ва*

халқи учун, ҳар бир ватандошимизнинг тақдири учун улкан масъулият туйғусини чуқур ҳис қиладиган атоқли раҳбар эканлигини ҳар томонлама тасдиқлади”¹.

Мамлакатимизда ислохотларни илмий-ҳуқуқий таъминлашнинг асосий методологик негизини Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти И. Каримовнинг ғоя ва қарашлари ташкил этади.

Бугун Ўзбекистон иқтисодиёти жадал ривожланаётган дунёдаги бешта давлат қаторига киради. 1990 йилда аҳолининг озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган эҳтиёжи, асосан, четдан олиб келинадиган импорт ҳисобидан қондирилар эди. Аҳоли жон бошига асосий озиқ-овқат маҳсулотларини ўртача истеъмол қилиш даражаси кўпайди: гўшт, сут ва улардан тайёрланган маҳсулотлар — 1,5 баробар, сабзавот — 2,6 баробар, мева — 6,3 баробар ошди. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 56,5 фоизга етди. Бу соҳада иш билан банд аҳолининг 78 фоизи меҳнат қилмоқда.

Ислохотларни жадал суръатлар билан ривожлантириш уни илмий таъминлашга кўп жиҳатдан боғлиқдир. Иқтисодий ислохотларни илмий таъминлаш муаммоларини ўрганиш эса ижтимоий фанлар, хусусан, иқтисодиёт ва юридик фанлар олдига муҳим вазифаларни қўяётир. Шу жиҳатдан қараганда, мамлакатимизни ислоҳ қилиш ва янгилашнинг навбатдаги босқичи юқорида қайд этилган вазифаларнинг моҳиятини ғоятда чуқур илмий таҳлил этиш, истиқболли тадқиқот йўналишларидан ҳисобланади. Иқтисодиёт ва ҳуқуқ бир-бири билан боғлиқ илмий категориядир. Шу боис, демократик-ҳуқуқий давлатни барпо этишда иқтисодий ва ҳуқуқий ислохотларнинг пировард натижаси инновацион тараққиётни таъминлашга қаратилгандир. Кези келганда шунини таъкидлаш лозимки, ху-

¹ Халқ сўзи, 2016 йил 9 сентябрь.

сусий мулк ва тадбиркорликнинг иқтисодий ва ҳуқуқий асосларини тадқиқ этиш, корпоратив бошқарув ва улар мақомининг иқтисодий ва ҳуқуқий механизмларини очиб бериш, давлат улушини қисқартиришнинг ташкилий-иқтисодий ва ҳуқуқий моҳиятини ёритиш, айниқса, инвестицияларни тўғридан тўғри жалб этишнинг иқтисодий-ҳуқуқий жиҳатларининг шакл ва усулларига нисбатан янгича ёндашувларни ишлаб чиқиш заруриятини келтириб чиқараётир.

Иқтисодий ислохотларни илмий таъминлашнинг ҳозирги босқичида ўз ечимини кутаётган масалалардан бири сифатида Ўзбекистон иқтисодиётида давлат иштирокини босқичма-босқич камайтириш назарда тутилган. Табиий савол туғилади: иқтисодиёт фани нуқтаи назаридан иқтисодиётда давлат ва хусусий мулк нисбати қандай бўлиши лозим, яъни иқтисодиётда давлат улушини камайтиришнинг мақбул миқдорий кўрсаткичлари қандай бўлиши керак? Бошқача айтганда, иқтисодиётда давлат иштирокини камайтириш чегараси ва доирасининг мазмун-моҳияти қандай мезонга асосланиши зарур?

Айтиш лозимки, мулкчилик муносабатларига ёндашув масаласи хорижий мамлакатларда ҳам долзарб масала ҳисобланади. Кўплаб Ғарбий Европа мамлакатларида давлат миллий иқтисодиётда энг катта мулкдор, йирик капитал қўювчи, ҳатто, тадбиркор сифатида иштирок этмоқда. Албатта, хорижий давлатлар тажрибасига кўра, иқтисодиётдаги давлат улуши даражаси бир хилда эмас. Америка Қўшма Штатларида 30% га яқин миллий маҳсулот давлат корхоналари томонидан ишлаб чиқарилмоқда. Италия, Франция ва Швецияда давлат корхоналарининг ялпи меҳнат маҳсулотигаги улуши 40-50% ни ташкил этади².

² Власова М.В. Право собственности в России возникновение, юридическое содержание, пути развития. Учебное пособие. — М.: 2007. — С. 48–56.

Халқнинг моддий фаровонлигини таъминлашда иқтисодий-да хусусий ва давлат мулкining ҳиссаси гарчи бир хил бўлмаса-да, улар моддий бойлик сифатида ижтимоий йўналтирилганлик моҳиятини сира ҳам йўқотмайди. Мулкнинг табиатини очиб беришда унга айнан жамиятда ижтимоий йўналтирилганлик нуқтаи назаридан ёндашиш адолатли давлат барпо этишнинг ғоятда муҳим шартидир. Айниқса, давлат мулкни хусусийлаштиришни илмий таъминлаш муаммолари ҳам бундай туркумдаги тадқиқот ишларининг асосий йўналишларига мос келади. Бундан ташқари, мулк ҳуқуқига оид масалаларни халқаро хусусий ҳуқуқ нормалари нуқтаи назаридан тадқиқ этишга эҳтиёж мавжуддир. Иқтисодий ислохотларни илмий таъминлаш муаммоларини ўрганиш мақсадида мулк ҳуқуқи масалалари бўйича иқтисодчи ва ҳуқуқшунос олимларнинг ўзаро ҳамкорлигида комплекс тадқиқотларни амалга оширишнинг фурсати етди, десак муболаға бўлмайди.

Кези келганда шуни таъкидлаш лозимки, давлат бошқарувидаги объектлар сирасига фақат углеводород хом ашёси, қимматбаҳо ва рангли металллар, уран хом ашёсини қазиб оладиган ва қайта ишлайдиган корхоналар, табиий монополияларнинг стратегик инфратузилма тармоқлари (темир ва автомобиль йўллари, авиаташувлар, электр энергия ишлаб чиқариш, электр ва коммунал соҳалари) киради. Шундан келиб чиқиб, тараққиётимизнинг ҳозирги босқичида хусусийлаштирилдиган объектларнинг иқтисодийдаги роли ва аҳамияти ҳамда уларнинг ҳуқуқий режимини илмий ўрганиш объектив заруратдир.

Иқтисодийнинг барқарор ўсиш суръатларини ва макроиқтисодий мутаносибликни таъминлашда инвестиция фаолиятининг иқтисодий ва ҳуқуқий механизмларини янада такомиллаштириш устувор тадқиқот йўналишлари сирасига киради. Том

маънода инвестиция ҳуқуқини ривожлантириш мақсадида унинг муаммоли-мақсадли жиҳатларини аниқлаб олиш зарур.

Давлатимизнинг Биринчи Президенти И. Каримов таъбири билан айтганда, “*Биз учун асосий вазифа — ишлаб чиқаришни техник ва технологик жиҳатдан узлуксиз янгилаб бориш, доимий равишда ички имконият ва захираларни излаб топиш, иқтисодиётда чуқур таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, саноатни модернизация ва диверсификация қилишни изчил давом эттиришдан иборат бўлиши зарур*”.

Саноат ишлаб чиқаришнинг бутун босқичини инобатга олиб унинг иқтисодий механизмларини ишлаб чиқиш ва унинг ўзига хос хусусиятларини эътиборга олган ҳолда ҳуқуқий тартибга солиш самарадорлигини ошириш лозим. Ислохотларнинг навбатдаги босқичида ҳар бир турдаги истиқболли хом ашё ва ярим фабрикат бўйича чуқур ишлашнинг 2020, 2025, 2030 йилларга мўлжалланган аниқ дастурига эга бўлиш учун мутлақо янги дастурий комплекс ёндашув талаб этилади.

Бундай мутлақо янги дастурий комплекс асосидаги ёндашувнинг муҳимлиги Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислоҳ Каримов томонидан мамлакатимизда ялпи ички маҳсулот ҳажмини 2030 йилга бориб камида 2 баробар ошириш вазифаси қўйилганлиги билан изоҳланади. Бунда саноатни жадал ривожлантириш ва ялпи ички маҳсулотда унинг улушини 2015 йилдаги 33,5 фоиздан 40 фоизгача етказиш, қишлоқ хўжалиги улушини эса 16,6 фоиздан 8-10 фоизга камайтириш, энергияни тежайдиган замонавий технологияларни кенг жорий этиш эвазига ялпи ички маҳсулот учун сарфланадиган энергия ҳажмини тахминан 2 баробар қисқартиришга эришиш вазифаси назарда тутилган. Айниқса, саноат ишлаб чиқарилиши самарадорлигини ошириш инвестиция дастурига бевосита

боғлиқлигини инобатга олсак, унинг рўёбга чиқарилиши бутун иқтисодиётимизда таркибий ўзгаришларнинг энг муҳим воқитаси бўлиб хизмат қилади. Бу эса, ўз навбатида, хўжалик алоқадорлигини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш, саноат ва инвестициявий жозибадорликнинг самарали шакл ва усуллари қўллашни тақозо этмоқда. Шу жиҳатдан қараганда, саноатга инвестицияни жалб этишнинг иқтисодий ва ҳуқуқий муаммоларини ўрганиш долзарб масаладир.

Биринчи Президентимиз И. Каримов таъкидлаганидек, жаҳон тажрибаси шундан далолат берадики, айни пайтда глобал иқтисодиётда компьютер ва телекоммуникация технологиялари, дастурий маҳсулотларни ишлаб чиқариш ва улар асосида кенг турдаги интерфаол хизматлар кўрсатишни ўз ичига олган ахборот-коммуникация технологиялари соҳасининг роли ва аҳамияти тобора ортмоқда. Бугунги кунда жаҳон миқёсида яратилаётган ялпи ички маҳсулотнинг тахминан 5,5 фоизи ахборот-коммуникация технологиялари ҳиссасига тўғри келмоқда. Нуфузли халқаро экспертларнинг фикрига кўра, 2020 йилда бу кўрсаткич 9 фоиздан ошиши кутилмоқда. Юртимизда ҳам иқтисодий ислохотларнинг навбатдаги босқичида замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш бўйича кўрилатган ташкилий-ҳуқуқий чоралар амалга оширилатганлиги бу борада устувор вазифалар қўйилганлигидан далолат беради. Шунингдек, “иқтисодий информатика” ва “юридик информатика” фанларини ўқитиш самарадорлигини ошириш, махсус дарслик ва ўқув қўлланмалар, фундаментал, амалий инновацион тадқиқотларни амалга ошириш ғоятда муҳим аҳамият касб этаётир.

Хулоса қилиб айтганда, мамлакатимизда иқтисодий ислохотларни илмий-инновацион таъминлашнинг самарадорлигини

ошириш ҳам Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти илгари сурган эзгу ниятнинг — жонажон юртимизда обод ва фаровон жамият ҳамда инсонларнинг бахтли турмуш тарзини барпо этиш учун хизмат қилади.

**Шухрат Нуралиевич РЎЗИНАЗАРОВ,
ТДЮУ профессори, юридик фанлар доктори**

ВКЛАД И.А. КАРИМОВА В СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ И ДИПЛОМАТИИ ГОСУДАРСТВА

Обретение государственной независимости открыло Узбекистану возможность самостоятельно проводить свою внешнюю политику, выработать собственные пути вхождения в международное сообщество, определять основные направления и приоритеты межгосударственных отношений. *«Сейчас без всякого преувеличения можно сказать, что наша страна за исторически короткий срок, после обретения независимости, заняла достойное место в мировом сообществе»*¹.

«Строительство самостоятельной внешней политики для Республики Узбекистан, — указывает Президент И.А. Каримов, — стало одним из новых и практически неизведанных направлений деятельности. В условиях тоталитарной системы Узбекистан был лишен возможности прямого и открытого выхода на международную арену, не имел своих внешнеполитических государственных институтов и не обладал достаточным корпусом своих диплома-

¹ Каримов И.А. Наша главная цель — демократизация и обновление общества, реформирование и модернизация страны. — Т.: Ўзбекистон, — 2005. — С. 28.

тов, специалистов во внешнеполитической деятельности. В республике не было ни одного института, который готовил бы такие кадры»².

С первых дней независимости стали закладываться необходимые правовые и организационные основы для внешнеполитической деятельности Республики Узбекистан. За короткий исторический срок были созданы институты, регулирующие и координирующие дипломатическую и консульскую деятельность Узбекистана. Такая работа одновременно велась по нескольким направлениям.

Первое. На основе принципов и норм современного международного дипломатического и консульского права была создана система внутригосударственных органов Узбекистана, осуществляющих внешнеполитическую деятельность, именуемых в международном праве органами внешних сношений государства.

Второе. Начали формироваться зарубежные органы внешних сношений, дипломатические представительства — посольства, представительства в международных организациях, миссии, консульства Узбекистана.

Третье. Признавая приоритет общепризнанных принципов и норм международного права перед внутригосударственным законодательством, Узбекистан начал принимать законы, регулирующие дипломатическую деятельность.

Четвертое. Узбекистан стал активно присоединяться к международно-правовым договорам и конвенциям, регулирующим дипломатическую деятельность государства; тем самым закладывалась правовая основа ведения дипломатической деятельности в международном масштабе.

² Каримов И.А. Узбекистан: национальная независимость, экономика, политика, идеология. Т.1. — Т.: Ўзбекистон, 1996. — С. 49.

Пятое. Республика Узбекистан стала членом авторитетных международных межправительственных организаций, таких как ООН и ее специализированные учреждения (ЮНЕСКО, МОТ, ВОЗ, МВФ, ЮНИСЕФ и др.), ОБСЕ, Межпарламентский союз и другие, тем самым начала вести активную многостороннюю дипломатию.

Шестое. На основе принципов равноправия и взаимной выгоды, полного доверия развивались двусторонние связи Узбекистана при условии быть равным среди равных во внешней политике.

Седьмое. На отбор приоритетов дипломатической и консульской деятельности Узбекистана оказывало влияние все многообразие государственных, исторических, экономических, культурных, национальных и религиозных традиций народа Узбекистана.

Восьмое. В качестве основных задач поставлена подготовка высококвалифицированных кадров для дипломатической и консульской деятельности и создание высших учебных заведений для этого профиля.

Как отмечал Первый Президент И.А. Каримов в своем выступлении на пленарном заседании высокого уровня по Целям развития тысячелетия Генеральной Ассамблеи ООН, *«важнейшую свою перспективу Узбекистан видит во вхождении в число развитых государств мира, продолжении и углублении политических, экономических реформ и модернизации страны, формировании гражданского общества и на этой основе обеспечение достойной жизни своих граждан»*³.

Дипломатическая деятельность Республики Узбекистан регулируется международными договорами и международно-

³ Каримов И.А. Выступление на пленарном заседании высокого уровня по Целям развития тысячелетия Генеральной Ассамблеи ООН. — Т.: Ўзбекистон, — 2010. С.105.

правовыми нормами, составляющими основу современного дипломатического права. Провозглашение государственной независимости, суверенитета государства, его признание де-факто и де-юре в мировом сообществе стали основой для установления и развития дипломатических отношений, которые строятся на основе международных многосторонних конвенций по дипломатическому праву, двусторонних договоров и соглашений, носящих международно-правовой характер.

Дипломатические отношения Узбекистана регулируются международно-правовыми нормами, опираясь на Конституцию и такие законы Республики Узбекистан, как «Концепция о внешнеполитической деятельности Республики Узбекистан», «О порядке назначения и отзыва глав дипломатических представительств Республики Узбекистан в иностранных государствах» «Об установлении дипломатических классов и рангов для дипломатических работников Республики Узбекистан» и других.

Основные принципы внешней политики изложены в Конституции Республики Узбекистан в статье 17 главы IV «Внешняя политика», где сказано: «Республика Узбекистан является полноправным субъектом международных отношений. Ее внешняя политика исходит из принципов суверенного равенства государств, неприменения силы или угрозы силой, нерушимости границ, мирного урегулирования споров, невмешательства во внутренние дела других государств и иных общепризнанных принципов и норм международного права. Республика может заключать союзы, входить в содружества и другие межгосударственные образования, а также выходить из них, исходя из высших интересов государства, народа, его благосостояния и безопасности».

Излагая общие внешнеполитические принципы, И.А. Каримов называет и принципы внешнеэкономической политики, подчеркивая, что «с обретением независимости Узбекистан проводит свою самостоятельную внешнеэкономическую политику, в основу которой заложены следующие принципы:

— открытость во внешних сношениях, вне зависимости от идеологических воззрений;

— равноправное и взаимовыгодное сотрудничество, невмешательство во внутренние дела других стран;

— всемерный учет взаимных интересов при верховенстве своих национально-государственных интересов; республика не должна входить в сферу влияния какой-либо великой державы;

— установление и развитие как двусторонних, так и многосторонних внешних связей на основе полного доверия, углубления сотрудничества в рамках международных экономических и финансовых организаций;

— соблюдение общепризнанных норм международного права и последовательный переход на международные стандарты».

По инициативе Первого Президента И.А. Каримова в 2012 году Олий Мажлис Республики Узбекистан принял Закон «О Концепции внешнеполитической деятельности Республики Узбекистан». В ней дана оценка трансформации современной системы международных отношений в контексте интересов Республики Узбекистан; определены основная цель, принципы, задачи, приоритеты внешней политики государства. Раскрыты процесс формирования и механизмы реализации внешнеполитической деятельности Узбекистана.

Положения Концепции базируются на Конституции, Законе «О международных договорах Республики Узбекистан» и

других нормативно-правовых актах, а также Концепции дальнейшего углубления демократических реформ и формирования гражданского общества в стране. Документ соответствует общепризнанным нормам и принципам международного права, включая Устав ООН, Всеобщую декларацию прав человека, Декларацию о принципах международного права и Хельсинкский Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе.

С учетом складывающейся ситуации в мире и регионе, а также в соответствии с принципиальной позицией Республики Узбекистан по актуальным вопросам международного и регионального развития в Концепции сформулированы следующие основные положения:

1) Республика Узбекистан оставляет за собой право заключать союзы, входить в содружества и другие межгосударственные образования, а также выходить из них, руководствуясь высшими интересами государства, народа, его благосостояния и безопасности, приоритетными направлениями модернизации страны, действующим национальным законодательством и принятыми международными обязательствами.

2) Узбекистан проводит миролюбивую политику и не принимает участия в военно-политических блоках, оставляет за собой право выхода из любого межгосударственного образования в случае его трансформации в военно-политический блок.

3) Республика Узбекистан принимает политические, экономические и иные меры по предотвращению своего вовлечения в вооруженные конфликты и очаги напряженности в сопредельных государствах, а также не допускает на своей территории размещения иностранных военных баз и объектов.

4) В соответствии с Конституцией, Законом «Об обороне», Военной доктриной Вооруженные Силы Республики Узбекистан создаются исключительно для защиты государственного суверенитета и территориальной целостности страны, мирной жизни и безопасности ее населения и не принимают участия в миротворческих операциях за рубежом⁴.

По глубокому убеждению И.А. Каримова, «укреплению дружественных отношений со всеми миролюбивыми государствами будет способствовать реализация принципа открытости внешней политики республики».

Таким образом, наш Первый Президент И.А. Каримов стоял у истоков становления внешней политики и дипломатии, непосредственно под его личным руководством после провозглашения государственной независимости в 1991 году Республика Узбекистан стала полноправным хозяином своей судьбы, своего будущего. Перед страной открылись новые возможности практически во всех сферах. Не осталась в стороне и сфера внешней политики. С первых дней независимости Узбекистан во главе с Первым Президентом начал разрабатывать концептуальные и конституционно-правовые основы своей внешней политики, которые заложили фундамент для учреждения органов внешних сношений Республики Узбекистан, среди которых особое место занимает Министерство иностранных дел. Сегодня за рубежом функционирует 33 дипломатических представительства, 10 консульских учреждений, 3 представительства в международных организациях Республики Узбекистан. В Ташкенте осуществляют свою деятельность 42 посольства, 9 представительств международ-

⁴ Закон «О концепции внешнеполитической деятельности Республики Узбекистан»././ Ведомости палат Олий Мажлиса Республики Узбекистан, 2012 г. №9/1(1437), ст. 239.

ных организаций, 5 представительств международных финансовых организаций, 1 миссия, 8 консульских учреждений и 3 торговых представительства с дипломатическим статусом⁵.

Наряду с этим, также была создана система внутригосударственных нормативно-правовых актов, регулирующих деятельность дипломатической службы Республики Узбекистан. Законодательство Республики Узбекистан в этой области развивалось поэтапно, исходя из внешнеполитических задач, стоящих перед органами внешних сношений Республики Узбекистан.

Говҳержан ЮЛДАШЕВА,
руководитель Центра
правовых исследований ТГЮУ,
кандидат юридических наук, доцент

⁵ Сайт Министерства иностранных дел Республики Узбекистан. www.mfa.uz

ЭЛ БИЛСА БЎЛДИ...

Дунё харитасида Ўзбекистон Республикаси дея номланган янги давлат барпо бўлишига раҳбарлик қилган, озод ва обод юрт меъмори, буюк давлат ва сиёсат арбоби Ислом Абдуғаниевич Каримов ҳаёти ва фаолиятига бугун нафақат бизнинг мамлакатимизда, балки бутун дунёда юксак баҳолар берилмоқда, Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти раҳнамолигида амалга оширилган тарихий ислохотлар хусусида кўплаб ижобий хулосалар чиқарилмоқда. Бу ибратли ҳаёт ва фаолиятнинг кўлами шу қадар кенг, мазмуни шу даражада теранки, кейинги кўплаб насллар ҳам чорак аср давомида амалга оширилган тарихий саъй-ҳаракатларнинг самарасидан, албатта, баҳраманд бўлажак, ўзининг миннатдорлигини бош эгиб изҳор этажак. Зеро, Ислом Каримов 1989 йили юрт бошига келганида ўлкамизнинг иқтисодий-ижтимоий аҳволи, халқнинг маданий-маърифий даражаси, одамларнинг кайфияти ва руҳияти қай ҳолда эканини ҳаммадан кўра ўзимиз — ўша кунларни очиқ кўз билан кўрган, ҳадсиз мушкулотларни бошдан ўтказган авлод жуда яхши эслайди.

Дунёнинг олтидан беш қисмига “халқлар турмаси” дея иснодли ном таратган шўро давлатининг юзлаб миллат ва элатла-

рини тарихий хотирасидан, ўзлигидан айриш йўлини тутган, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маданий ва маърифий турмушнинг барча тизгинларини ўз қўлига тўплаб олиб, бу миллат ва элатлардан эркин фикру тафаккурсиз, қиёфасиз, хотира ва орзу-умидсиз манқуртлар тўдасини — “совет халқи”ни вужудга келтиришга уринган коммунистлар партияси ҳукмронлигидаги юртимиз чинакам абгор аҳволда эди. Мамлакатнинг олтин захирасини тўлдириш, бутун иттифоқ қолиб, мажбуран социалистик лагеръ домига тортилган ўнлаб катта-кичик мамлакатлар аҳолисини ҳам кийинтиришга сарфланадиган пахта хом ашёсини етиштириш, қизининг сепига қўшолмагани шойи, атлас газламаларини той-той қилиб Марказга йўллаш, ўзи ўчоғу печкасига тезак ёқиб, замини бағридан чиқаётган газни шимол томон сув текин узатиш, ўн саккиз йил зўрға боқиб катта қилган боласини тайёр мардикор сифатида “шавкатли совет армияси сафи”га бериш...дек чексиз-чегарасиз зўрлик ва хўрлик жафокаш халқнинг ёдида то қиёмат қадар қолиши аниқ.

Қадим меҳроблари топталган, ботир ўғлонлари “босқинчи” ва “босмачи” аталган, тили ва дили дурагайлаштирила бошлаган, эътиқодига чуқур заҳар етказилган, ғурури камситилиб, ори пайҳон этилган миллати аҳвол-руҳиясидан қон ютиб, она халқи тақдирига қуйган шоир Шавкат Раҳмон фалакка нола қилганди:

Жўмардлар қирилган Туронзаминда
дўзахий тажриба палласин кўрдим:
эшшак суврати бор қай бир қавмда,
қай бирида тўнғиз калласин кўрдим.

Бу ҳолдан буваклар бўғилиб ўлар,
 қул Билол эзилиб йиғлар фалакда...
 Ўзларин ёндирар борлиқдан тўйган
 Бадахшон лаълидай асл малаклар.

Мўминлар беш бора Оллоҳни эслар
 саждага бош қўйиб жаллод тошига.
 Ўғрилиб сал ортга қарайин деса,
 бошига урарлар, фақат бошига.

Борми эр йигитлар, борми эр қизлар,
 борми гул бағрингда жўмард нолалар,
 борми бул туфроқда ўзлигин излаб,
 осмону фалакка етган болалар...

Бутун халқимиз Яратганга чексиз шукрона айтадики, қадим миллат ва давлат тақдири ана шундай қил устида турган, озгинагина нотўғри ҳаракат туфайли жарга қулаб кетиш мумкин бўлган бир паллада юрт пешонасига шул туфроқда ўзлигин топган, халқи шаънини осмону фалак қадар кўтаришга қодир эр йигитни берди.

Бу Инсон ҳали миллий мустақиллик эълон қилинишидан анча аввалроқ жамики мушкулотларни бартараф этиш, олдинда турган курашларда енгиб чиқишнинг энг асосий омилини, мана, нимада деб билганди:

“Фурури бор одамнинг қадди рост, боши баланд бўлади.

Олдимизда турган улкан, жуда оғир вазифаларни бажариш, муаммоларни ечиш, катта синовлардан ўтиш — буларнинг ҳаммаси халқимизнинг руҳини, миллий ғурурини тиклаш билан боғлиқдир”.

Бугун — айни даъват ўртага ташлангандан буён ўтган чорак аср берида туриб, ортга бир назар солайлик: айни мақсад йўлида қилинган ишлар сони ва салмоғини кўз олдимизга келтирайлик.

“Инқилобдан аввал халқингнинг бор-йўғи икки фоизи саводли бўлган, қолганлар ғирт оми эди, фақат шўро давлатигина сенларга хат-саводу маданият нималигини ўргатди” қабилдаги тухмат билан;

“Наврўз” деган бемаъни кунни эмас, 7 ноябрь — Улуғ Октябрь социалистик революцияси ғалаба қозонган кунни байрам қиласанлар” деган зўрлов билан;

“Темир деганларинг ҳам, Бобир деганинг ҳам босқинчи — қонхўр бўлган, чинакам халоскорларинг Ленин, Сталин, Фрунзе, Ворошилов сингари дохийлардир, шуларнинг ҳайкалига сифинишинг, шуларнинг номини абадийлаштиришинг лозим” деган зуғум билан;

“Агар биз дон, ун, картошка бермасак, очингдан ўласанлар, республиканг доимий қарз — марказдан бериладиган дотация ҳисобига кун кўради” қабилдаги миннат билан;

“Ўстирган болаларингнинг тўнка (чурбан)дан фарқи йўқ, улар ўтин бўлишдан — стройбатда хизмат қилишдан бошқага ярамайди” деган хўрлов билан;

“Ўзбекларнинг бари ўғри, порахўр, бу халқ бизга билдирмай пахтанинг пулига кўз олайтирган, ризқимизга шерик чиқмоқчи бўлган” сингари тубан айбловлар билан... ғурури топталган, ўзлиги қадрсизлантирилган, орияти поймол этилган миллатини 1990 йилнинг 24 мартада — Ўзбекистон Президенти этиб сайланган куннинг ўзидаёқ БУЮК ХАЛҚ дея улуғлаган, унинг жамики изтиробини, ташвишу азобини ўзиники, юрагиники деб билган Ислом Каримов бу ва бошқа

жамики адолатсизликларга чек қўйишдек тарихий миссияга киришди.

Орада кечган йиллар давомида қилинган ишлар, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маданий ва маънавий ҳаётнинг беистисно барча жабҳаларида ўтказилган ислохотлар, бу ислохотларнинг натижаларини бугун нафақат дўстларимиз, балки мухолифларимиз ҳам эътироф этмоқдалар, Ислом Каримов феноменини тан олмақдалар. Бироқ бу эътирофу эъозга сазовор бўлиш, халқининг эгилган қадди ва топталган қадрини тиклаш, энг муҳими — асрлар давомида курашиб эришилган мустақилликни қўлда мустаҳкам сақлаб қолиш қанчалар оғир бўлганини, нималар эвазига эришилганини ҳеч ким, ҳеч қачон Юртбошининг ўзидек айтиб бера олмайди, ҳис қила билмайди. Шу нуқтаи назардан энди ўзимизга савол берайлик: Ислом Каримов бу машаққатли хизматини, соғлиғи, асаблари, куч-қуввати, бир сўз билан айтганда — азиз умрини куну тун, заррама-зарра сарфлаб амалга оширган ишларини бирор марта, бирор кишига айтдими, сал бўлса-да билдирдими, миннат қилдими?

Ҳолбуки, кечган бу йигирма етти йилнинг, айниқса, истиқлолнинг дастлабки ўн-ўн беш йилининг бирор куни, ҳатто, бирор соати хотиржам, тинч, осойишта ўтмаган, ҳар қадамда бир мушкулот, ҳар жабҳада бир муаммо чиқаверган, ечимини талаб қилаверган. Албатта, муаммо, мушкулот кимда бўлмаган, қай янги давлатни четлаб ўтибди. Ҳамма гап уларга топилган ечимда — бу ечим қачон, қандай, нималар ҳисобига амалга ошганида. Шу маънода Ислом Каримовнинг тарихий мушкулот ва муаммоларга топган ечимлари қанчалар оқилона бўлгани, ўз вақтида топилгани, бунда мамлакат ва халқ манфаатларидан келиб чиқилганини ҳозирги кун тўла тасдиқламоқда.

Бугунги Ўзбекистон кенгликларида кечаётган яшноқ, бунёдкор ҳаёт, эртанги кунига собит умид ва ишонч билан боқаётган ўттиз икки миллионли халқ кайфияти Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти амалга оширган жамики саъй-ҳаракатларнинг энг улкан, энг ишончли, энг муҳим натижасидир. Зеро, биз билан олдинма-кетин мустақиллигини эълон қилган ҳамма мамлакатларда ҳам шундай ҳаёт ва кайфият барпо этилмагани, бу йўлдаги қийинчиликларнинг адоғи ҳали-бери кўринмаётгани ҳам аччиқ ҳақиқат. Не-не йирик давлатларнинг боши тобора чигаллашиб бораётган муаммолардан ҳамон чиқмаётгани, улар иқтисодиётида кечаётган чуқур таназзул, ижтимоий, маданий-маърифий соҳалар ривожига етарли эътибор қаратилмагани туфайли юзага келаётган кескин тўқнашувлар, аҳоли, айниқса, ёшлар руҳияти, маънавиятида кузатилаётган хатарли тенденциялар — буларнинг бари ўша мамлакатлар раҳбарлигига даъво қилган кишиларнинг сиёсий иродаси, билим ва тажрибаси, шахсий хислатлари, имон ва эътиқоди билан чамбарчас боғлиқ экани ҳам сир эмас.

Шу маънода ўзбек халқининг пешонаси ярқироқ экани рост чиқди. Яратган унга тақдирнинг энг таҳликали кунлари “элим деб, юртим деб ёниб яшайдиган”, “менинг қариндошуруғим — менга Президентлик лавозимини ишониб топширган халқимдир”, “мен мусулмон бўлиб туғилганман, мусулмон бўлиб ўламан” деб яшайдиган, айтган гапи, берган ҳар бир ваъдасининг устидан сўзсиз чиқадиغان Инсонни ато этди.

Албатта, тарихни халқ яратади, жамики ўзгариш ва эврилишлар унинг кучи ва шижоати билан юзага чиқади. Бироқ, ўша халқ тарихни қандай яратиши, қанақа тарих яратиши, унинг кучи ҳамда шижоати нималарга сарфланишида алоҳида шахсларнинг, халқ етакчиларининг роли муҳим аҳамият касб этади.

Бир етакчи, лидер ўз халқини бунёдкорлик, яратувчилик, эзгу ишлар, уни шону шавкатга буркайдиган саъй-ҳаракатларга даъват қилса, бошқа бири хотирада шу халқ номи билан боғлиқ ўчмас доғлар қолдирадиган тубан амаллар сари бошлайдики, инсоният тарихнавислиги бунинг ҳар иккисига ҳам қўплаб мисолларни топиб бера олади.

Бизнинг юртимизда эса, аввало Ислом Каримов онгу тафаккурида пайдо бўлган, унинг жўшқин даъватлари билан миллионлар қалбига кўчиб ўтган эзгу ғоялар халқ жисму жонидан шундай куч-қувватни уйғота олдики, бу қудрат қисқа давр ичида мисли кўрилмаган юксалишларни вужудга келтирди, яна асрлар оша ўзининг буюк самараларини беражак.

... Ўзбекистоннинг Биринчи Президентини сўнгги йўлга кузатиш маросими қанчалар қайғули, изтиробли бўлганини бутун дунё кўрди, ўзидан ўтказди, жами инсоният халқимиздан кўнгли сўради. Ўша куни отасидан айрилганда ҳам кўз ёшини ичига юта билган иродали кишилар-да ошкора йиғидан ўзини тутмади. Миллати, дини, тили ва ёшидан қатъи назар, Ўзбекистон халқининг юраги, қалби чексиз ғуссага тўлди. Мамлакатимиз ички ишлар органларида узоқ йил ишлаб нафақага чиққан дўстимнинг йиғлай-йиғлай айтган мана бу гапи эса мени ларзага солди: “Ўша хабар тарқалган тун жазони ўташ муассасаларидан бирида хизмат қиладиган шогирдим ҳиқиллаб йиғлаганча телефонда айтяпти: “Ака, бизда ётганларнинг бари — ҳамма маҳбуслар ухламай, ўкириб йиғлашяпти...”

Бу ҳолларга, бу ҳаёт ҳақиқатларига изоҳ бериш, уларни шарҳлаш жонсиз қаламнинг иши эмас. Жисму жонидан виждони, имони бор инсонлар қалби шарҳлайди уларни, пок кўнгилаб изоҳ беради уларга.

... Ўзбекистонга бобо Қуёшнинг ҳар кунги нурафшон ташрифи Андижон осмонидан, тупроғидан бошланади. Унинг илк шуълалари Хонободнинг сўлим боғлари, Хўжаободнинг яшноқ тоғ-адирларига тушса, кейин Наманган ва Фарғона далалари, Тошкентнинг обод қишлоғу кентлари нурга беланади. Бу заррин нур Сирдарё ва Жиззахнинг булбулу беданалар уйғонган чойхоналари, Амунинг ям-яшил қирғоқлари, кўҳна Самарқанду Бухоронинг сирли гумбазлари, бепоён Қарши ва Сурхоннинг сурувга тўла қир-адирлари, Хоразм ва Қорақалпоқнинг бугунги қайноқ ва қувноқ ҳаётига рози боқиб турган Соҳибқирон бобомизнинг ғолиб юзларига тушар экан, бу ёруғ тонглارнинг осуда бўлиши йўлида кунни тунга улаган, миллати тақдири ва тарихида ўчмас из қолдирган халқ Раҳнамоси — Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислом Каримов сиймоси миллионлар кўз ўнгида қайта жонланади.

Раҳмон Ўрмонович ҚҮЧҚОРОВ,
ТДЮУ доценти, филология фанлари номзоди

МУСТАҚИЛЛИК ВА КУЧЛИ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯ АСОСЧИСИ

Мамлакатимизда қурилаётган ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятининг соиал табиати инсон манфаатларини таъминлаш, фуқаролар ўртасида тинчлик, барқарорликни қарор топтириш, ижтимоий адолат тамойилларига тўла риоя этилишига эришиш асносида буюк келажак томон илдам ривожланишга қаратилгандир.

Мустақил тараққиётимизнинг тарихан қисқа, аммо ўз натижаларига кўра юз йилга тенг келадиган 25 йилида иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий-маданий ҳаётимизда туб ислоҳот ҳамда янгиланишлар амалга оширилди, кишиларимизнинг маънавий-руҳий қиёфаси тубдан ўзгарди, уларнинг сиёсий тафаккури ва онги, ижтимоий фаоллиги ўсди, улуғ Ватани тақдирида ўз тақдирларини узвий ҳис қила бошладилар.

Мамлакатимизда давлатчиликни ривожлантириш, бунда жаҳон илғор тажрибаси ва умуминсоний демократик қадриятлар билан бирга қадимий давлатчилик тарихимиз ва миллий анъаналаримизга таянилгани ҳолда жамиятимиз сиёсий устқурмасини мустақиллик миллий руҳига мос келишига эришиш йўлида зарур сиёсий ислоҳотлар ўтказилди.

Асрлар давомида халқимизнинг буюк орзусини амалга оширган бу истиқлол ва унинг асосида қўлга киритилган ютуқ-

лар бевосита Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислам Каримов номи билан боғлиқки, бу ҳақиқатни бутун дунё ҳам-жамияти ҳам тан олгандир.

Зеро, мустақилликнинг дастлабки кунларидан бошлаб инсон, унинг ҳаёти, моддий ва бошқа манфаатлари, уларнинг кафолатланиши ҳамда самарали ҳимоя қилиниши давлат сиёсатининг туб моҳиятини ташкил этди. Мамлакатимизнинг Биринчи Президенти И.А. Каримовнинг бевосита раҳбарлиги остида ишлаб чиқилган ва ҳаётга татбиқ этилган бозор муносабатларига ўтишнинг “ўзбек модели” мустақиллигимиздан кейинги янги давлат барпо этиш йўлидаги тараққиётимизга хос бош тамойилларни назарда тутди. Ўтган йиллар давомида бу тамойилга оғишмай амал қилиб келинди. Зеро, Республика-мизнинг Биринчи Президенти И.А. Каримов таъкидлаганидек, “Бозор иқтисодиётини барпо этиш — шунчаки бир мақсад эмас. Барча демократик, сиёсий ислохотларнинг пировард мақсадларининг ўзи, бу энг аввало инсон учун муносиб турмуш ва фаолият шароитларини яратишидир”¹.

Маълумки, ижтимоий ҳимоя масаласи бутун мамлакат ва миллат, қолаверса, ҳар бир инсон ҳаётида бетақрор ижтимоий, иқтисодий, маънавий аҳамиятга эга. Бу соҳада бугунги кунда собиқ иттифоқ давридан фарқли ўлароқ, туб ўзгаришлар содир бўлди, “ижтимоий ҳимоя” ибораси остидаги фаолият ҳам шаклан, ҳам мазмунан бойиди.

Ўзбекистон инсонпарвар, демократик ҳуқуқий давлат сифатида ўз фуқароларига ижтимоий, иқтисодий, маданий ва ҳуқуқий шарт-шароитларни таъминлаш йўлида кучли ижтимоий ҳимоя сиёсатини олиб бормоқда. Бундай сиёсатнинг ҳуқуқий асослари яратилган бўлиб, бу асослар халқаро меъёрлар ҳамда стандартларга таянади.

¹ Каримов И.А. Биздан озод ва обод ватан қолсин. Асарлар. 2-жилд. — Т.: Ўзбекистон, 1996, 14-б.

Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигини қўлга киритганидан кейинги йиллар давомида ижтимоий ҳимоялаш соҳасида Ўзбекистон Республикасининг “Ногиронларни ижтимоий ҳимоя қилиш тўғрисида” ги, “Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсати асослари тўғрисида” ги, “Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида” ги, “Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисида” ги, “Фуқаролар соғлиғини сақлаш тўғрисида” ги, “Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида” ги, “Хотин-қизларга қўшимча имтиёзлар бериш тўғрисида” ги, “Ҳомийлик тўғрисида” ги, “Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида” ги қонунлари қабул қилинган бўлиб, ушбу қонунлар фуқаролар ижтимоий-ҳуқуқий ҳимояси масалаларини ҳал этар экан, бунда универсал тусдаги халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар: БМТнинг “Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон Декларацияси”, “Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар ҳақидаги халқаро Пакт”, Камситишларни тақиқловчи Конвенциялар, Халқаро Меҳнат Ташкилотининг бу соҳага оид ҳужжатларига таяниб иш кўрилди.

Бозор муносабатлари такомиллашиб ва тобора чуқурлашиб бораётган бугунги шароитда юз бераётган ижтимоий-иқтисодий жараёнлар натижасида аҳолининг эҳтиёжманд табақаларини барча воситалар билан, ҳар томонлама ижтимоий ҳимоя қилиш долзарб вазифалардан ҳамда жамиятда барқарорликни сақлаб туриш, тараққиётни таъминлашнинг муҳим шартларидан ҳисобланади.

Бугунги кунда юритаётган оқилона ижтимоий сиёсатимиз ўз натижаларини бермоқда ва ҳаётимиз кундан-кунга фаровон ва гўзал бўлиб бормоқда. Айни чоғда тараққиётимизга мос равишда қонунчилик тизимимизни ҳам такомиллаштириб бориш, унда кундалик ҳаётимизда содир бўлаётган динамик ўзгаришлар, олдимизда кўндаланг бўлаётган муаммоларнинг ечимлари тўла акс этишига эришиш долзарб вазифага айланмоқда.

Ижтимоий ҳимоя ва унинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш юзасидан ислохотларимизнинг бош мақсади бу соҳада ижтимоий адолатни янада мустаҳкамлаш, ҳар бир фуқаронинг давлат ва жамият иқтисодий тараққиёти ва мамлакатимиз иқтисодий потенциалини мустаҳкамлашга қўшган ҳиссасига мутаносиб ижтимоий таъминот олиш ҳуқуқларини яна ҳам кенгроқ кафолатлашга қаратилгандир. Айниқса, қариялар ва ногиронлар ижтимоий ҳимоясига оид қонунчилик тизимининг такомиллаштирилиши, уларда мазкур тоифа шахсларга кўрсатиладиган моддий ижтимоий ёрдам олишга бўлган кафолатларнинг яна ҳам кучайтирилиши, халқаро стандартларга мос келувчи янги ҳуқуқий механизмлар жорий қилиниши, ижтимоий хизмат кўрсатиш шаклан ва мазмунан такомиллаштирилиши бу соҳада эришган энг муҳим ютуқларимиздан саналади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2009 йил 30 декабрдаги ПФ—4161-сон “Фуқароларнинг пенсия таъминоти тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қармони қабул қилиниши билан ижтимоий таъминот соҳасидаги ислохотларимизда туб бурилиш содир бўлди ва ижтимоий таъминотнинг ҳуқуқий асосларини қайта кўриб чиқиш, бу соҳадаги қонунчилик тизимини тежамлилик, оқилоналик, ижтимоий адолат тамойилларини яна ҳам кучайтириш томон мукаммаллаштиришга қаратилган тадбирлар мажмуи рўёбга чиқарила бошланди. Бунинг натижасида Ўзбекистон Республикасининг “Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисида”ги Қонунига ва яна бошқа қўпгина қонун ҳужжатларига жиддий қўшимча ва ўзгартиришлар киритилди, улар мазмунан замон талабларига, ислохотларимиз моҳиятига мослаштирилди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2011 йил 8 сентябрдаги “Давлат пенсияларини тайинлаш ва тўлаш тартибини янада такомиллаштиришга йўналтирилган норматив-

ҳуқуқий ҳужжатларни тасдиқлаш тўғрисида”ги қарори билан Давлат пенсияларини тайинлаш ва тўлаш тартиби тўғрисида НИЗОМ тасдиқланганлиги бу соҳадаги изчилик таъмин этилишида, турли сунъий қийинчиликлар юзага келишининг олди олинишида муҳим ўрин тутаети.

Меҳнат стажига эга бўлмаган фуқароларни ижтимоий таъминлаш мақсадида нафақалар тайинлаш Вазирлар Маҳкамасининг 2011 йил 24 апрелдаги “Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунига ҳамда Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодексига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунини амалга киритиш учун зарур бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тасдиқлаш ҳақида”ги қарори билан назарда тутилган. Мазкур қарор билан тасдиқланган Пенсия тайинлаш учун зарур бўлган иш стажига эга бўлмаган қарияларга нафақалар тайинлаш ва тўлаш тартиби тўғрисидаги низом қарилик, ногиронлик ва боқувчисиз қолганлик нафақаларини тайинлашни назарда тутаети. Бинобарин, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 39-моддасида: “Хар ким қариганда, меҳнат лаёқатини йўқотганда, шунингдек боқувчисидан маҳрум бўлганда ва қонунда назарда тутилган бошқа ҳолларда ижтимоий таъминот олиш ҳуқуқига эга”, дея белгилаб қўйилган. Ушбу Конституциявий ҳуқуқ фуқароларимизнинг энг муҳим ижтимоий-иқтисодий ҳуқуқларидан бири сифатида давлатимиз томонидан кафолатлаб қўйилган. Масалан, кексаларни хар томонлама қадрлаш мақсадида биргина 2015 йилнинг ўзида давлат бюджети ҳисобидан 11 триллион 618 миллиард сўмдан ортиқ пенсия, 105 миллиард сўмдан зиёд нафақалар тўлангани бунинг амалий тасдиғидир. Бугунги кунда давлатимизнинг пенсияга ажратадиган маблағининг миқдори ўртача ойликнинг 41 фоизидан зиёдини ташкил этмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2014 йил 13 октябрда қабул қилинган “1941–1945 йиллардаги уруш ва меҳнат fronti фахрийларини ижтимоий қўллаб-қувватлашни янада кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармониغا асосан уларни ижтимоий ҳимоялаш, хусусан, йилда бир марта санаторий-соғломлаштириш муассасаларида давлат ҳисобидан даволаниш имконияти яратилди. Айни вақтда кекса авлод вакиллариغا нодавлат-нотижорат ташкилотлари томонидан ҳам моддий ва маънавий кўмак берилаётгани ва бундай ёрдамнинг миқёси кенгайиб бораётгани эътиборга сазовор.

Кейинги йилларда давлатимиз томонидан пенсия қонунчилиги, давлат пенсияларини тайинлаш ва тўлашни амалга ошириш тизими ҳамда қонунларга риоя этиш соҳаларидаги кенг кўламли тадбирлардан кўзланган мақсад ҳам замон талабларини ҳисобга олиш, ўзгариб бораётган шароитга мослаштиришдан иборат. Зеро, Ўзбекистон Республикасида ижтимоий таъминот қонунчилиги тараққиёти мамлакатимизнинг ижтимоий-иқтисодий тараққиёти даражасига ҳамда ҳуқуқий давлат барпо қилиш соҳасида қўлга киритган ютуқларимизга мос бўлиши лозим ва фуқароларимизнинг ижтимоий таъминот олиш ҳуқуқларининг рўёбга чиқарилишига ҳар томонлама кўмаклашиш билан бирга, бу соҳада боқимандаликка йўл қўймаслик, одамларимизнинг иқтисодий фаолликларини янада оширишга хизмат қилмоғи лозим. Жумладан, пенсия таъминоти соҳасидаги қонунчилик тизими ислоҳ этилар экан, фуқаролар пенсия билан таъминланишида уларнинг жамият бойликлари кўпайишига қўшган шахсий ҳиссасини ҳисобга олиш ижтимоий адолатни таъминлаш, тадбиркорлар ҳуқуқларини ҳимоялашнинг муҳим шартларидан саналади.

Бугун тўла ишонч билан айтиш мумкинки, юртимизда ижтимоий ҳимоянинг илмий-назарий асосчиси Ўзбекистон Республи-

каснинг Биринчи Президенти Ислам Каримов раҳбарлигида ҳар томонлама мустаҳкам ҳуқуқий асосга эга бўлган кучли ва ишончли ижтимоий ҳимоя тизими вужудга келди ва самарали ишламоқда.

**Муборак Акмалджоновна УСМАНОВА,
ТДЮУ Ҳуқуқий тадқиқотлар
маркази етакчи илмий ходими,
юримдик фанлар доктори, профессор**

МАЪНАВИЙ БАРКАМОЛЛИККА ЕТАКЛАГАН ЗОТ

Биз яшаётган мустақиллик даври ўз-ўзидан келмади.

Асрлар давомида халқимизнинг буюк орзусини амалга оширган истиқлол ва унинг асосида қўлга киритилган ютуқлар бевосита Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислом Каримов номи билан боғлиқлигини ҳамма билади, дунё ҳамжамияти ҳам тан олган. Жамиятнинг барча жабҳаларида амалга оширилаётган ислохотлар билан бирга, энг катта эътибор маънавий тарбияга берилгани ёшларимизни ёт гоё ва мафкуравий хуружлардан ҳимоя қилиш борасидаги муҳим омил бўлди. Бу масалада ҳам Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислом Каримов хушёрлик, сезгирлик, қатъият ва масъулиятни йўқотмасликни таъкидлаган эди. Халқимиз истиқлол туфайли ўз тарихини билди, эрки тикланди, тилимиз, динимизни англади. Демак, халқини маънавий жасоратга етаклаган буюк зот — Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислом Каримовнинг хизматлари беқиёсдир.

Бугун бизнинг Имом Бухорий, Имом Термизий, Хожа Баҳоуддин Нақшбанд, Амир Темур, Бобур Мирзо ва бошқа улўф бобоклонларнинг буюк ишларига муносиб авлод экани-

мизни дунё ҳамжамиятида кўрсата олган ҳам Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислоҳ Каримов бўлди.

Зеро, қулоғимиз остида ҳамиша ушбу сўзлар тақрорланаверади ва бизга катта маънавий мадад беради:

“Биз халқимизнинг дунёда ҳеч кимдан кам бўлмаслиги, фарзандларимизнинг биздан кўра кучли, билимли, доно ва албатта бахтли бўлиб яшаши учун бор куч ва имкониятларимизни сафарбар этаётган эканмиз, бу борада маънавий тарбия масаласи, ҳеч шубҳасиз, беқиёс аҳамият касб этади. Агар биз бу масалада ҳушёрлик ва сезгирлигимизни, қатъият ва масъулиятимизни йўқотсак, бу ўта муҳим ишни ўз ҳолига, ўзибўларчилиқка ташлаб қўядиган бўлсак, муқаддас қадриятларимизга йўғрилган ва улардан озиқланган маънавиятимиздан, тарихий хотирамиздан айрилиб, охир-оқибатда ўзимиз интилган умумбашарий тараққиёт йўлидан четга чиқиб қолишимиз мумкин. Ўз тарихини билмайдиган, кечаги кунини унутган миллатнинг келажаги йўқ.

Ўсиб келётган авлод бугунги эзгулик йўлидаги бунёдкорлик ишларининг давомчисидир. Миллий маънавиятимиз қирраларини келажак авлодимиз шуурида мукамал шакллантириш ва юксалтириш учун барчамиз масъулмиз”.

Дарҳақиқат, Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислоҳ Каримовнинг “Юксак маънавият — енгилмас куч” асари асрлар давомида ёшларга инсон, миллат, давлатнинг барқарорлиги, тараққиётга эришиш ва бу йўлдаги қийинчиликларни енгишда таянч нуқта, айни пайтда, юксак маънавиятнинг енгилмас куч, жамият тараққиётининг асосий воситаси ва инсон камолотининг йўлчи юлдузи эканини уқтиришда беқиёс дастур бўлиб қолади.

Мустақилликнинг дастлабки кунлариданоқ она заманимизни ҳар қандай кучлардан ҳимоя қилиш билан бирга, унинг

муқаддаслигини барчимизга уқтирган Ислом Каримов шундай ёзган: “Бу муқаддас заминда яшаётган ҳар қайси инсон ўз фарзандининг бахту саодати, фазлу камолини кўриш учун бутун ҳаёти давомида курашади, меҳнат қилади, ўзини аямайди... Қадриятлар, анъаналар, урф-одатлар бола зува-ласини шакллантиради, фарзандлар оилавий ҳаёт мактаби орқали жамият талабларини англайди, ҳис қилади” (Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. 1998, 324-бет.).

Ўзбекистоннинг сиёсий-ижтимоий ва иқтисодий истиқболининг асосий омили сифатида кадрлар масаласига алоҳида эътибор берганлиги Юртбошимизнинг қўйидаги мулоҳазаларида ўз аксини топганки, улар ҳар бир ўзбек фарзандини илм-маърифатга интилиши учун дастуриламал вазифасини ўтайди: “Тараққиёт тақдирини маънавий жиҳатдан етук одамлар ҳал қилади. Техникавий билим, мураккаб технологияни эгаллаш қобилияти маънавий баркамоллик билан, мустақил тафаккур билан бирга бориши керак. Ақлий заковат ва руҳий-маънавий салоҳият — маърифатли инсоннинг икки қанотидир” (Ўзбекистоннинг сиёсий-ижтимоий ва иқтисодий истиқболининг асосий тамойиллари. 1995, 46-бет).

Бугун Ўзбекистонимизнинг борлиқ қиёфаси бутунлай ўзгарганини барчамиз кўриб, кузатиб турибмиз. Биз бу кунларни асрлар давомида орзу қилгандик. Эришганимиз бу марралар қолиб, бизга кимдир, қандайдир тараққиёт йўлини кўрсата оладими? Ушбу саволга ҳам ўз вақтида Юртбошимиз жавоб берган эди: “Бизни танлаган йўлимиздан ҳеч ким, ҳеч қачон қайтаролмайди. Зотан, Ватанга бўлган меҳру муҳаббат ҳар қандай муаммони ечишга, ҳар қандай ёвуз кучни енгишга қодирдир”.

Мен, ҳуқуқшунос сифатида алломаларимиз илмий меросида давлатчилик, ҳуқуқ, инсон ҳуқуқи, адолат ва судлов каби масалаларни тадқиқ этар эканман, бу ишларга ҳам Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислоҳ Каримовнинг хайрихоҳлиги ёрдам берди, десам адолатли гапни айтган бўламан.

Хулоса ўрнида яна Биринчи Президентимиз сўзларига муножабат этиш ўринли деб биламан. Мана, у киши бизга, келгуси насларга неларни уқтирадилар: *“Агарки мандан, ҳозирги кунда маънавиятимизни асраш учун нима қилиш лозим ва унга таҳдид соладиган хуружларга нимани қарши қўйиш керак, деб сўраса, мен авваламбор шу юртда яшаётган ҳар қайси инсон ўзлигини англаши, қадимий тарихимиз ва бой маданиятимиз, улуғ аجدодларимизнинг меросини чуқурроқ ўзлаштириши, бугунги тез ўзгараётган ҳаёт воқелигига онгли қараб, мустақил фикрлаши ва диёримиздаги барча ўзгаришларга дахлдорлик тўйғуси билан яшаши зарур, деб жавоб берган бўлардим”*.

Дарҳақиқат, биз буюк зот, алломаларнинг авлоди эканимизни, илм-фан ва катта ишларга қодир халқ эканимизни бутун дунё аҳлига қисқа вақт ичида Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислоҳ Каримов кўрсата олдики, биз энди ана шу маънавий юксалишни бардавом этмоғимиз керак. Бу ҳаммамиз учун ҳам қарз, ҳам фарздир. Зеро, жаҳолатга қарши маърифат билан курашмоқ ҳам Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислоҳ Каримовнинг бизга қолдирган маънавий меросидир.

Фирюза Абдурашидовна МУХИТДИНОВА,
ТДЮУ доценти, юридик фанлар доктори

КИМ ЭДИГУ, КИМ БЎЛДИК?

Дарахтнинг бўй-басти йиқилганда билинади, деган нақл бор халқимизда. Ўзбекистон халқи улуғ Юртбошимиз Ислом Абдуғаниевич Каримовни охириги йўлга кузатганда ана шу нақлни барча бирдек эсга олди, десак муболаға бўлмайди. Ҳаммамиз қандай буюк Инсон билан замондош бўлганимиз, қандай улуғ зот паноҳида тинч, осуда ҳаёт кечираётганимизни ўша машъум кунларда тўлиқ англаб етдик. Эндиликда Ислом Абдуғаниевич Каримов томонидан айтилган “Янги уйни қурмай туриб эскисини бузманг”, “Биздан озод ва обод Ватан қолсин”, “Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, доно ва албатта бахтли бўлишлари шарт”, “Ким эдигу ким бўлдиқ” деган доҳиёна сўзлар замирида қанчадан қанча маъно борлигини англаб етмоқдамиз.

Ҳақиқатан, биз ким эдик? Буни билиш учун ўтган аср 80-йилларининг охири ва 90-йилларининг бошига хаёлан сайр этамиз. Республика собиқ Марказдаги саноат вазирликлари ва идораларининг арзон хом ашё етказиб бериш базасига айлан-тирилиб, бу ердаги кишиларга “иккинчи даражали одамлар” сифатида қараб келинарди. Ўша вақтдаги республика компар-

тияси йўлбошчиси Марказдан “биринчи даражали одамларни” sanoатга, юридик ва бошқа соҳаларга раҳбарлик қилиш учун юборишни илтимос қилиши билан, собиқ Иттифоқнинг турли ўлкаларидан омади юришмаган, чаласавод “мутахассислар” мўмай даромад илинжида оқиб келиб, аксарият раҳбарлик лавозимларини банд этишди. Республика шаҳарларидаги янги қурилган квартиралар уларга текинга топширилиб, туб аҳоли яна бор-йўғи 17% газлашган қишлоқларда, шаҳарда эса яна ўзининг тиқилинч хонадонларида қолиб кетди. Корхоналарда эса туб аҳолига фақат кичик лавозимлар насиб этарди. Ўзбекистонда иқтисодий раҳбарлик қилишнинг маъмурий-буйруқбозлик усулларига зўр берилиб, ишлаб чиқарувчи кучларни ривожлантиришга яроқсиз ёндашувлар тобора кучайиб борди. Ўлканинг маҳаллий, ижтимоий-иқтисодий хусусиятларига баъзан етарлича, баъзан мутлақо баҳо берилмай, баъзан эса бу хусусиятлар умуман писанд ҳам қилинмас эди. Иқтисодий ва ижтимоий соҳани комплекс, жадал ривожлантиришнинг, умумиттифоқ меҳнат тақсимоотида Ўзбекистоннинг мавқеи ва ўрнини ўзгартиришнинг муқобил йўллари эътиборга олинмаган.

Натижада, республикадаги барча дўконларнинг пештахталари бўм-бўш, қонунлар ишламайди, кечаси кўчага чиққани одам қўрқади. Ўғирлик, талончилик, фирибгарлик жиноятлари авжига чиқиб кетган. Техникаларнинг ҳаммаси эски, аксарият ҳолларда илгари “биринчи даражали одамлар” томонидан фойдаланишда бўлганлари насиб этарди. Ўша вақтда хизмат сафари билан собиқ Иттифоқ пойтахтига боришга тўғри келиб қолди. Пойтахт дўконларидаги тўкинчилик, арзончиликни кўриб, ҳайратдан ёқа ушладим. Ўша вақтда бизда “анқонинг уруғи” ҳисобланган колбаса, гўшт, пишлоқ маҳсулотларининг ўнлаб турлари, икралар, консервалар, Тошкентда чайқовчидан

олинадиган чет эл туфлилари-ю кўйлақлар, газламалар, пальто-ю костюмларнинг сон-санови йўқ эди... Бугун ўша даврдаги мамлакатнинг ҳолати ва ҳозирги кундаги ўзгаришларни таърифлаш учун бир неча томли китоблар ёзса бўлади. Шу туфайли айрим соҳалардаги янгиланишларнигина санаб ўтиш билан чекланамиз.

Ўтган асрнинг 90-йилларидан бошлаб бутун мамлакат катта қурилиш майдонига айланди. Шаҳар ва қишлоқларимиз қиёфаси бутунлай ўзгарди — янгича, замонавий уйлар, маиший бинолар, касалхоналар, йўллар — буларни санаб адоғига етиб бўлмайди. Техникаларни айтмаса ҳам бўлади, қувонарлиси уларнинг деярли барчасини ўзимиз ишлаб чиқарамиз. Президентимизнинг транспорт инфратузилмасини такомиллаштириш борасида энг салмоқли ишларидан бири сифатида тоғдан туннель орқали Ангрэн-Поп темир йўлининг ишга туширилгани ва Фарғона водийсини бошқа вилоятлар билан боғланганини эътироф этиш лозим.

Юртбошимиз Ислом Каримов бошчилигида мустақилликнинг илк йилларидан республиканинг ажойиб табиий иқлим шароитларидан самарали фойдаланиш, ерларнинг ирригацион ва мелиоратив ҳолатини яхшилаш масалаларига эътиборни кучайтириш, Ўзбекистоннинг газ конденсати, кўмирга бўлган талаб-эҳтиёжини тўла-тўқис таъминлаш, республиканинг энг катта бойлиги бўлган унинг меҳнатсевар халқи учун кенг имкониятлар яратиш борасида улкан ишлар амалга оширилиб, бугунги кунда улар ўз самарасини яққол намойиш этмоқда.

Эски, пештахталари бўм-бўш дўконлар ўрнида замонавий супер ва гипермаркетлар қад ростлаган. Ҳозир дўконларга кирсангиз, маҳсулотнинг кўплигидан кўзларингиз қувонади. Исталган нарсаларнинг барчаси муҳайё. Шаҳар ва қишлоқларимиздаги

ҳашаматли тўйхона ва ресторанлар дунёнинг ҳамма мамлакатида ҳам бунчалар кўп ва салобатли бўлмаса керак.

Таълим соҳасида қишлоқлардаги эски, бир қаватли, лойдан қилинган, томидан чакка ўтадиган мактаблар, шийпонлардаги “болалар боғчалари” ўрнига янги, пишиқ ғиштдан қурилган, спорт иншоотлари, овқатланиш хоналари ва энг замонавий техника билан жиҳозланган кўп қаватли мактаблар, ҳашаматли, ҳамма қулайликларга эга бўлган болалар боғчалари ўрин эгаллади. Таълим тизими тубдан ислоҳ этилди. 10 йиллик умумий таълим ўрнига жаҳон андозаларига мос 12 йиллик мажбурий таълим жорий қилинди. Энди фарзандларимиз 9 йиллик таълимдан сўнг турли касб соҳаларига ихтисослаштирилган коллеж ва лицейларда таълим оладилар ва ўзлари ёқтирган касбни эгаллашга муваффақ бўладилар.

Олий таълим соҳасида ҳам туб ислохотлар ўтказилиб, илгариги беш йиллик таълим ўрнига талабалар ривожланган мамлакатлардаги каби бакалавр ва магистратура йўналишларида таълим олмақдалар. Президентимиз ташаббуси билан деярли барча олий ўқув юртлари янгидан қурилди, таъмирланди. У киши Турин политехника институти, Сингапур менеджментни ривожлантириш институти, Губкин номидаги Россия нефть ва газ университетининг Тошкентдаги филиали, Вестминстер халқаро университети, Инха университетларининг ташкил этилишига шахсан раҳбарлик қилганлар. Хуллас, юртимизнинг қайси гўшасига борманг, азиз Юртбошимиз томонидан олиб борилган бунёдкорлик ишларига дуч келаверасиз.

Мустақиллик йилларида И.А. Каримов бошчилигида суд-ҳуқуқ соҳасида амалга оширилган ишлар сарҳисоб қилинар экан, бизнингча, қуйидагиларга алоҳида эътибор бериш лозим. Аввало, жиноятларнинг таснифи ўзгартирилди. Натижада, оғир

ва ўта оғир тоифадаги жиноятларнинг қарийб 75 фоизи ижтимоий хавфи катта бўлмаган ва унча оғир бўлмаган жиноятлар тоифасига ўтказилди. Дарҳақиқат, жиний жазоларнинг либераллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига 2001 йил 29 августда киритилган ўзгартиш ва қўшимчаларга кўра, жиноятларнинг таснифи тубдан қайта кўриб чиқилиб, ижтимоий хавфи катта бўлмаган ва унча оғир бўлмаган жиноятлар доираси бир мунча кенгайтирилди. Ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятларга қасддан содир этилиб, қонунда уч йилдан кўп бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш тарзидаги жазо назарда тутилган жиноятлар, шунингдек, эҳтиётсизлик оқибатида содир этилиб, қонунда беш йилдан кўп бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш тарзидаги жазо назарда тутилган жиноятлар киритилган бўлса, унча оғир бўлмаган жиноятларга қасддан содир этилиб, қонунда уч йилдан ортиқ, лекин беш йилдан кўп бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш тарзидаги жазо назарда тутилган жиноятлар, шунингдек, эҳтиётсизлик оқибатида содир этилиб, қонунда беш йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш тарзидаги жазо назарда тутилган жиноятлар киритилди. Ҳозирги вақтда ЖКда 490 та жиноят таркиби мавжуд бўлиб, шулардан 45,7% — ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятлар, 23,9% — унча оғир бўлмаган жиноятлар, 19,4% — оғир жиноятлар ва 11% — ўта оғир жиноятлардир.

Иқтисодиёт соҳасидаги жиноят ишлари бўйича қамоқ ва озодликдан маҳрум этиш жазолари ўрнига жарима шаклидаги иқтисодий санкцияни қўллаш имконияти анча кенгайтирилди. Жиноят кодексининг 11 та моддасига етказилган моддий зарарнинг ўрни қопланган тақдирда озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо қўлланмаслиги ҳақидаги қоидалар киритилди.

Ўтказилаётган ислохотлар натижасида, иқтисодиёт соҳасидаги жиноятлар учун етказилган моддий зарар қопланганлиги учун айбдор шахсга нисбатан озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазолар тайинланадиган бўлди.

Президентимизнинг оқилона сиёсати натижасида, энг аввало, жазолашнинг репрессив, озодликдан маҳрум қилиш ҳолларини қисқартириш ҳисобига қонунчиликнинг адолат ва инсонпарварлик каби тамойилларининг кучайиши ва амалда қўлланиши таъминланмоқда. Жиноят кодексидаги 173, 180, 181, 198, 233-моддаларида етказилган моддий зарар уч қарра, ЖК 167, 168, 170-моддаларида етказилган моддий зарар қопланган тақдирда озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо қўлланилмаслиги белгиланди.

2001 йилдан бошлаб, жиноят-ҳуқуқий сиёсатни либераллаштиришнинг самарали воситаси сифатида ҳуқуқни қўллаш ва суд амалиётига ярашув институти киритилди. Ярашув институти жиний жавобгарликдан озод қилиш тури сифатида шахснинг айбдорлиги масаласини ҳал этмай туриб жиноят ишларини тугатиш учун асос бўлади. Ярашув институтининг талабига кўра, ижтимоий ҳавфи катта бўлмаган жиний қилмишни содир этган шахс айбига иқроор бўлиб, жабрланувчи билан ярашиб, етказилган зарарни тўлиқ қоплаб берган тақдирда жиний жавобгарликка тортилмайди.

Мазкур институтнинг самарадорлиги ҳамда ўзбек халқининг раҳмдиллик ва кечиримлилик каби қўп асрлик анъаналарига мослиги унинг изчиллик билан кенгайиб боришига асос бўлди. Даставвал, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 26 та моддасининг турли қисмларида назарда тутилган жиноятлар бўйича ярашувга келинганлиги иш юритишни тугатиш ва гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчини жавобгарликдан озод

қилиш мумкин бўлса, ҳозирги кунда 53 та жиноят таркиби бўйича ярашув институтини қўллаш имконияти назарда тутилган.

Тарафларнинг ярашганлиги муносабати билан жавобгарликдан озод қилиш Ўзбекистонда ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятига хос бўлган адолат ҳамда инсонпарварлик тамойилларининг амалдаги кўринишидир.

Мазкур институт жабрланувчининг ҳуқуқларини ишончли ҳимоя қилиш, республикада судланганлик ҳолатини камайтириш, жиноий жавобгарликдан озод қилиш институтининг кенгроқ қўлланишига имкон яратди.

Мамлакатимиз Конституциясида акс эттирилган принципларга мувофиқ, жиноий жазо тизими ва суд ишларини юритиш босқичма-босқич либераллаштирилди, шахсни жамиятдан ажратиб қўйиш билан боғлиқ бўлмаган жазо турларини тайинлаш имконияти кенгайтирилди.

Жарима миқдорининг юқори чегараси энг кам ойлик иш ҳақининг юз бараваридан олти юз бараваригача кўпайтирилди (ЖКнинг 44-моддаси) ва ЖК Махсус қисмининг иқтисодий жиноятлар учун жавобгарлик назарда тутилган айрим моддаларининг санкцияларига тегишли ўзгартишлар киритилди. Жиноий жазо тизимидан мол-мулкни мусодара қилиш жазоси чиқарилди. Давлатимиз раҳбари томонидан хўжалик ишлари билан боғлиқ жиноий ишлар бўйича одамларни қамаш шарт эмаслиги, бу давлатга жуда қимматга тушиши, қолаверса, бундай жазо тури маҳкумларни тарбиялаш ва қайта тарбиялаш вазифасини ҳал қилмаслиги таъкидланган. Жиноий жазоларни либераллаштириш борасидаги бундай чоралар натижасида Ўзбекистонда яқин йилларда қамоқдагилар сони жаҳон миқёсидаги энг паст кўрсаткични, яъни ҳар 100 минг нафар аҳолига 166 кишини ташкил қилади. Қиёслаш учун айтиш мум-

кинки, Россияда бу кўрсаткич 611 кишини, АҚШда 738 кишини ташкил этади.

Жиноят қонунчилиги ва жазо тизимини либераллаштириш вояга етмаганлар, аёллар ва кексаларга нисбатан улар томонидан содир этилган ҳуқуқбузарлик учун чоралар белгилашда инсонпарварлик, раҳмдиллик руҳи билан суғорилган нормаларнинг устуворлигини белгилаб қўйди. Бу қатлам ичида вояга етмаганлар алоҳида диққат-эътиборни талаб қилади. Одатда, вояга етмаган шахс ҳаётини тажрибага эга бўлмаганлиги, онги ва иродаси тўлиқ шаклланмаганлиги сабабли ишонувчан, бошқалар таъсирига берилувчан бўлади. Шу сабабли ҳам либераллаштириш асосида киритилган нормаларда вояга етмаганлар томонидан ижтимоий хавфи катта бўлмаган ёки эҳтиётсизлик оқибатида жиноят содир этилса, уларга нисбатан озодликдан маҳрум этиш жазоси қўлланмаслик белгилаб қўйилган. Шунингдек, либераллаштириш асосида киритилган нормаларга кўра, аёлларга, ўн саккиз ёшга тўлмай жиноят содир этган ва олтмиш ёшдан ошган эркакларга бирон-бир жиноят учун бериладиган жазо қонунда назарда тутилмаган энг юқори муддатнинг тўртдан уч қисмидан ошмаслиги лозим.

1994 йил 22 сентябрда қабул қилинган ва 1995 йил 1 апрелдан кучга кирган Жиноят кодексида дастлаб 13 та моддада ўлим жазоси назарда тутилган эди. Инсоннинг яшаш ҳуқуқини эълон қилувчи ва мустаҳкамловчи халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган принциплари ва нормаларидан, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қоидаларидан келиб чиққан ҳолда, шунингдек, жиний жазоларни янада либераллаштириш борасида аниқ чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадида, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 1 августдаги “Ўзбекистон Республикасида ўлим жазосини бекор қилиш

тўғрисида”ги Фармонига мувофиқ, Ўзбекистон Республикасида 2008 йилнинг 1 январидан жиноий жазо тури сифатида ўлим жазоси бекор қилинди ва унинг ўрнига умрбод ёки узоқ муддатга озодликдан маҳрум этиш жазоси жорий этилди. Мазкур Фармонга мувофиқ, 2007 йил 11 июлда “Ўлим жазоси бекор қилиниши муносабати билан айрим қонун ҳужжатларига ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни қабул қилинди.

Ўзбекистон Республикасида 2008 йилнинг 1 январидан эътиборан қамоққа олиш учун санкция бериш ҳуқуқининг, 2012 йилдан лавозимдан четлаштириш чорасини қўллашнинг судларга ўтказилгани, уй қамоғи тарзидаги янги эҳтиёт чораси қонунга киритилгани ҳам халқаро ҳамжамят томонидан ижобий кутиб олинди. “Ўзбекистон Республикасида адвокатура институти янада ислоҳ этиш тўғрисида”ги Фармон ҳам жиноят процессида айблов ва ҳимоя тарафларининг тенглигини таъминлаш, иштирокчиларнинг процессуал ҳуқуқларини қўшимча муҳофаза қилишга хизмат қилади.

Демак, шунга амин бўламизки, ўтган йигирма беш йил ичида халқимиз ҳаёти тубдан ижобий томонга ўзгарди, ҳаёт фаровонлиги ортди, турмуш тарзи яхшиланди, шу аснода суд-ҳуқуқ соҳасидаги қонунлар ҳам либераллашиб, янада такомиллашиб бормоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти вазифасини бажарувчи Ш.М. Мирзиёев 2016 йил 8 сентябрда Олий Мажлис Сенати ва Қонунчилик палатасининг қўшма мажлисида сўзлаган нутқида таъкидлаганидек: “Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президентининг ўлмас ғоялари, фикр, кўрсатмалари бизнинг қалбимиз ва онгимизга шундай чуқур сингиб кетганки, улар бизнинг келажак сари қатъият билан боришимизда барчамизга таянч ва суянч бўлиши муқаррар”.

Демак, навбатдаги масъулиятли вазифамиз — Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислам Каримов белгилаб берган йўлга тўлиқ амал қилган ҳолда барча соҳадаги ишларни изчил давом эттиришдан иборат.

**Гулчеҳра Захитовна ТУЛАГАНОВА,
ТДЮУ Криминалистика кафедраси мудири,
юримдик фанлари доктори**

ДОНИШМАНД ЙЎЛБОШЧИ

*Ҳақиқий файласуфлар подшоҳ
бўлган ёки подшоҳлари ҳақиқий
файласуф бўлган халқ бахтли яшайди.*

Афлотун

XX асрнинг охириги ўн йиллигидан эътиборан жафокаш халқимиз тарихи ва тақдирида туб бурилиш — озодлик, мустақиллик, саодатли келажак барпо этиш даври бошланди. Амир Темур ва унинг энг фидойи авлодлари қўлидан кетгач пароканда ҳолга тушган, сиёсий бошбошдоқлик, ҳукмрон кучларнинг узоқни кўролмаслиги, маънавий заифлиги оқибатида мустақиллиги ва озодлигидан жудо бўлган, қарийб бир ярим аср истибдод домида қолган ватанимиз, ниҳоят, ўзининг чинакам истиқлолини қўлга киритди.

Бу тарихий ўзгариш ва янгиланишларнинг барчаси Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислом Каримовнинг қатъий иродаси, шижоатли фаолияти, юксак билим ва салоҳияти туфайли юзага чиқди, реалликка айланди. Шўролар давлатининг манфур сиёсати туфайли ҳар томонлама — иқтисодий, ижтимоий,

маданий ва маърифий жиҳатдан заиф ҳолга келтирилган республиканинг йигирма беш йил ичида бу даражада юксалишини, очиғи, камдан-кам одам тасаввур этар, мамлакат ва миллатда бунчалик куч-қудрат ва имконият топилишига қўпчилик ишонмасди. Мана шу — бири ишонмай, яна бири иккиланиб турган, бошқаси эса очиқдан-очиқ қаршиликка мойил одамларнингда бошини қовуштириб, улар қалбига ҳам бу қадим заминда озод ва обод Ватан барпо этиш, эркин ва фаровон ҳаёт бошлашдек улуғ ғояни сингдира олган, миллионларни ўз ортидан эргаштира билган йўлбошчи Ислоҳ Абдуғаниевич Қаримов бўлди.

Президентимиз раҳбарлигида юртимизда амалга оширилган тарихий ислоҳотлар, улкан бунёдкорлик ишлари, ҳар жабҳада қўлга киритилган ютуқ ва марраларнинг сон-саногии йўқ. Бу борада ҳар соҳанинг ўзининг одами — мутахассиси гапиргани, натижалар таҳлилу талқинига берилгани маъқул. Биз эса Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти қолдирган бу улкан мероснинг йирик бир қисми — у киши томонидан яратилган асарлар, уларнингда фақат бир жиҳати — муаллиф ақлу закоси, тафаккуридаги теранлик ва кенглик сифатларига қисқача тўхталмоқчимиз, холос.

Маълумки, ҳозирга қадар бош нашриётимиз — “Ўзбекистон” нашриёт-матбаа ижодий уйи томонидан Ислоҳ Қаримовнинг 23 жилдлик Асарлар тўплами чоп этилган. Агар турли йилларда, алоҳида мавзулар, соҳаларга бағишлаб босилган, шунингдек, “Юксак маънавият — енгилмас куч”, “Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида”, “Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш — энг олий саодатдир” сингари китоблар ҳам қўшилса, улуғ Йўлбошчимиздан қарийб ўттиз жилдлик қимматли асарлар бизга илмий, маънавий ва маърифий мерос бўлиб қолгани маълум бўлади.

Юқорида таъкидлаганимиздек, бу китоблардан шунчалик кўп мавзу ва муаммолар, уларга оид беҳисоб ғоя ва тавсиялар, кўрсатма ҳамда топшириқлар ўрин олганки, уларнинг батафсил таҳлилу талқини ҳали узоқ йиллар давом этгуси. Зеро, Ислом Каримов қаерда, қайси мавзуда маъруза қилмасин, ким билан суҳбат қурмасин, жорий, кундалик муаммолар, уларнинг оқилона ечим йўллари билан бирга, ҳаётнинг, тирикликнинг азалий саволлари, инсон руҳияти билан боғлиқ мангу муаммолар таҳлилига ҳам зарур даражада тўхталар, ўзининг серқирра мулоҳазалари билан ўртоқлашар эди.

Маълумки, мустақилликни эълон қилиш миллат ва унинг раҳбаридан бир жасоратни талаб этса, бу буюк неъматни қўлда сақлаб қолиш, расмийгина эмас, амалда ҳам чинакам мустақил давлат бўлиб яшаш ундан-да каттароқ жасорат ва қатъиятни талаб этади. Бу ҳақиқат, айниқса, ҳозир — дунёда геостратегик манфаатлар тўқнашуви ниҳоят даражада кескинлашган бир паллада янада аниқроқ намоён бўлмоқда, ҳаёт-мамот масаласига айланмоқда. Дунё сиёсатининг бу ўзгармас қондасини теран англаган, ўз давлатининг ҳам ички, ҳам ташқи сиёсатини шунга мувофиқ тарзда мустаҳкам асосларга қуришни истиқлолнинг дастлабки кунлариданоқ бошлаган Ислом Каримов тактикаси ва стратегияси бугун ўзини тўла оқлаганини бутун дунё эътироф этмоқда.

Дарҳақиқат, ҳозирда мавжуд халқаро хавф-хатарларга жиддий разм соладиган бўлсак, мустамаккачилик сиёсати, бировларни қарам қилиш нияти янги асрда ҳам йўқолмагани, балки ўзининг кўринишини ўзгартирганини англаймиз. Гарчи бутун дунё мамлакатлари ўртасида тенг ҳуқуқлилиқ жаҳон ҳамжамияти тараққиётининг табиий ва зарурий шарти ҳисобланса-да, тобора кучлироқ янграётган айрим даъватлар, чақириқ ва хатти-ҳаракатларда ҳамон империяча фикрлаш таъсирини, мамлакат-

лар суверенитетини емириш истагини илғаш қийин эмас. Бу ҳаракатларнинг туб сабабини эса Юртбошимиз мана бу тарзда лўнда ва эсда қоларли шаклда ифодалаган эди:

“Миллат бор экан, миллий давлат бор экан, унинг мустақиллиги ва эркинлигига, анъана ва урф-одатларига таҳдид соладиган, уни ўз таъсирига олиш, унинг устидан ҳукмронлик қилиш, унинг бойликларидан ўз манфаати йўлида фойдаланишга қаратилган интилиш ва ҳаракатлар доимий хавф сифатида сақланиб қолиши муқаррар”¹.

Давлатлар суверенитетини емирувчи бу хавф-хатарларга юзаки қараш, уларни таҳдид манбаи сифатида эътироф этмаслик инсоният бошига яна кўплаб кулфатлар солиши турган гап. Шунинг учун давлатимиз суверенитетига таҳдид солаётган бундай ҳодисаларнинг мафкуравий пойдеворини ҳосил қилувчи вайронкор ғояларни фош этиш биз учун ҳам бирламчи вазифага айланди.

Ер юзининг турли минтақаларида содир бўлаётган, бутун инсониятга хавф солиб турган турли нохуш ҳодисаларни таҳлил қилган сари, уларнинг барчасида инсон омили бош сабабчи экани ойдинлашади. ХХI аср бошидаги тарихий тажриба шундан далолат берадики, муайян давлат ва миллат хавфсизлиги, барқарорлиги, тараққиёти ҳамда истиқболи кўп жиҳатдан мазкур миллатга хавф солаётган хавф-хатар ва таҳдидларнинг ўша миллат вакиллари томонидан қанчалик англаб етилишига боғлиқдир. Таҳдидларга нисбатан бефарқлик, лоқайдлик оқибатида таназзулга учраган давлатлар ҳам кўп бўлган, бугун ҳам бор. Аксинча, асрлар оша ўзлигини мустаҳкам сақлаган миллатлар ҳам борки, улар муваффақиятининг асосий омили бўлғуси ҳар қандай таҳдидни олдиндан сезиб, уларга ўз вақтида жавоб қайтаргани билан белгиланади.

¹ Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. — Т.: “Ўзбекистон”, 2000. 3-бет.

Улуғ бобомиз Аҳмад Югнакий ўзининг “Ҳибатул-ҳақо-йиқ” асарида жоҳиллик, ақидапарастлик иллатини кескин қоралар экан, дунёдаги эзгулик доимий муҳофазага, эътиборга муҳтож эканини, унинг ҳаётда устувор бўлиши ҳар бир киши ва ҳаммадан фидойиликни талаб қилишини, бу ишга бефарқлик эса, охир-оқибат, ниҳоятда хунук натижаларга олиб келиши мумкинлигини қайта-қайта уқтиради. Чунки, ёвузлик тез тарқалувчи иллат бўлиб, агар вақтида пайи қирқилмаса, инсоният ҳаётини, онгу шуурини чирмовуқдай эгаллаб, одамзодни ҳалокатга дучор қилиши муқаррардир:

*Боши кетган эзгуликнинг сўнги ҳам кетгусидир,
Ёвузликнинг боши келгач, охири ҳам келажак.*

Бундан қарийб ўн аср илгари келажак авлодлар тақдирига қуйиниб айтилган бу сўзлар нақадар тўғри ва ҳамон ўз долзарблигини йўқотмаётганини бугунги ҳаёт тўла тасдиқламоқда. Юртбошимизнинг “Юксак маънавият — енгилмас куч” китобидаги, глобаллашувдан куч олиб тобора кенгроқ ҳудудларга ёйилишга ҳаракат қилаётган ёвуз ғоя ва мафқураларнинг йўлини тўсиш, улардан доимий огоҳ бўлиб яшаш, бундай хатарларга нисбатан сергакликни йўқотмаслик борасидаги қуйидаги фикрлари негизида ҳам ҳаётнинг шу азалий ҳақиқати ётибди:

“Барчамизга аён бўлиши керакки, қаердаки бепарволик ва лоқайдлик ҳукм сурса, энг долзарб масалалар ўзибўларчиликка ташлаб қўйилса, ўша ерда маънавият энг ожиз ва заиф нуқтага айланади. Ва аксинча — қаерда хушёрлик ва жонкуярлик, юксак ақл-идрок ва тафаккур ҳукмрон бўлса, ўша ерда маънавият қудратли кучга айланади”².

² Каримов И.А. Юксак маънавият — енгилмас куч. — Т.: “Маънавият”, 2008, 116-бет.

Юртимизнинг Биринчи Президенти Ўзбекистон келажаги ҳақида гапирар экан, уни ёшларимизсиз, уларнинг қандай инсонлар бўлиб вояга етишларидек муҳим омилсиз тасаввур қилиб бўлмаслигини қайта-қайта таъкидлаганди. Жумладан, И.А. Каримов мазкур китобида: *“Шуни унутмаслигимиз керакки, келажагимиз пойдевори билим даргоҳларида яратилди, бошқача айтганда, халқимизнинг эртанги кунни қандай бўлиши фарзандларимизнинг бугун қандай таълим ва тарбия олишига боғлиқ”*³ — дея уқтиради.

Дарҳақиқат, ёшларни келажагимиз пойдевори деб билар эканмиз, юртимизда бунёд этилажак жамият биносининг қанчалар юксалиши, унинг пишиқ-пухталиги, дуч келинажак ҳар қандай бўрон ва довулларга чидамли бўлиши, аввало, пойдеворнинг мустаҳкамлиги, тўғри қўйилиши билан кафолатланади. Агар пойдевор мўрт, чидамсиз, наридан-бери қўйилса, у ўз устига қурилган бинони ҳам, унинг бинокорини ҳам хароб қилади.

Мана шу мулоҳазалардан келиб чиқиб, бизнинг мамлакатимизда ёш авлод таълим-тарбиясига алоҳида ва мунтазам эътибор қаратилди, бу соҳада юзаки, расмий ёндашувларга, пухта ўйланмаган ишларга мутлақо йўл қўйиб бўлмаслиги устувор талаб қилиб белгиланди.

Ёдимизда — Президент Ислом Каримовнинг 2000 йил июнь ойида “Фидокор” газетаси муҳбири саволларига берган жавобларига “Донишманд халқимизнинг мустаҳкам иродасига ишонаман” дея сарлавҳа қўйилган эди. Мазкур суҳбатда Юртбошимиз кейинчалик алоҳида янги фан сифатида таълим тизимига жорий этилган миллий ғоя, унинг асосий тушунча ва тамойиллари тўғрисидаги концептуал фикр ва қарашларини батафсил ифода этган. Мулоҳазалари давомида Президент тарих

³ Каримов И.А. Юсак маънавият — енгилмас куч. — Т.: “Маънавият”, 2008, 116-бет.

ва фалсафани узвий боғлиқ ҳолда ўрганиш, жаҳон фалсафасининг мумтоз намояндалари асарларини она тилимизга таржима қилиш, “Жаҳон фалсафаси”, “Шарқ фалсафаси” каби китобларни яратиш ниҳоятда зарурлигини таъкидлар экан, бу борадаги фикрларини, жумладан, қуйидагича хулосалайди: *“Мен ғарб фалсафасида ҳам барча муаммолар ечилган демоқчи эмасман. Биз кўп масалаларда ғарб файласуфларининг фикрлари билан, айниқса, индивидуализм, эгоизм қарашларини илоҳийлаштириш билан келишмаслигимиз мумкин. Лекин уларни ҳисобга олишимиз, кераклисини эътироф, кераксизини инкор этишимиз зарур”*⁴.

Ислом Каримовнинг тафаккур доираси қанчалар кенлиги, мулоҳаза қуввати нечоғли кучлилиги, у кишининг нафақат сиёсий, иқтисодий соҳалардаги, балки фалсафий, тарихий, мафкуравий, маънавий йўналишдаги билимлари ҳам ниҳоятда теранлиги, айниқса, “Юксак маънавият — енгилмас куч” аса-рида тўла намоён бўлади. Китобдаги маънавият тушунчасига берилган мукамал таъриф, инсон зоти маънавиятини шакллантирган энг асосий омиллар, бу ўлмас қадриятнинг такомил йўли, инсоният маънавий ривожига улкан ҳисса қўшган Ғарб ва Шарқнинг йирик алломалари мероси, маънавиятга таҳдид соладиган, бир қараганда кўзга яққол ташланавермайдиган турфа хуружларнинг сабаб ва оқибатлари хусусидаги мулоҳазалари ҳали кўп йиллар нафақат бизга, балки бутун инсониятга беминнат сабоқ бўлиши муқаррардир.

Масалан, Биринчи Президентимиз урғу берган биргина масала — моддий ва маънавий ҳаётнинг ўзаро чамбарчас

⁴ Қаранг: Донишманд халқимизнинг мустаҳкам иродасига ишонаман. // Президент Ислом Каримовнинг “Фидокор” газетаси мухбири саволларига жавоблари. “Халқ сўзи”, 2000, 10 июнь.

боғлиқ ривожланиши қоидаси, унга амал қилмасликнинг қандай аянчли оқибатларга олиб келиши тўғрисидаги мулоҳазалар бугунги халқаро ҳаётнинг ҳар жабҳасида ўз тасдиғини топаётгани барчага аён. Фақат моддий фаровонлик кетидан қувган, “бу дунёда мазза қилиб яшаб қолиш керак!” деган майда “фалсафа”, заиф эътиқод билан кун кўрадиган шахснинг, миллатнинг, халқ ва мамлакатнинг ҳоли қандай бўлишини билиш учун бугун мисол ахтариб ўтириш шарт эмас. Ана шу нуқтаи назардан ҳам Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти ўз юртида амалга татбиқ этган сиёсат — моддий ва маънавий ҳаёт уйғунлигини таъминлаш, уларни худди узоқ манзилга чоғланган парвоздаги қушнинг икки қанотидек бир хил кўриш ва қувватлантириш йўли ҳалқимиз тақдирида муҳим роль ўйнади, ўзини тўла оқлади. Бу ҳақда тўхталар экан, Юртбошимиз қуйидагича хулосалар қилган эди: *“Бизнинг ислохотлар давомида наинки моддий фаровонликка, айни пайтда маънавий юксалишга ҳам эришишни ўзимиз учун асосий мезон деб билганимиз умумий тараққиётимизда бир томонга оғиб кетмаслик, жамият ҳаётида сув билан ҳаводек зарур бўлган мувозанат ва барқарорликни таъминлашда муҳим аҳамият касб этмоқда”*.

Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ватани, она халқни, миллатни қандай севиш, уларга қандай хизмат қилиш кераклигини бизга ўргатиб, бу борада ҳам барчамизга ибрат бўлиб яшади. У кишининг ўз юрти, онажон халқи, ўз фарзандларидек ардоқлаган Ўзбекистон ёшлари ҳақида айтган, бутун дунёга баралла билдирган бири биридан мазмунли, эсда қоларли, чин маънодаги ҳикматли сўзлари бисёр. Улар орасида мана бу қисқа, бироқ жами Ўзбекистон аҳли учун ақлу идрок, қалбу руҳ шиорига айланган, ҳам эътироф, ҳам ғурур, ҳам иф-

тихор, ҳам чинакам фарзандлик меҳру муҳаббатининг ҳарорати мужассам сўзлар борки, улар то ҳаёт эканмиз бизга йўлдош, мустақил Ўзбекистон аталмиш улуғ қарвонга маёқ — йўлчи юлдуз бўлиб порлаб туражак:

“Албатта, жаҳон — кенг, дунёда мамлакат — кўп, лекин бу оламда бетакрор она юртимиз, Ўзбекистонимиз — яккаю ягона”.

**Гулнора Абдуқаҳҳоровна НОСИРХЎЖАЕВА,
ТДЮУ Ижтимоий-гуманитар
фанлар кафедраси мудири,
фалсафа фанлари номзоди**

ОНА ТИЛИНИ УЛУҒЛАГАН БУЮК ҚАЛБ ЭГАСИ

Мамлакатимиз суверенитети она тилимизга бўлган эътиборни тубдан ўзгартирди, мустақиллигимизнинг илк қадами, мамлакатимизнинг Биринчи Президенти Ислом Каримов таъкидлаганидек, ўзбек тилига давлат тили мақоми берилишидан бошланди. Чунки, давлат тили тушунчаси, албатта, давлат мустақиллигидан келиб чиқади, миллатнинг миллат деб тан олинишидаги тўртта омилдан бири тилдир. Миллат, жамият тараққиёти, тарих жараёнлари, энг аввало, тилда акс этади, унда халқ ҳаёти, миллий мафкура ифодаланади, рўёбга чиқади.

Тил — миллат кўзгуси экан, уни асраб-авайлаш ҳар бир миллатнинг бурчидир. Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислом Каримов бу борада шундай дейди: *“Биз аждодлардан авлодларга ўтиб келаётган бебаҳо бойликнинг ворислари сифатида она тилимизни асраб-авайлашимиз, уни бойитиш, нуфузини янада ошириш устида доимий иш-лашимиз зарур”* (“Юксак маънавият — енгилмас куч”).

Барчага маълумки, Ислом Абдуғаниевич Каримов мамлакатимизнинг биринчи раҳбари сифатида фаолият бошлаган дастлабки даврда қабул қилинган энг муҳим ҳужжатлардан

бири бу — кўп тазйиқ ва хўрликларга учраган она тилимизнинг қадри, мавқеини тиклаш ва тараққий эттириш мақсадида қабул қилинган “Ўзбекистон ССРнинг давлат тили ҳақида” ги Қонун бўлди. Бу қонунни қабул қилиш жараёни жуда ҳам қийин кечган. Ўта зарурий ва жиддий масаланинг ижобий ҳал бўлиши қатор тортишув, баҳс-мунозараларга сабаб бўлди. Ислом Каримовнинг “Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида” китобида ана шу ҳолат тафсилоти аниқ кўрсатиб берилган, ўзбек тилига давлат тили мақомининг берилиши ҳеч кимда ҳеч қандай шубҳа туғдирмаслиги лозимлиги қатъий таъкидланган.

Дарҳақиқат, 1989 йилнинг ўта мураккаб, зиддиятли дамларида давлат тили ҳақидаги қонуннинг қабул қилиниши чинакам катта жасорат эди. Чунки, ўшанда бу қонундан ўз манфаатлари, ғаразли ният ва мақсадлари йўлида фойдаланишга уринувчилар, кўп миллатли халқимиз, Ўзбекистонда яшовчи турли миллатлар ўртасида жиддий низо чиқаришга ҳаракат қилувчи кимсалар ҳам йўқ эмас эди. Мамлакат раҳбари ўша вақтда *“Бундай ҳаракатларга, энг аввало, сиёсий калтабин, айтишим керакки, очиқдан-очиқ худбинлик йўлига ўтиб олган кишилар қўл урмоқдалар. Улар халқлар ўртасига нифоқ солиб, ўзларининг нопок ниятларига эришмоқчи бўлаяптилар”*, — деб алоҳида уқтирган. Ана шундай вазият ва ҳолатларни ўз вақтида англаб етган, пайқаган ва уни ҳал қилишга уринган, миллий равақ ва миллий тараққийга замин яратишга киришган Биринчи Президентимиз Ўзбекистон ССР Олий Советининг ўн биринчи сессиясида сўзлаган *“Тил элни бирлаштириши лозим”* деб номланган оташин нутқи билан бундай ғаразгўйларга қаттиқ зарба берди, низоли вазиятларга чек қўйди. Ислом Каримовнинг *“Юксак маънавият — енгилмас куч”* асарида ҳам шундай фикрлар бор: *“Буюк маърифатпарвар бобомиз Абдулла*

Авлонийнинг сўзлари билан айтганда, “*Ҳар бир миллатнинг дунёда борлигини кўрсатадурган ойинаи ҳаёти тил ва адабиётидур. Миллий тилни йўқотмак миллатнинг руҳини йўқотмакдур*”.

Бу ҳақда гапирганда, мустақиллик арафасида ўзбек тилига давлат тили мақомини бериш масаласида қандай қизгин, баъзида кескин ва муросасиз баҳс ва тортишувлар бўлиб ўтгани беихтиёр ёдимизга тушади. Ўшанда айрим сиёсий гуруҳлар Ўзбекистон шароитига мутлақо тўғри келмайдиган, бир-бирига бутунлай зид ва қарама-қарши фикрларни олға сурган, шунинг ҳисобидан ўзига обрў топиш, одамларни ортидан эргаштиришга уринган эди. Нега деганда, тил билан боғлиқ муаммолар орқали миллий туйғуларни рўкач қилиб, улардан ғаразли мақсадларда фойдаланиш мумкин.

Ҳа, “Давлат тили тўғрисида”ги Қонун қабул қилиниши халқимизнинг маданий-маънавий, ижтимоий-сиёсий ҳаёти, миллий ўзликни англаш, миллий давлатчиликни тиклаш йўлида яна бир тарихий аҳамиятга эга бўлган муҳим, дадил сиёсий қадам бўлди.

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ўзбек тилининг ҳуқуқий мақомини ҳам қонун йўли билан мустаҳкамлади. 4-моддада: “*Ўзбекистон Республикасининг давлат тили ўзбек тилидир. Ўзбекистон Республикаси ўз ҳудудида истиқомат қилувчи барча миллат ва элатларнинг тиллари, урф-одатлари ва анъаналари ҳурмат қилинишини таъминлайди, уларнинг ривожланиши учун шароит яратади*”, деб аниқ белгилаб қўйилган.

Муҳтарам Ислом Каримовнинг шарофатлари билан 1989 йилдан бошлаб 21 октябрь тил байрами сифатида кенг нишонланиб келинмоқда.

Давлат тили тўғрисидаги қонун расман кучга киргандан сўнг унинг моддаларида акс этган талабларни амалда босқичма-босқич бажаришга киришилди. Жумладан, мамлакат миқёсидаги аксарият жой номлари тизимли равишда ўзбек тилида, миллий мустақиллик мафқураси асосида янгиланди, ўзбек тилини билмайдиган фуқароларга уни ўргатиш ва ўқитишнинг бепул амалга оширилиши таъминланди, давлат тилига мувофиқ равишда лотин ёзувига асосланган янги ўзбек алифбоси ва имло қоидалари ҳам республика бўйича бутун халққа бепул ўқитилди, умумий, ўрта махсус, олий таълим соҳасидаги барча ўқув муассасалари ўқувчи ва талабалари учун соҳа ҳамда тармоқларнинг ўқув дастур, қўлланма, дарсликлари давлат тилида яратилиб, нашр этилди. Она тилимиз мавқеини қўтариш, унинг имкониятларини кенг очиб бериш давлат сиёсатида оид масалалардан бири бўлиб қолди. Биринчи Президентимиз Ислом Каримов таъбири билан айтганда, давлат тилининг халқаро миқёсда ҳам фаол мулоқот воситасига айланиб бораётгани эътиборлидир. Хусусан, хорижий мамлакатлар раҳбарлари билан бўладиган учрашув ва суҳбатлар, музокаралар, тегишли ҳужжатларни имзолаш маросимларида, нуфузли саммитларда, расмий матбуот анжуманларида ўзбек тилининг ўрни ва аҳамияти ортиб бораётгани ҳаммамизга ғурур-ифтихор бағишлайди (“Юксак маънавият — енгилмас куч”).

Биз Асосий Қомусимиз — Конституцияни ўзбек тилида яратдик. Она тилимизда тайёрланган ва қабул қилинган Конституциямиз миллий тарихий қадриятларимиз тажрибаларига таяниб, лисоний талабларга риоя қилган тарзда ишлаб чиқилди. Конституция бўлим ва моддалари моҳияти она тилида ёрқин ифодалаб берилган, матнлари ўзбек юридик тили ва услуби жиҳатдан жуда тўғри тузилган бўлиб, семантик, стилистик,

лингвистик ва халқаро коммуникатив меъёрларга тўлиқ амал қилинган. Бу эса янгидан-янги қонуний акт, ҳужжатларнинг она тилида қабул қилиниши, жамият ҳаётига боғлиқ барча жараёнларни давлат тилида баён этилишига туртки бўлди. Чунки, XX асрнинг 90-йилларигача ўзбек қонунчилиги алоҳида соҳа сифатида ривожланмади. Қонунларимиз мустақил қабул қилинмас, энг ачинарлиси, ўзбек тилида яратилмас эди. Инсон ҳуқуқлари эса умуман ўрганилмаган. 1989 йилда бўлиб ўтган Ўзбекистон ССР Олий Советининг ўн биринчи сессиясида сўзлаган нутқида Ислом Каримов: *“Ўз она тилини билмаган одам ўзининг шажарасини, ўзининг илдизини билмайдиган, келажаги йўқ одам, киши тилини билмайдиган унинг дилини ҳам билмайди”*, — дея қатъий таъкидлаган.

Тўғри, ҳуқуқий давлат қуриш, фуқаролик жамияти яратишнинг асосий тамойилларидан бири бу — қонун устуворлигини таъминлаш, инсонларнинг ҳуқуқий манфаатларини ҳимоя қилишдир. Фуқароларнинг қонунга қатъий риоя қилишининг асосий омили эса қонунларнинг аниқ, пухта, тушунарли бўлишидир. Бунда, албатта, она тилимизнинг аҳамияти беқиёс. Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти алоҳида таъкидлаганидек, жамиятда қонун устуворлигини таъминлаш ҳуқуқий демократик жамиятнинг муҳим тамойилларидан биридир. Бунинг учун қонунлар мазмун-моҳиятига кўра адолатли кучга эга бўлиб, халқ учун аниқ, тушунарли бўлмоғи лозим. Яъни, яратилаётган ҳужжатлар дарслик тили каби пухта, равон, тушунарли тилда бўлиши давр талабидир. Чунки, қонунлар муайян тоифадаги кишилар учун эмас, балки жамиятнинг барча аъзолари учун тааллуқлидир. Шу боис қонун ижодкорлигида, энг аввало, ўзбек адабий тили нормаларига қатъий амал қилиш шарт, акс ҳолда қонун ўз қимматини йўқотади.

Бинобарин, тил инсон фаолиятини бошқариб турувчи муҳим восита, халқнинг маънавий мулкидир.

Шундай экан, қонун йўли билан ҳимояга олинган, миллатнинг миллат бўлишини таъминлайдиган давлат тилимизни қадрлашимиз, уни асраб-авайлашимиз, уни ҳар томонлама тараққий эттиришимиз, нуфузини янада оширишимиз ва ривожлантиришимиз барчамиз учун ҳам қарз, ҳам фарзидир.

Бу йил Ўзбекистон Республикасининг “Давлат тили ҳақида”ги Қонуни қабул қилинганига 27 йил тўлади. Бу вақт оралиғида ўзбек тилининг мавқеи янада ортди. Жамиятнинг барча жабҳаларида ўзбек тили таълимини янада такомиллаштириш вазифасига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Буни таълим соҳасида ҳам кўриш мумкин. Давлат тилининг мавқеини тиклашга йўналтирилган саъй-ҳаракатлар ўз самарасини таълим тизимида ҳам бермоқда, ўзбек тилини ўрганишга бўлган эҳтиёж сезиларли даражада ортиб бормоқда. Ўқув масканларида ўтилаётган тил фанлари ёшларни давлат тили — ўзбек тили қоидаларидан тўғри фойдаланишга ўргатиш, талабаларнинг оғзаки ва ёзма нутқларини янада такомиллаштириш, уларнинг сиёсий-ижтимоий соҳада турли матнлар туза олиш ва оғзаки баён қилиш малакаларини шакллантириш, муайян нутқий вазиятларда адабий тилга хос грамматик билимларни беришни ўзининг асосий мақсади деб билади. Масалан, давлат тилини янада такомиллаштириш мақсадида Тошкент давлат юридик университети раҳбарияти ташаббуси билан 2015-2016 ўқув йилида “Юристининг ёзма нутқи” деб номланган янги фан ўқув режасидан жой олди. Ҳар томонлама саводли юрист мутахассис тайёрлашда ушбу фаннинг ҳиссаси беқиёсдир.

Шу ўринда Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти, она тили фидойиси Ислом Каримовнинг Ўзбекистон

Республикаси Олий Мажлиси IX сессиясида сўзлаган нутқида: “Ўз фикрини мутлақо мустақил, она тилида равон, гўзал ва лўнда ифода эта олмайдиган мутахассисни, авваламбор, раҳбар курсисида ўтирганларни бугун тушуниш ҳам, оқлаш ҳам қийин” деган доно фикрининг нечоғлиқ ҳаётий эканлигини эслаш лозимдир.

Дарҳақиқат, давлат тилини пухта билиш, унинг меъёрларини илғаш, она тилига бўлган эътиборни кучайтириш орқали ёшларнинг маънавияти шаклланади, улар маънавий юксалади. Чунки, миллий истиқлол ғоясига содиқ, интеллектуал салоҳиятга эга, фан ютуқлари асосида мустақил фикр ва мушоҳада юрита оладиган кадрларни тарбиялашни давлат тилисиз тасаввур қилиб бўлмайди. Шу боис давлат тилини мукамал билиш — ҳаётий эҳтиёжга айланиши лозим. Шахснинг маданий ва маънавий савияси унинг она тилини мукамал билиши билан белгиланади. Буюклар айтганидек, ўз она тилисини билмаган киши бошқа халқларнинг тилларини билган тақдирда ҳам унинг қадрига ета олмайди.

Гулнора Якубовна ГУЛЯМОВА,
ТДЮУ доценти

ЎЗБЕКИСТОНДА ЁШЛАР СИЁСАТИНИНГ АМАЛГА ОШИРИЛИШИ: ТАКОМИЛ ВА САМАРА

Ёшлар ҳар қандай давлат ва жамиятнинг истиқболини белгиловчи, унинг юксалишига реал таъсир кўрсатувчи ёхуд ҳозирги глобаллашув даврида унинг таназзулига сабаб бўлувчи муҳим ижтимоий қатлам саналади. XX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб дунё миқёсида ёшлар масаласига жиддий эътибор қаратила бошлагани ҳам бежиз эмас. Бироқ ҳанузгача айрим мамлакатларда ёшларга оид миллий ва халқаро қонунчиликка риоя этмаслик ҳолатлари одатий ҳолга айланган. Яъни, ёшлар давлат сиёсатининг субъекти эмас, фақатгина объект бўлиб қолмоқда. Бу эса баъзи давлатларда қатор ижтимоий муаммоларнинг келиб чиқишига замин яратмоқда. Шу боис муҳим ижтимоий қатлам саналмиш ёшлар муаммосининг алақачон дунё муаммосига айланиб улгурганини таъкидлаш жоиз.

Мамлакатимизда ёшлар сиёсатига асос солиниши

Республикамизда ёшлар сиёсатига асос солинишининг замини ҳақли равишда Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислом Каримов номи билан боғлиқ. Сабаби — республика раҳбари сифатида иш бошлаган бу жасоратли шахс эртаси-

га — 1989 йил 24 июнь куни Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг йиғилишидаги “Биз бундан буён эскича яшолмаймиз ва бундай яшашга замоннинг ўзи йўл қўймайди!” деган дастлабки маърузасидаёқ ёшлар масаласини кун тартибига қатъий қўйганини кўрамиз. *“Нима учун маҳаллий миллатга мансуб кишилар ўртасида муҳандис-техник ходимлар йўқ? Мен бу савол ҳаққоний савол деб ҳисоблайман. Бу муаммо устида ҳаммамиз бош қотиришимиз керак. Мен бошқа мисоллар келтириб ўтирмайман, лекин шунинг ўзи ҳам барчамизни ҳушёр торттириши зарур. Биз ёш кадрларни тарбиялаш, уларга илғор меҳнат ва тафаккур усуллари сингдириш учун нима қилмоқдамиз? Тан олиш керакки, деярли ҳеч иш қилаётганимиз йўқ”.* (Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. — Т.: Ўзбекистон, 2011. 40-б). Бу ҳали собиқ Иттифоқ ўз ҳукмронлигини йўқотмаган, мустақилликка эришилмаган пайтдаги янги раҳбарнинг катта жасорати, аниқроғи, республикамизда ёшлар сиёсатиغا илк тамал тошининг қўйилиши эди.

Республикамизда турли раҳбарлик лавозимларида фаолият юритган, ёшлар билан боғлиқ барча муаммоларни чуқур билган, мавжуд реал вазиятни тўғри баҳолаган мамлакатимизнинг янги раҳбари ёшлар сиёсатиغا устувор вазифа сифатида эътибор қаратгани унинг бу борада узоқни кўра билгани ва мавжуд муаммоларни ҳал этишга аввало ўзи ишониб, сўнг бошқаларни ҳам ишонтиргани юртимизда истиқболли ёшлар сиёсатиغا асос солинишига сабаб бўлди. У яна ўша тарихий маърузасида: *“Бугунги кунда ёшлар шунчаки нодонлик туфайли шовқин кўтараётгани ёки қандайдир бошқа сабабларга кўра бебошлик қилаётгани йўқ, десам, сизлар ҳам бу фикрга қўшиласиз. Айтишим керакки, ёшлар ва уларни ишга жойлаштириш*

масаласидаги сиёсат бизда жиддий ўйлаб кўрилмаган...”. (Ўша манба, 41-б). Бу фикрлар республикамизда янги раҳбар сифатида иш бошлаган Юртбошининг ёшларга оид давлат сиёсати борасидаги концепцияси қатъий белгиланишидан дарак эди. Зеро, ҳар қандай концептуал ғоя унинг муаллифи томонидан дастлаб моҳиятан чуқур англаб етилса ва ўз муаллифини таъсирлантирсагина, у истиқболли саналади. Келажакда самарали амалга оширилиши учун пухта ўйланган тактика асосида стратегик аҳамиятга эга бўлади. Мамлакатимиздаги ёшлар масаласи Ислом Каримов учун ана шундай муҳим ва таъсирчан аҳамият касб этган эди. Бинобарин, собиқ Иттифоқ томонидан 80-йилларнинг охирида республикамизга, тинч давр бўлса-да, ҳарбий хизматга кетган йигитларимизнинг бир йилда 430 тадан темир тобути юборилгани юрт отасини таъсирлантирмаслиги мумкин эмасди. Ўзбек ёшларидан иккинчи сорт одамларнинг фарзанди бўлгани боис спортчи ёки космонавтлар чиқмаслиги борасидаги беписанд ва миллатни таҳқирловчи ноҳақ эътирозларнинг нотўғрилигини амалда исботлаш мақсади ҳам юртимизда унинг янги раҳбари томонидан истиқболли ёшлар сиёсатини амалга оширишга реал таъсир кўрсатган муҳим омиллардан ҳисобланган.

Юртимизда ёшлар сиёсатига доир ташкилий-ҳуқуқий асосларнинг яратилиши ва такомилли

Республикамиз раҳбари томонидан ёшлар сиёсатини давлат сиёсатининг устувор йўналишига амалда айлантириш учун ташкилий-ҳуқуқий асос зарурлиги ўз вақтида ва тўғри англаб етилди. Чунончи, давлат жамиятни уюштириш, бошқариш воситаси бўлса, ҳуқуқ ижтимоий муносабатларни жамият ва инсон манфаатларидан келиб чиқиб тартибга солиш воситасидир. Қонун

эса ҳуқуқнинг асосий шакли бўлиб, у давлат олий ҳокимият вакиллик органи томонидан махсус белгиланган тартибда қабул қилинади. Шу боис мустақиллигимизнинг саксон бешинчи куни — 1991 йилнинг 20 ноябрида Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида”ги Қонуни қабул қилинди. Мазкур қонун, гарчи ҳозирда янги таҳрирдаги қонун қабул қилингани сабабли ўз кучини йўқотган бўлса-да, муайян давр муҳим тарихий аҳамият касб этганини таъкидлаш жоиз. Айнан шу қонун туфайли йигирма беш йил давомида мамлакатимиз ёшларининг ижтимоий ҳамда маънавий камол топиши учун қонуний замин ҳозирланиб, ёшларга оид сиёсатнинг дастлабки концепцияси ишлаб чиқилди, самарали амалга оширилди. Бу қонун ўз вазифасига кўра республикамизда мустақилликнинг мураккаб ўтиш даврида ўзидан кутилган самарани тўла берди, дейишимизга тўла асос бор. Сабаби, Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатининг дастлабки ташкилий-ҳуқуқий манбаи саналган ушбу норматив-ҳуқуқий ҳужжат яратган ҳуқуқий имконият доирасида тадрижийликка амал қилиниши натижасида ёшларимиз учун мислсиз имкониятлар яратилди.

Энг муҳим жиҳатлардан яна бири — бу қонун ёшларга оид давлат сиёсатининг асосий йўналишларини мантиқан тўғри белгиланишига асос бўлганида кўринади. Унга кўра, мамлакатимизда ёшларга оид давлат сиёсатининг асосий йўналишлари қуйидагича белгиланди:

1. Маънавий-маърифий тадбирлар.
2. Соғлом турмуш тарзи.
3. Ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш.
4. Ижтимоий ҳимоя ва иш билан таъминлаш.
5. Иқтидорли ёшларни қўллаб-қувватлаш ва ижодий-интеллектуал салоҳиятини юзага чиқариш.

6. Ёшларнинг ҳуқуқий ва сиёсий онгини ошириш.

Мазкур йўналишларнинг ҳар бири давр талабидан келиб чиқиб, узоқ истиқболни ўйлаб, мамлакатимизда ҳамда халқаро майдондаги талабларни эътиборга олган ҳолда, миллий ва умум-башарий қадриятлар асосида белгилангани концептуал аҳамият касб этди. **Биринчидан**, ушбу йўналишлар бир қарашда оддий кўринса-да, уларнинг ҳар бири миллий манфаатдан келиб чиққани, мамлакатнинг келажаги саналмиш ёшларимизнинг ҳуқуқ ва манфаатлари билан алоқадорлиги, давлат ҳамда жамият мақсади ва тараққиёти билан бевосита боғлиқлиги уларнинг долзарб аҳамият касб этишини англатади.

Иккинчиси, бу қонун мустақиллик йилларида дастлабки норматив-ҳуқуқий ҳужжат сифатида ёшларга оид давлат сиёсатининг республикаимиздаги конституциявий замини яратилишига асос бўлгандир.

Учинчидан, қонун ёшларга оид давлат сиёсатини ҳуқуқий тартибга солиш борасида Ўзбекистоннинг нуфузли халқаро ҳуқуқий ҳужжат саналмиш БМТнинг 1991 йилда Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясига, 1992 йилда эса Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро Конвенциясига қўшилишига асос бўлди.

Тўртинчидан, мазкур норматив-ҳуқуқий ҳужжатнинг мамлакатимизда бугун ўзининг юксак самарасини бераётган ёшлар сиёсати ҳуқуқий асосининг муҳим таркибий қисми саналмиш “Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида” ги (1992 йил, 2015 йилда янги таҳрирда), “Таълим тўғрисида” ги (1992 йил, 1997 йил янги таҳрирда) қонунлар, Кадрлар тайёрлаш миллий дастури (1997), Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш Миллий дастурининг (1997) қабул қилинишига замин бўлганини ҳам эътибордан қочирмаслик талаб этилади.

Бешинчидан, қабул қилиниш даври, мамлакатдаги қонунчилик тажрибаси, мамлакатдаги ва халқаро миқёсдаги ўзгаришлар, бугунги давр талаби каби эътиборга олиниши зарур бўлган муҳим омилар республикамизда ёшларга оид давлат сиёсатининг дастлабки ҳуқуқий асоси саналмиш ушбу қонуннинг такомиллашувини шарт қилиб қўйиши ҳам табиий жараён дир.

Мамлакатимизда Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президентининг 2014 йил 6 февралдаги 2124-сон Қарори билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишга қаратилган қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Дастури; “Камолот” Ёшлар ижтимоий ҳаракати Васийлик Кенгашининг 2015 йилнинг 31 мартдаги 40-сон баёни билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикасида 2015 йилда ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишга қаратилган қўшимча чора-тадбирлар Дастури; 2015 йил 10 декабрдаги “Камолот” Ёшлар ижтимоий ҳаракати Васийлик Кенгашининг 65-сон баёни билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикасида 2016 йилда ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишга қаратилган қўшимча чора-тадбирлар Дастури каби норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар юртимизда ёшлар сиёсатини амалга ошириш борасидаги ҳуқуқий такомилнинг иккинчи босқичини ташкил этади.

Ёшлар сиёсати давлат сиёсатининг устувор йўналиши экани ҳамда ёшларнинг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиқиб, жорий йилнинг 14 сентябрида Ўзбекистон Республикасининг “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги Қонуни янги таҳрирда қабул қилингани эса мазкур такомилнинг учинчи босқичини билдиради.

Мазкур қонуннинг янги таҳририда ўз ифодасини топган хусусиятлар қуйидагиларда намоён бўлади. **Биринчидан,**

янги таҳрирдаги қонуннинг умумий қоидалари қисми янада аниқлаштирилди. Яъни, унинг мақсади эски вариантига нисбатан аниқ ва лўнда, тушунарли тарзда ифодаланди. Қонунда ёшларга оид давлат сиёсати, ёшлар, ёш оила, ёш мутахассис, ёшлар тадбиркорлиги каби асосий тушунчаларнинг таърифи берилди. Бу, табиийки, қонуннинг моҳиятини идрок этишга замин яратади. Шу ўринда янги қонуннинг олдинги таҳрирдагисига нисбатан қонуний нормаларнинг аниқлаштирилиб, ундаги механизмларнинг реаллаштирилгани билан характерланади.

Иккинчидан, ёшларга оид давлат сиёсати соҳасидаги давлат дастурлари, ҳудудий ва бошқа дастурлар ёшларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш, уларнинг шахсий, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий ҳамда маданий ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш ҳамда рўёбга чиқаришни таъминлашга хизмат қилишида кўринади.

Учинчидан, қонунда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси, шунингдек, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, таълимни давлат томонидан бошқариш органлари ҳамда таълим муассасалари, соғлиқни сақлаш тизими ва муассасалари, маданият ва спорт ишлари бўйича органлар, меҳнат органлари, прокуратура, ички ишлар, адлия, муҳофаа ишлари бўйича органлар ҳамда фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари, шунингдек, нодавлат нотижорат органлари ва оммавий ахборот воситаларининг ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишдаги ваколатлари белгилаб қўйилгани қонуннинг муҳим хусусиятларидан саналади. Зотан, мазкур ваколатлар ҳар бир субъект зиммасига қонуний масъулият юклаши ҳам қонуннинг ишлаш механизмларини аниқлаштиришга замин яратган.

Тўртинчидан, янги таҳрирдаги қонунда ёшларнинг нодавлат нотижорат ташкилотларига аъзолик, улар фаолиятидаги

иштироки масаласига бағишланган норманинг киритилгани ҳам мамлакат ёшларини фуқаролик жамиятининг шаклланиши жараёнидаги иштирокининг фаоллашувига замин яратади.

Бешинчидан, қонунда ёшларни ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимоя қилиш механизмининг аниқ ҳамда батафсил ифодалангани унинг муҳим хусусиятларидан саналади.

Олтинчидан, ушбу норматив-ҳуқуқий ҳужжатда иқтидорли ва истеъдодли ҳамда тадбиркор ёшларни қўллаб-қувватлашнинг давлат томонидан амалга оширилиш механизмининг мустаҳкамлангани унинг ёшларга оид давлат сиёсатининг талабларидан келиб чиққанини англатиши шубҳасиз.

Еттинчидан, ёшларнинг ижтимоий хизмати билан боғлиқ ҳуқуқий масалаларнинг батафсил ва давр руҳидан келиб чиқиб белгилангани қонуннинг турли ваколатли органлар ҳамда манфаатдор ташкилотлар билан мустаҳкам ҳамкорлик асосида чуқур ва атрофлича муҳокама этилганининг натижаси саналади.

Саккизинчидан, янги таҳрирдаги қонунда яқунловчи қоидаларнинг мантиқан пишиқ ва мукамал, асосли тарзда берилгани ҳам ёшлар сиёсатининг давлат сиёсатининг устувор йўналиши эканлиги исботидир.

Мазкур қонуннинг бу тарзда такомиллаштирилиши мамлакатимизда ёшларга оид давлат сиёсатининг сифат ва такомил босқичига кўтарилганидан дарак беради. Соҳанинг такомиллиги, ўз-ўзидан, уни янги-янги марра ва сифат сари юксалишига имконият яратади.

Ёшлар сиёсати борасида эришилган самаралар

Ўзбек халқи руҳининг тикланиши, миллат маънавий-ахлоқий идеалларининг такомиллиги чуқур миллийлик, умуминсонийлик ва ҳуқуқий маданият билан чамбарчас боғлиқ ҳодисадир. Буни

бугунги Ўзбекистонда яшаётган турли миллатга мансуб ёшлар, ўзига хосликни йўқотмаган ҳолда, умумий руҳиятга, хулқ-атвор фалсафасига эга бўлаётганида ҳам яққол кўриш мумкин. Бу эса, мустақиллик йилларида миллатлараро тотувлик манбаи бўлиб келган ягона маънавий-руҳий негизни вужудга келтирди. Ушбу омиллар натижасида ёшларнинг ижтимоий фаоллиги, ҳуқуқий ва сиёсий маданияти юксалиб, ўз салоҳият ва имкониятидан фойдаланиш кўникмаси ортмоқда.

Мамлакатимизда қонуний асосда тўғри шакллантирилган ёшлар сиёсатининг амалга оширилишининг ёрқин натижаси сифатида шу йил Бразилиянинг Рио-де-Жанейро шаҳрида бўлиб ўтган XXXI ёзги Олимпиада ўйинларида ўртача ёши 20-25 да бўлган Ўзбекистон спортчилари 4 та олтин, 2 та кумуш ва 7 та бронза медали билан умумжамоа ҳисобида 207 та мамлакат орасида 21-ўринни ҳамда XV Паралимпия ўйинларида мамлакатимиз спортчи ёшлари 8 та олтин, 6 та кумуш, 17 бронза — жами 31 та медални қўлга киритиб умумжамоа ҳисобида 160 дан ортиқ давлатлар орасида 18-ўринни банд этиб, халқимиз эъзоз ва эҳтиромига сазовор бўлганини мисол келтириш мумкин. Бу республикамизнинг Биринчи Президенти Ислом Каримов раҳномалигида йигирма беш йил олдин асос солиниб, катта қийинчилик ва тинимсиз меҳнат, қатъий талабчанлик ҳамда юксак ишонч билан амалга оширилган ёшлар сиёсатининг самарасидан биргина кўриниш, холос. Аслида истиқболли ва самарали мазкур сиёсатнинг буюк натижаларини иқтисодий, ижтимоий, сиёсий ва маданий соҳаларнинг барчасидан кўплаб келтириш мумкин.

Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти, мамлакатимиздаги ёшлар сиёсатининг асосчиси Ислом Каримов: “*Ўз ҳаёти, ўз тақдирини она Ўзбекистонимиз билан чамбарчас боғлаб,*

келажак сари катта ишонч билан интиляётган болалар — бу менинг болаларим. Бундай азму шижоатли, кўзлари ёниб турадиган, замонавий билим ва касб-хунарга эга, дунё майдонида ўз тенгдошлари билан беллашувга қодир бўлган ёшларни ҳимоя қилишга, уларга мадад беришга, уларга ҳар қандай амалий шароит ва имконият туғдириб беришга мен доимо тайёрман” (Каримов И.А. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш — энг олий саодатдир. — Т.: “Ozbekiston”, 2015, 249-б.) дея, мамлакатимизда ёшлар сиёсатининг юксалиши учун янада кенг ҳуқуқий ва ижтимоий-иқтисодий имкониятлар яратилишини таъкидлаганди. Мард, танти ва бағрикенг ўзбек халқи Раҳномасининг қалбидан самимият ила чиққан бундай ишонч бугунги кунда “Мен ўзбекнинг Алпомиш ўғлониман”, “Ўзбекнинг Барчиной қизиман” деган ёшларимизнинг руҳини тетик, ишончини юксак қилишига ҳамда уларни барча соҳаларда янги-янги зафарлар қучишига руҳлантириши шубҳасиз.

**Эшмуҳаммад Омонтурдиевич ҚОДИРОВ,
ТДЮУ доценти, филология фанлари номзоди**

БИРИНЧИ ПРЕЗИДЕНТ РАҲНАМОЛИГИДА ЭРИШИЛГАН ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ ЮТУҚЛАР

“Кимки мустақиллик йилларида Ўзбекистон қўлга киритган муваффақиятларни кўрмоқчи бўлса, аввало одамларнинг, халқимизнинг юзига, кўзига қарасин. Мактаб, лицей ва коллежларда таълим-тарбия олаётган болаларнинг чеҳрасига боқсин!”¹

Ислом Каримов

Биз мустақиллик йилларида эришган барча ютуқларимиз, хусусан, ижтимоий-иқтисодий ютуқларимизни ўрганар эканмиз, Юртбошимизнинг нақадар оқилона ва узоқни кўзлаган ҳолда сиёсат юритганига қайта-қайта амин бўламиз. Зеро, юртимиз тарихига назар соладиган бўлсак, ўтган асрнинг 90-йилларида мамлакатимиз иқтисодиётининг хусусияти аграр сектор билан боғлаб қўйилган, яъни монокультура деб ном олган пахта якка ҳокимлиги авж олган эди. Ўзбекистонга картошка, дон, сабзавот, гўшт ва сут маҳсулотлари четдан келтириларди. Минерал

¹ И.А. Каримов. “Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш — энг олий саодатдир”. — Т.: “Ўзбекистон”, 2015, 24-бет.

хом ашё ресурсларига бой бўлган республикамиз марказ таъбига кўра тўлалигича импортга, яъни энг зарурий маҳсулотлар четдан келтирилишига қарам бўлиб қолган эди. Бунинг оқибатида, собиқ Иттифоқ тарқалиб кетганидан сўнг янада мураккаб давр бошланди — иқтисодий алоқалар узилди, ишлаб чиқаришнинг пасайиб кетиши, энг зарур озиқ-овқат маҳсулотларининг етишмаслиги, ижтимоий-сиёсий таназзул юзага келди.

Ўзбекистон, гарчи 1991 йилда мустақилликка эришган бўлса-да, И.А. Каримов раҳбарлигидаги мустақиллик учун бўлган ҳаракатлар 1987 йилларданоқ бошланган эди. Ўзбек халқи бошига солинган “пахта иши”, “ўзбеклар иши” кампанияси баҳона панжара ортига ташланган беғуноҳ инсонларни озод қилиш, ўлканинг ҳақ-ҳуқуқларини марказдан талаб қилиб олишдек жасоратли қадамларни у киши ҳали Қашқадарё вилоятида раҳбарлик қилган кезлариёқ ташлаганди.

Кейинроқ Биринчи Президент Ислом Каримов олдида Ўзбекистон Республикасида кучли демократик давлат ҳамда фуқаролик жамиятини қуриш учун ижтимоий-иқтисодий танг аҳволга тушиб қолган мамлакат иқтисодиёти ва маънавиятини тиклаш, юртнинг жаҳон ҳамжамиятидаги ўрнини топиш каби бири биридан оғир ва мураккаб вазифалар турди.

Бу борада ўша даврда турли хил сиёсий қарашлар, хавфли ҳаракатлар ҳам пайдо бўлганди. Мен 1989—1994 йилларда Тошкент иқтисодиёт университети талабаси эдим. Шу даврда айрим боши бузуқ кимсалар, турли сиёсий ҳаракат лидерлари Президент И.А. Каримов бошлаётган сиёсатга қарши чиқиб, турфа митинг ва йиғилишларга биз талабаларни ҳам жалб қилишганди. Ўша дамларда университетимиз ташкил топишига бағишлаб ўтказилган катта тадбирга И.А. Каримов ташриф буюрган ва ўз маърузасида жуда қатъият билан ёшларни тинч

қўйишларини, улар ўқиши ва камол топиши зарурлигини жон қўйдириб уқтирганди. Мамлакатда кечаётган барча жараёнлардан хабардор Президентимизнинг бу гаплари, амалий саъй-ҳаракатлари ўша нопок ва қабих режаларни барбод қилгани бор гап. Эътибор берсак, бизнинг Биринчи Президентимиз мамлакатга раҳбарлигининг илк кунлариданоқ ёшларнинг ҳақиқий ғамхўри, уларга ишонган ва фақат тўғри йўлга бошлаган чинакам Юртбоши бўлди. Шу аснода мураккаб даврда янги, эркин, мустақил давлат пойдеворига асос солинди.

Кейин эса мамлакатимиз тарихан қисқа давр ичида илгариги қолақ, иқтисодиёти бирёқлама ривожланган аграр ўлкадан иқтисодиёти изчил тараққий этиб бораётган ва юксак ишлаб чиқариш салоҳиятига эга бўлган замонавий индустриал давлатга айланди.

Ислом Каримов “Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли” асарида батафсил ва тушунарли қилиб баён этганидек, биз ўз танловимизга ижодий ёндашдик ва ўз тараққиёт йўлимизни белгилаб олдик. Бу йўл тўла маънода халқимиз менталитетига мос ва мамлакатимизнинг кескин ўзгариш ва руҳий зарбаларсиз тадрижий ривожланишига асос бўлди, иқтисодиётнинг сиёсатдан устуворлигини, кучли ижтимоий сиёсатни мустаҳкамлади ва бу кейинчалик дунё ҳамжамияти томонидан кенг эътироф этилган тараққиётнинг “ўзбек модели” номини олди.

Сўнги йиллар мобайнида иқтисодиётимизнинг нефть ва нефть-газ кимёси, нефть-газ ва темир йўл машинасозлиги, автомобилсозлик, замонавий қурилиш материаллари саноати, маиший электроника, фармацевтика, юқори технологияларга асосланган озиқ-овқат ва тўқимачилик саноати каби соҳа ва тармоқлари жадал ривожланиб бораётгани кузатилмоқда.

Биринчи Президентимиз Ислом Каримов таъкидланганидек, мамлакатимизда ишбилармонлик муҳитини яхшилаш борасида олиб бораётган ишларимиз халқаро иқтисодий ташкилотларнинг рейтингларида ўзининг ижобий ифодасини топмоқда.

Республикаимизда бизнесни ривожлантириш учун қулай шарт-шароитлар яратадиган бир қатор ҳужжатлар пакети ишлаб чиқилган бўлиб, улар амалиётда ўз аксини топмоқда. 2014 йилнинг 7 апрелида Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида инвестиция иқлими ва ишбилармонлик муҳитини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармони ва 15 апрелда “Тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш ва давлат хизматларини кўрсатиш билан боғлиқ тартиботларни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” Қарори қабул қилинди.

Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш мамлакат иқтисодий ўсишининг қўшимча манбаи сифатида ижтимоий муаммоларни бартараф этишда катта роль ўйнайди ҳамда у охириги йилларда бандлик муаммоларини ҳал этиш, миллий бойликни ўстириш ва миллатнинг фаровонлиги учун хизмат қилмоқда, дейишимиз мумкин.

Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти И.А. Каримов таъкидлаганидек, ўтган 2015 йилда “Мамлакатимиз ялпи ички маҳсулоти 8,1 фоиз, саноат ишлаб чиқариш ҳажми 8,3 фоизга, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши 6,9 фоиз, капитал қурилиш 10,9 фоиз, чакана савдо айланмаси ҳажми 14,3 фоизга ошди. Ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг қарийб 70 фоизини юқори қўшимча қийматга эга бўлган тайёр товарлар ташкил этди. Саноатнинг енгил, озиқ-овқат ва қурилиш материаллари ишлаб чиқариш каби кўп меҳнат талаб қиладиган тармоқларида ишчиларнинг энг

*кўп сони илгариги 100 кишидан 200 кишигача оширилгани кичик бизнесни рағбатлантириш борасидаги чора-тадбирлар тизимидаги муҳим қарор бўлди*².

Мамлакатимиз қонунчилигида тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар жалб этилишини рағбатлантириш мақсадида назарда тутилган кенг қамровли чора-тадбирлар мажмуи мамлакатимизда хорижий инвесторлар учун максимал даражада қулай инвестиция муҳитини яратиш борасида диққатга сазовор натижаларга эришиш имконини берди. Булар эса мамлакатимизда хорижий инвестицияларни жалб этишни рағбатлантиришга, чет элик инвесторлар ҳамда чет эл инвестициялари жалб этилган корхоналар учун бериладиган кафолатлар ва имтиёзлар тизимини мустаҳкамлашга қаратилган “Чет эл инвестициялари тўғрисида” ги, “Чет элик инвесторлар ҳуқуқларининг кафолатлари ва уларни ҳимоя қилиш чоралари тўғрисида” ги, “Инвестиция фаолияти тўғрисида” ги қонунлар қабул қилиниши ҳамда “Хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарни ташкил этиш ва уларнинг фаолиятини рағбатлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ги Фармоннинг қабул қилиниши, янги техника ва технология, инновацион ғояларнинг татбиқ қилиниши, модернизация ишларининг жадал олиб борилишидир.

Мустақиллик йилларида, айниқса, ижтимоий соҳага жуда катта эътибор берилди. Халқимизнинг соғлиғини сақлаш мақсадида биргина 2015 йилда 141 та тиббиёт муассасасини қуриш, реконструкция қилиш, капитал таъмирлаш ва жиҳозлаш учун қарийб 500 миллиард сўм маблағ сарфланди.

² Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислоҳ Каримовнинг мамлакатимизни 2015 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якуналари ва 2016 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. “Халқ сўзи”, 2016 йил 17 январь.

Охирги йилларни кўрадиган бўлсак, «Кексаларни эъвозлаш йили» Давлат дастурида кўзда тутилган чора-тадбирларни амалга ошириш учун барча манбалар ҳисобидан 2 триллион 246 миллиард сўм ва 225 миллион доллардан зиёд маблағ сарфланганди. 2016 йил 9 февралда Биринчи Президент И.А.Каримов томонидан “Соғлом она ва бола йили” Давлат дастури тасдиқланди. Унда “Она ва бола соғлом бўлса, оила бахтли, оила бахтли бўлса, жамият мустаҳкам бўлади” деган ҳаётбахш шиор остида комплекс чора-тадбирлар кўзда тутилган. Умуман, “Соғлом она ва бола йили” Давлат дастурини амалга ошириш учун жами 7 триллион 483,3 миллиард сўм ва 194,4 миллион доллар йўналтирилади.

“Қиз болани коллежни битирмасдан, ҳунар эгалламасдан кимки турмушга бермоқчи бўлса, билиб қўйинглар, мен бунга мутлақо қаршиман. Қиз бола, аввало, касб эгалласин, ўз фикрларига эга бўлсин, ҳаётни англасин. Шундан кейин у ҳаётда ўз ўрнини топади, йўлини йўқотмайди. Юртимиздаги ҳар бир қиз бола — бу менинг қизим, менинг набирам ва уларни хафа қилишларига мен ҳеч қачон йўл қўймайман. ... Улар албатта, бахтли бўлиши керак”³. Дарҳақиқат, Биринчи Президентимиз юртимиз аёллари, айниқса, қизларимиз келажаги учун тинмай қайғурган инсон эдилар. Юқорида келтирилган фикрлари ҳам ҳар бир ота-онани фарзанди, айниқса, қизлари тақдири ҳақида янаям жиддий қайта ўйлашга даъват этади.

Мустақиллик йилларида Биринчи Президент И.А. Каримов раҳнамолигида эришилган ютуқлар, мамлакатимизда амалга оши-

³ Каримов И.А. Асосий вазифамиз — жамиятимизни ислоҳ этиш ва демократлаштириш, мамлакатимизни модернизация қилиш жараёнларини янги босқичга кўтаришдан иборат. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 23 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси, 2015 йил 7 декабрь.

рилаётган ислохотлар, жараёнларнинг барчаси халқимиз ҳаёти ва унинг турмуш фаровонлигини юксалтиришга қаратилгани каби муҳим жиҳатлар эътиборга лойиқ. Мустақиллик йилларида Ўзбекистон эришган ютуқлардан энг асосийси эса юртдаги тинчлик ва барқарорликдир.

Биз 25 йил ортга қараб, мухтарам Биринчи Президенти-мизнинг “Кеча ким эдигу бугун ким бўлдик? Эртага қандай янги марраларни эгаллашимиз керак?” деган фикрларида ёри-тиш мумкин бўлган барча ютуқларимиз мужассамдир.

Юртбошимизнинг ўзлари Вазирлар Маҳкамасининг маж-лисидаги маърузасида таъкидлаганидек, оғир ва мураккаб ва-зиятда қўлга киритилган бундай ютуқ ва марралар, аввало, чуқур ва атрофлича ўйланган сиёсатнинг натижаси бўлиб, улар-нинг замирида меҳнатқаш, мард ва матонатли халқимизнинг қаҳрамонона меҳнати мужассам эканини таъкидлашимиз мум-кин.

Албатта, бу натижаларга юртимиз равнақи ва халқимиз турмуш даражасини ошириш учун бугун умрини бахшида эт-ган буюк шахс — мухтарам Биринчи Президентимиз Ислом Абдуғаниевич Каримовнинг раҳнамолигида эришилган бўлиб, у киши Ўзбекистон халқи қалбида абадий ёдда қолади.

**Умида Адхамовна ШАРИПОВА,
ТДЮУ Иқтисодиёт ва бошқарув асослари
кафедраси мудири, иқтисод фанлари номзоди**

ЁШЛАРНИНГ БУЮК РАҲНАМОСИ

Ўзбекистонимизнинг Биринчи Президенти Ислом Каримов раҳнамолигида барча соҳалар қатори халқимизнинг маънавий қадриятлари, муқаддас ислом динимиз, анъана ва урф-одатларимиз, бебаҳо тарихий меросимиз қайта тикланди. Буюк аجدодларимизнинг бетакрор илмий, маънавий меросини чуқур ўрганиш, қадимий шаҳарларимизнинг бой тарихини тадқиқ этиш борасидаги улкан ишлар амалга оширилди. Бу эзгу, тарихий саъй-ҳаракатлар жаҳон ҳамжамияти томонидан кенг эътироф этилмоқда.

Халқимизнинг жасур ва ватанпарвар фарзанди Ислом Абдуғаниевич Каримов ташаббуси билан истиқлол йиллари ёшларимизни турли бало-қазолардан асраш, уларнинг ҳар жиҳатдан баркамол инсонлар бўлиб вояга етишлари йўлида ҳам улкан ишлар амалга оширилди. Ёшлар сиёсати давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Улар мамлакатимизнинг бугунги ва эртанги кунининг ҳал қилувчи кучига айланди. Бу сиёсат, бугун ёхуд эртанигина эмас, олис келажак тақдиримизни ҳам ўйлаб жорий этилган, бу тамойил, албатта, бежиз эмас эди. Зеро, глобаллашув жараёни кучайиб борар экан, инсон онги

ва қалбини эгаллаш учун кураш ҳам тобора авж олиши тайин. Жумладан, ёшларимизни ўз гирдобига тортиш учун ғарбдан “оммавий маданият” сифатида, шарқдан ислом фундаментализми, диний мутаассиблик тусида кириб келаётган турли зарарли қарашлар хуружи кенгаймоқда. Бундай пайтда, айниқса, ҳар томонлама шаклланиш ва ўсиш даврида бўлган баъзи ёшлар бу ёвуз ниятлар тўрига тушиб қолиши мумкин.

Биринчи Президентимиз Ислом Каримов “Юксак маънавият — енгилмас куч” асаида таъкидлаганларидек: *“... Инсониятнинг кўп минг йиллик тажрибаси шундан далолат берадики, дунёдаги зўравон ва тажовузкор кучлар қайси бир халқ ёки мамлакатни ўзига тобе қилиб, бўйсундирмоқчи, унинг бойликларини эгалламоқчи бўлса, авваламбор, уни қуролсизлантиришга, яъни энг буюк бойлиги бўлмиш миллий қадриятлари, тарихи ва маънавиятидан жудо қилишга уринади. Бунинг тасдиғини узоқ ва яқин тарихдаги кўп-кўп мисолларда яққол кўриш мумкин. Чунки ҳар қайси миллат ёки халқнинг маънавияти унинг бугунги ҳаёти ва тақдирини, ўсиб келаётган фарзандларимизнинг келажagini белгилашда, шак-шубҳасиз, ҳал қилувчи аҳамият касб этади”*.

Шу нуқтаи назардан, жонкуяр Президентимиз ташаббуси билан ишлаб чиқилиб, 2016 йил 14 сентябрь куни қабул қилинган “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни ҳам ғоят долзарб аҳамият касб этади.

Асрларга татигулик ўтган вақт мобайнида Ўзбекистон ўзининг салоҳияти, меҳнаткаш ва бағрикенг халқи, хусусан, ёшлари нималарга қодир эканлигини бутун дунёга намойиш қила олди. Мустақиллик йилларида халқимизнинг асрлар мо-

байнида қадрсизланган, топталган бой маданий ва маънавий мероси қайта тикланди. Бир сўз билан айтганда, тарихий адолат қарор топтирилди. Миллий қадриятларимиз кишилар кўз ўнгида қайтадан ўзлигини намоён этди.

Ҳаммамизга яхши аёнки, инсон маънавиятини юксалтирмасдан туриб, олдимизга қўйилган юксак марраларга эришиб бўлмайди. Ёшларимизни ватанпарвар, миллатпарвар этиб тарбияламоқчи эканмиз, албатта, улар маънавиятини юксалтиришимиз, миллий ғоя билан қуроолантиришимиз зарур. Бу борада уларни буюк тарихимиз билан, буюк даҳоларимиз қолдирган бой тарих, маданият, маънавият ҳамда бебаҳо дурдона асарлар билан таништиришимиз зарур. Шундагина улар қалбида она Ватанга, аждодларимиз бой маданий ва маънавий меросига бўлган эҳтиром ошади, қалбида фахр-ифтихор туйғуси жўш уради. Бу эса, ўз навбатида, уларнинг миллатпарвар, ватанпарвар, тугал баркамол авлод бўлиб вояга етишида муҳим роль ўйнайди.

Ёшлар камолотида уларда шакллантириладиган тарихий хотира, ўзининг ким, қандай аждодлар меросхўри эканини теран англаш ва ундан ифтихор ҳиссини туйиш омили муҳим аҳамиятга эга. Буюк аждодларимиз томонидан яратилган ўлмас асарлар, улар амалга оширган ишлар жаҳон илм-фани тараққиётига, давлатчилик асосларини барпо этишда муҳим омил бўлиб хизмат қилаётгани эса шак-шубҳасиздир. Шу туфайли ҳам шахсан Юртбошимиз Ислом Каримов ташаббуси билан тарихда ўзининг бетакрор маданияти билан алоҳида аҳамият касб этган қадимий ва ҳамиша навқирон шаҳарларимизнинг юбилей тантаналари кенг нишонланди. Хусусан, Бухоро шаҳрининг 2500 йиллиги (1997 йил), Хиванинг 2500 йиллиги (1997 йил), Самарқанд шаҳрининг

2750 йиллиги ва Марғилоннинг 2000 йиллиги (2007 йил) юбилейлари халқаро миқёсда ташкил этилди.

Қолаверса, бу муқаддас заминдан етишиб чиққан буюк алломаларимизнинг бой илмий, маърифий ва маънавий мероси халқимизнинг ноёб дурдонаси бўлиб келган. Бинобарин, буюк цивилизациялар марказида бўлган юртимизда юксак илм-фан, маданият тараққий этган. Айниқса, бундай юксалиш Ўрта асрларда ўзининг юқори босқичига кўтарилди ва равнақ топди. Бу даврда минглаб буюк мутафаккирларимиз етишиб чиқди ва жаҳон илм-фани равнақига муносиб ҳисса қўшдилар, бу эса дунё ҳамжамияти томонидан кенг эътироф этилган. Мамлакатимизнинг Биринчи Президенти Ислоом Каримов ташаббуси билан 2014 йил 15–16 май кунлари Самарқанд шаҳрида “Ўрта асрлар Шарқ алломалари ва мутафаккирларининг тарихий мероси, унинг замонавий цивилизация ривожигаги роли ва аҳамияти” мавзусида ўтказилган халқаро конференция ҳам бундан яққол далолат берди. Ислоом Каримов мазкур анжуманда таъкидлаганларидек: *“Бугун, орадан деярли минг йил ўтганидан кейин ҳам биз ўрта асрларда яшаб ижод қилган, жаҳон цивилизацияси ривожига бебаҳо ҳисса қўшган Шарқ алломалари ва мутафаккирларининг даҳоси, илм-фаннинг турли йўналишларидаги изланишлари ва қомусий билимлари олдида ҳайратга тушамиз”*. Булар асло маҳобатли, муболаға йўсинидаги гаплар эмас, балки дунё афкор оммаси ўтмишда ҳам, ҳозир ҳам тан олаётган, эътироф этаётган тарихнинг ўзгармас ҳақиқатидир.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган туб ислохотлар, буюк ўзгаришларнинг ҳамма-ҳаммаси айнан мустақиллик туфайли қўлга киритилмоқда. Шу боис, мустақиллигимизни кўз қорачиғимиздек асраб-авайлашимиз керак. Бу йўлда эса биз,

доно Йўлбошчимиз қайта-қайта уқтирганидек, маънавиятга бўлган эътиборни бир дақиқа ҳам сусайтирмаслигимиз талаб этилади.

Шуни қайд этиш керакки, ҳозирги кунда республикамызда 18 ёшгача бўлган ёшлар 10 миллион нафардан ортиқни ташкил этади. Демак, мамлакатимиз ҳаётида уларнинг тутган ўрни ҳам беқиёсдир. Зеро, мамлакатимиз келажаги, Ватанимиз тақдири ҳам ана шу ёшлар қўлидадир. Шу боис, ёшлар таълим-тарбиясига жиддий эътибор қаратиш, уларнинг орзу умидлари, ўй-хаёлларига мададкор бўлиш асосий вазифамизга айланмоғи керак. Уларга фарзандларимиз каби ғамхўрлик қилсак, эътибор берсак, илм чўққиларини забт этишларига ҳар томонлама ёрдам берсак, албатта, бундан жаннатмакон юртда ўсаётган ҳар бир ёш авлод қалбида ғурур ва ифтихор туйғуси пайдо бўлади. Ғурурли, ифтихорли фарзандларимиз эса эртанги кунга дадил қадам ташлайди.

Шу маънода, юртимизда 2016 йилнинг “Соғлом она ва бола йили” деб аталиши ўтган йилларнинг мантиқий давоми бўлиб, давлатимизнинг соғлом авлод учун қаратилган юксак эътиборидан далолат беради. Дарҳақиқат, соғлом она ва фарзанд жамиятнинг соғломлигини янада мустаҳкамлашда, келажақда Ватанимизнинг қудратли, буюк бўлишида муҳим аҳамият касб этувчи омилдир. Қолаверса, ватанимиз мустақиллигини ҳар томонлама мустаҳкамлаш, уни янада тараққий эттириш, халқаро майдондаги нуфузини оширишга муносиб ҳисса қўшиш — шу юртда яшаётган ҳар биримизнинг муқаддас бурчимиз. Ахир Ватаннинг буюклиги унинг келажақ авлод тақдирига бўлган эътиборидан бошланади. Демак, Ватан тақдири, унинг порлоқ келажаги баркамол авлодлар қўлида эканлигини унутмаслигимиз керак.

Фарзандларимизнинг жисмонан соғлом бўлиб, ҳар томонлама камол топишида, авваламбор, оиланинг ўрни беқийс. Оила қанчалик мустаҳкам бўлса, унда тотувлик, аҳиллик, ўзаро ҳурмат, меҳр ва оқибат каби инсоний фазилатлар барқарор бўлса, бу фарзанд тарбиясида муҳим таянч бўлади. Чунки, фарзанд оиладан ўрнак олади, унинг дунёқараши шу оилада шаклланади, энг соф ва покиза туйғуларни, илк ҳаётий тушунчаларни биринчи бўлиб оиладан олади. Ўтмишдан бизда яхшилик, меҳр-оқибат, ор-номус каби қадриятлар дастлаб оила муҳитида сингдирилади. Шу ўринда улуғ маърифатпарвар Абдурауф Фитратнинг сўзларини эслаш ўринлидир. У ўзининг “Оила ёки оилани бошқариш тартиблари” асарида шундай деган эди: *“Миллат тақдири мана шу миллат вакиллари яшаган оиланинг ҳолатига боғлиқдир... қаерда оила муносабати кучли интизомга таянса, мамлакат ва миллат ҳам шунча кучли ва тартибли бўлади”*.

Дарҳақиқат, оилада ота-оналар фарзандлар тарбиясига бефарқ бўлмасликлари, улар қалбига йўл топишлари, ҳистуйғуларини эшитиш баробарида уларни назоратсиз ҳам қолдирмасликлари лозим. Келажагимиз таянчи ва суянчи бўлган фарзандларимиз тарбияси ҳар нарсадан устун эканлигини унутмаслигимиз керак. Зеро, фарзанд тарбияси, ёшлар тарбияси Ватан тақдири билан чамбарчас боғлиқдир. Уларни турли бало-офатлардан огоҳ этиш, ҳимоя қилиш — Ватанни ҳимоялаш, уни асраш билан баробар. Бу эса, ўз навбатида, давлатнинг қудратли бўлишида, олдимизга қўйилган буюк мақсадларга эришишимизда ҳал қилувчи кучга айланади.

Юқорида баён этилган айрим мулоҳазалардан чиқариладиган хулоса шуки, буюк давлат ва сиёсат арбоби, халқимизнинг севимли фарзанди, ҳаммамиз учун қадрли бўлган ва шундай бўлиб

қоладиган Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислам Абдуғаниевич Каримов бошлаб берган буюк ишларни давом этириш ҳар биримиз учун ҳам қарз, ҳам фарз бўлмоғи керак.

Ҳаким Имомович АЗИМОВ,
ТДЮУ доценти, тарих фанлари номзоди

МУСТАҚИЛЛИК – БУ АВВАЛО ҲУҚУҚ ДЕМАҚДИР

Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислом Абдуғаниевич Каримовнинг мустақил Ўзбекистоннинг энг янги тарихидаги роли нафақат беқиёс, балки айнан унинг раҳнамолигида ушбу тарих яратилган десак, ҳеч муболаға бўлмайди.

Ислом Каримовнинг мамлакатимиз давлат мустақиллигини қўлга киритиш арафасида ва ундан кейинги қисқа даврда олиб борган жўшқин ва серқирра ижтимоий-сиёсий фаолияти ана шу мураккаб даврда белгиловчи тарихий сиёсий қарорларга таянган. Зеро, Ислом Каримовнинг ўз халқига қилган ҳар бир муурожаати муҳим сиёсий воқеа, юртимизнинг миллий истиқлолга олиб келган машаққатли ва шарафли кураш тарихининг ўчмас саҳифаси бўлиб қолади.

Жумладан, ўша даврда юртимиздаги ғоят қалтис ва носоғлом вазият, озгина учқун чиқса, бутун республика ловуллаб ёниб кетадиган, тўғри йўлни топиш ўта мураккаб ва хатарли бўлган шароитда чуқур иқтисодий ва ижтимоий таназзулдан чиқиш бўйича улкан донишмандлик, жасорат билан қабул қилинган сиёсий қарорлар, ўрнатилган мустаҳкам тенденция ва ёндашув-

лар Ўзбекистоннинг тақдири ва келажагини ҳал этишда таянч бўлди.

Маълумки, Ислом Каримов республикамиз раҳбари сифатида иш бошлаган пайтда (1989 йил 23 июнь) ўлкамизда узоқ йиллар давомида ҳукм сурган коммунистик мафкура ва фақат хом ашё етказиб беришга асосланган бир ёқлама иқтисодий сиёсат ҳар бир соҳада ўзининг ҳалокатли салбий таъсирини кенг миқёсда кўрсата бошлаган эди. Бу даврнинг оғир ва фалокатли ижтимоий сиёсий ҳолатига Ислом Каримовнинг ўзи, жумладан, шундай баҳо берган эди: *“Шу нарса шак-шубҳасиз ва очиқ-ойдиндирки, республика барча асосий иқтисодий ва ижтимоий кўрсаткичлар бўйича Иттифоқдаги ўртача даражадан ҳам анча орқада бўлиб, мамлакатда охириги ўринлардан бирида турибди. Биз бу рақамларни илгари ҳам неча марталаб айтганмиз, аммо бугун уларни яна бир бор идрок этмоқ керак. Ўзбекистон ҳар бир киши бошига ялпи ижтимоий маҳсулот ишлаб чиқариш бўйича мамлакатда 12 ўринда турибди. Аҳоли жон бошига миллий даромад ишлаб чиқариш бўйича кўрсаткич эса Иттифоқдаги ўртача даражадан икки ҳисса паст...*

Бундай аҳвол вужудга келганининг боиси нимада?

Назаримда, бунинг жавоби шундай бўлмоғи керак: 30-йилларнинг бошларида иқтисодиётга раҳбарлик қилишнинг маъмуриятчилик, буйруқбозлик усуллари ғалаба қозониб, Ўзбекистонни, унинг ишлаб чиқарувчи кучларини ривожлантиришга яроқсиз ёндашувлар тобора қарор топиб борди. Хўш, бу иллатлар нималарда намоён бўлди? Аввало шундаки, бизнинг республикамиз асосан хом ашё базаси, саноат министрликлари ва идораларнинг мўмай хом ашё олиш манбаи деб ҳисобланар эди. Ўлканинг

маҳаллий, ижтимоий-иқтисодий хусусиятларига баъзан етарлича, баъзан мутлақо баҳо берилмади, баъзан эса бу хусусиятлар писанд ҳам қилинмади. Иқтисодий ва ижтимоий соҳани комплекс, жадал ривожлантиришининг, умумиттифоқ меҳнат тақсимотида Ўзбекистон ССРнинг мавқеи ва ўрнини ўзгартиришининг муқобил йўллари эътиборга олинмади”¹.

Албатта, неча йиллар давомида ҳал этилмаган, халқнинг сабр косасини тўлдирган бундай муаммолар охир-оқибатда ижтимоий ларзага олиб келиши муқаррар эди.

1989 йилнинг май ойида Фарғона вилоятида бузғунчи кучлар томонидан ташкил этилган оммавий тартибсизликлар июннинг охирига келиб ниҳоятда авж олиб кетди.

Кечагина республикамиз раҳбари этиб сайланган Ислом Каримов ишга киришган куннинг эртасигаёқ, яъни 24 июнь куни Ўзбекистон ССР Министрлар Советида катта мажлис ўтказди ва унда нутқ сўзлади. Бу нутқ, моҳиятига кўра, Ислом Каримовнинг Ўзбекистон раҳбари сифатидаги биринчи нутқи экани билан ҳам алоҳида тарихий аҳамиятга эга эди. Ушбу чиқишда биринчи Президентимизнинг сиёсий етакчига хос барча фазилатлари яққол намоён бўлди. Ўзининг кескин танқидий ва амалий руҳи билан ажралиб турадиган мазкур нутқда Ислом Каримов Ўзбекистонда вужудга келган ўта мураккаб ижтимоий-иқтисодий вазият ва унинг сабабларини чуқур таҳлил қилиб, аччиқ ва ҳаққоний бир хулосага келади. “Биз бундан буён эскича яшай олмаймиз ва бундай яшашга замоннинг ўзи йўл қўймайди”, деб янги лавозимга қандай улуғ мақсад ва масъулият билан киришаётгани, ўз фаолиятида

¹ Каримов И.А. Ўтмишдан сабоқ чиқариб, келажакка ишонч билан. / Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. — Т.: “Ўзбекистон”, 2011. 165-бет.

ислохотчилик, эл-юртнинг дарду ташвишлари энг олий мезон бўлиб қолишини очиқ баён қилади.

25 июнь куни Ислом Каримов жанжал-тўполонлар алангаси ичида қолиб кетган Фарғонага йўл олади. Ловилаб ёнаётган уйлар, таҳлика ва саросимага тушган шаҳар ва қишлоқлар, қаҳр-ғазабга тўлган одамларнинг ичига дадил кириб боради. Бу инсонларнинг шу вақтга қадар ҳеч ким эшитмаган оҳу нолаларини тинглаб, ўзининг юракдан чиққан самимий, ҳаққоний сўзлари билан бамисоли уларнинг қалбидаги жароҳатларга малҳам қўйгандек бўлди, кўнгилларда сўнган умид учқунларини уйғотади. Тартиб-интизомни тиклаш, қон тўкилишининг олдини олиш бўйича бутун масъулиятни ўз зиммасига олиб, аниқ чора-тадбирлар кўради.

Яна бир ўта муҳим жиҳат шундаки, мамлакатимизда ҳуқуқий демократик давлат, фуқаролик жамияти барпо этиш йўлида аввал бошданоқ асосий устувор йўналишларга айланган масалалар — тинчлик ва барқарорликни сақлаш, миллатлараро ҳамжиҳатликни асраш, аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш, иқтисодиётни тубдан ислоҳ этиш, миллий армияни шакллантириш, суд-ҳуқуқ тизимини янги асосда барпо этиш, инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ижтимоий-сиёсий ҳаётни эркинлаштириш, аҳоли саломатлиги, илм-фан, таълим-тарбия, маданият ва спорт соҳаларига эътибор қаратиш, жаҳон ҳамжамиятидан муносиб ўрин эгаллаш каби кўпдан-кўп долзарб вазифалар мустақиллигимизнинг пойдевори қўйилаётган ўша даврда Ўзбекистон Биринчи Президентининг нафақат чиқишларида, балки фаолиятида ҳам ўз ифодасини топган.

Бир сўз билан айтганда, бугунги кунда “тараққиётнинг ўзбек модели” деб ном олган ривожланиш йўлимизнинг асосий принциплари, умуммиллий шиорга айланиб кетган “Ўзбекистон —

келажаги буюк давлат”, “Мустақиллик — бу аввало ҳуқуқ демакдир”, “Янги уй қурмасдан туриб, эскисини бузманг”, “Ислоҳот — ислоҳот учун эмас, аввало инсон учун”, “Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди”, “Биздан озод ва обод Ватан қолсин” каби машҳур иборалар сокин кабинетларда эмас, аксинча, шиддатли курашлар, тинимсиз баҳс ва мунозаралар, аччиқ ҳаётий тажрибаларда туғилганини англаш зарур².

Бу Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти сиёсий фигурасига айрим чизгилар, холос. Ислом Каримовнинг қандай сиёсий арбоб, халқининг чинакам фарзанди эканлигини намоён этадиган бундай мисолларни ҳаётимизнинг бошқа соҳа ва тармоқларидан ҳам қўлаб келтириш мумкин.

Ислом Каримовнинг халқимиз сиёсий тафаккури ва буюк келажаги, юртимиз равнақи ва фаровонлигига қўшган беқиёс ҳиссаси натижасида истиқлол туфайли асл илдизларимизга қайтиб, ўз тақдиримизни ўзимиз белгилаш ҳуқуқига эга бўлганимизни, авлодларга ибрат ва намуна бўладиган буюк ишларни амалга оширганимизни бугун ғурур ва ифтихор билан таъкидлаймиз.

**Сурайё Махмудовна РАХМОНОВА,
ТДЮУ катта илмий ходим-изланувчиси,
юридик фанлар номзоди, доцент**

² Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. — Т.: “Ўзбекистон”, 2011. 7-бет.

БУЮКЛАР ЎЛМАЙДИ – УЛАР ИНСОНЛАР ҚАЛБИДА МАНГУ ЯШАЙДИ

Халқимиз бошидан қанча қийинчиликлар, суронли кунлар ўтган. Аммо энг оғир дамларда ҳам Ватани, халқи учун жонини фидо қилган асл фарзандларини ҳеч қачон ёдидан чиқармаган. Улар ёдини қалбининг энг тубида асраб-авайлаб келган.

Айни кунларда халқимиз яна бир синовни бошдан ўтказмоқда. Яратганнинг хоҳиш-иродаси билан борини шу халқ, шу эл учун фидо қилган, ота-боболаримиз учун орзуга, армонга айланган мустақиллик деган неъматни ҳақиқатга айлантирган, ўзбек халқининг тарихини тиклаган, унинг ғурурига қайта жон берган, дунёга олиб чиқиб ривожланиш йўлига йўналтирган, юртда тинчлик-барқарорликнинг қўним топишига ва яна минглаб савоб ишларга бош бўлган буюк шахс, халқ отаси деган улуғ номга муносиб инсон — Ислом Каримовни сўнги йўлга қузатдик.

Лекин бир савол туғилади: шундай инсон ўлиши мумкинми? Жавоб битта: албатта, йўқ! Чунки, бундай инсонлар, гарчи ҳаётдан кўз юмса-да, улар томонидан амалга оширилган ишлар асрлар оша унинг тириклигидан далолат бериб туради. Бу иш-

ларни бугунги ривожланиш йўлидан дадил бораётган мустақил Ўзбекистонимиздаги ҳар бир соҳада, кундалик ҳаётимизда кўриб гувоҳи бўлишимиз мумкин.

Эътиборингизга баъзиларини санаб ўтишимиз мумкин:

- демократик талаблар ва халқаро мезонларга тўла жавоб берадиган Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг асосий муаллифи ва уни ҳаётга татбиқ этишнинг асосий ташаббускори бўлди;

- марказий ҳокимият ва унинг жойлардаги бўғинларини ислоҳ қилиш, давлат, жамият ва инсон муносабатларини уйғунлаштиришга қаратилган янги сиёсий-ижтимоий тизим тамойилларини ишлаб чиқди ва амалга оширди;

- халқнинг ўзига хос хусусиятлари ҳамда илғор жаҳон тажрибаларини мужассамлаштирган иқтисодий ислоҳотларнинг янги моделини ишлаб чиқди. Бу ривожланиш йўли иқтисодиётнинг сиёсатдан устунлиги, ўтиш даврида давлатнинг бошқарувчилик роли, қонун устуворлиги, кучли ижтимоий ҳимоя, ислоҳотларни босқичма-босқич амалга ошириш каби машҳур беш тамойилни ўз ичига олади ва бу бутун дунёда “Ўзбек модели” деб эътироф этилди;

- Ўзбекистон давлатининг ҳудудий яхлитлигини, сарҳадларимиз дахлсизлигини ҳимоя қилишга қодир қуроли кучлар, чегара ва ички қўшинларни замонавий ислоҳотлар асосида ташкил этиш ишига бошчилик қилди;

- КПСС Марказий Комитети бошчилигидаги кучлар Ўзбекистонда адолатсизлик ва тазйиқларни авж олдирган йилларда ўзбек халқининг номини ноҳақ таҳқир ва ҳақоратлардан ҳимоя қилиш, халқимизнинг ор-номусини, миллий ғурурини тиклашда фидойилик намунасини кўрсатди;

- халқимиз маънавий қадриятларига ҳурмат-эҳтиром билан муносабатда бўлиш, асраб-авайлаш ва ривожлантириш, муқад-

дас динимизни, урф-одатларимизни, бебаҳо тарихий меросимизни ҳаётга қайтаришни давлат сиёсати даражасига кўтарди;

- халқаро майдонда Ўзбекистоннинг обрў-эътиборини юксалтириш, ўзбек номини бутун дунёга тараннум этишга улкан ҳисса қўшди;

- одамларнинг тафаккурини ўзгартириш, уларнинг онгида янги миллий ғоя, миллий мафқура асосларини шакллантириш ва мустаҳкамлаш ишига раҳнамолик қилди;

- юртимизда тинчлик-осойишталикни, миллатлар ва фуқаролар ўртасида тотувлик ва ҳамжиҳатликни қарор топтириш, уни сақлаш ҳамда мустаҳкамлашга беқиёс ҳисса қўшди;

- моҳият-эътиборига кўра мутлақо янги таълим-тарбия тизими — Кадрлар тайёрлашнинг миллий дастурини яратиш ва уни амалга оширишда бевосита етакчи бўлиб келди;

- маҳалланинг давлат ва жамият бошқарувидаги нуфузини ошириш, ваколат ва ҳуқуқларини кенгайтириш, фуқароларнинг ўз-ўзини бошқариш тизими сифатида уни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш ташаббускори бўлди;

- юртимизнинг турар жойларида янги қурилишлар, шу жумладан, улуғ аждодларимизнинг қадамжоларини обод қилиш, иқтисодимизнинг салоҳиятини оширишда катта ўрин тутган йирик-йирик корхоналарни бунёд этишда, қўпгина шаҳар ва қишлоқларимиз, авваламбор, пойтахтимиз Тошкентнинг шаклқийёфасининг тубдан ўзгаришида бевосита раҳбарлик қилди.

Мухтасар қилиб айтганда, Ислом Каримов Ўзбекистон давлати ва давлатчилигини барпо қилиш, демократик фуқаролик жамияти қуриш асосларини яратди, мамлакатимиз тараққиётининг асосий йўналишларини ишлаб чиқди, юртимизнинг ёруғ истиқболи йўлида кўп миллатли халқимизни бирлаштириб, уни улуғ мақсадлар сари бошлади.

Айни дамларда халқимиз Президентимизнинг вафотидан сира ҳам саросимага тушгани йўқ, балки юртдошларимиз ўзларини қўлга олиб, давлатимизнинг барқарор ривожланиши йўлида янада бирлашди. Танлаган йўлимиздан оғишмай олға бориш халқимизнинг асосий мақсади бўлиб қолди.

Манзура Гаппаровна ШАМСИТДИНОВА,
ТДЮУ катта ўқитувчиси

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ КОНСТИТУЦИЯСИ – ОЗОД ВА ОБОД ВАТАННИНГ БУЮК ҲУЖЖАТИ

*Қололмас жаҳон ичра мангу киши,
Фақат қолғуси яхши ному иши.*

Саъдий Шерозий

Мазкур мисраларни ўқиганда мустақил Ўзбекистон давлатининг асосчиси, тинчликпарвар сиёсатчи, жаҳон миқёсида катта обрў-эътибор қозонган буюк давлат ва сиёсат арбоби кўз ўнгимизда гавдаланаверади. Мамлакат мустақил тараққиёт дастурини ишлаб чиққан ва миллий тараққиёт йўлини белгилаб берган, юртимизда амалга оширилган ислохотларнинг раҳнамоси, атоқли давлат арбоби халқимиз ва жаҳон тарихида ўчмас из қолдирди. Мамлакатимизда эришилган барча ютуқ ва марралар Ислом Абдуғаниевич Каримов ва у кишининг буюк хизматлари билан боғлиқдир.

Мустақилликка эришгандан кейин Ўзбекистон раҳбари атрофда, халқаро майдонда бўлаётган воқеалардан келиб чиқиб, халқ хоҳиш-иродасига таяниб, мамлакатни демократик йўлдан олиб бориш, бу борада энг илғор мамлакатларда эътироф этилган

инсонпарварлик принципларини қўллаш баробарида ўзига хос ва мос йўлни танлади. Шу асосда давлатчилигимиз тарихидаги буюк ҳужжат — Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинди.

Ўзбекистон учун ўзига хос олий қадрият, ғурур ва ифтихор белгисига айланган, қадри ва ардоғли, давлат суверенитети ва мустақилликнинг кафолати — Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси мамлакатимизда эришилган барча ютуқларнинг ҳуқуқий асоси бўлиб хизмат қилмоқда. Халқимиз Асосий Қонунимизнинг қабул қилинишини ҳам Биринчи Президенти-миз Ислон Абдуғаниевич Каримов номи билан боғлайди.

Мамлакатимиз Бош вазири Ш. Мирзиёев Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисида сўзлаган нутқида Юртбошимизнинг Ватанимиз мустақиллиги, халқимиз озодлигини таъминлаш йўлида чеккан заҳмати, миллатимиз олдидаги буюк хизматлари хусусида тўхталиб, *“Замонавий Ўзбекистон тарихи — бу мамлакатимизнинг ҳақиқий мустақилликка эришиши йўлида Ислон Абдуғаниевич Каримов раҳнамолигида олиб борилган ўта мураккаб ва оғир курашлар тарихидир. Буюк Йўлбошчимиз ҳақли равишда демократик талаблар ва халқаро мезонларга тўлиқ жавоб берадиган Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг ҳам асосий муаллифи эдилар”*, — деб таъкидлайди.

Дарҳақиқат, Конституция ва унинг асосида яратилган қонунлар демократик ислоҳотларни амалга ошириш, фуқаролик жамиятини шакллантириш, ижтимоий-иқтисодий жабҳалардаги туб ислоҳотлар, дунё мамлакатлари билан тенг ҳуқуқли ҳамкорлик, қуроли кучлар қудратини ошириш йўлидаги тadbирлар самарали амалга оширилишини таъминлади.

Истиқлолнинг ўтган йиллари мобайнида Ўзбекистон Республикаси Конституцияси бевосита мамлакат ҳаётидаги барча

ижтимоий-иқтисодий-сиёсий муносабатларни ҳуқуқий тартибга солувчи энг муҳим асосий нормаларни ўзида ифода этувчи олий юридик кучга эга бўлган, жамият ва шахс ўртасидаги, давлат ва жамият, давлат ва шахс ўртасидаги муносабатларнинг ҳуқуқий асосларини ҳам мустаҳкамлаган, халқ ҳокимиятчилиги давлат ҳокимиятининг асосий, бирдан-бир манбаи эканини белгилайдиган ҳужжатга айланди.

Бинобарин, Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислам Каримов таъкидлаганидек, Конституциямиз бугунги кунда юртимизда мустақил, суверен демократик давлат барпо этиш, кўп укладли бозор иқтисодиёти таркибида хусусий мулк устуворлигини мустаҳкамлаш ва унинг ҳимоясини кафолатлаш, шунингдек, инсон манфаатлари, ҳуқуқ ва эркинликлари олий қадрият ҳисобланган фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг асосий ҳуқуқий ва қонунчилик пойдеворига айланди¹.

Дарҳақиқат, мамлакатимизнинг Асосий қонунида жуда муҳим аҳамиятга эга бўлган умумий инсоний қадриятлар, давлат суверенитети ва халқ ҳокимиятчилигини таъминлаш, шахснинг ҳуқуқ ва эркинликлари, фуқароларнинг Конституция ва қонунлар олдида тенглиги, жамиятнинг иқтисодий негизлари, давлат тузилиши ва давлат ҳокимиятининг ташкил этилиши, сайлов тизими, мамлакатнинг молия ва кредит тизими каби муҳим масалалар халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган қоидалари ва ўзбек халқининг миллий ўзига хослигидан келиб чиқиб мустаҳкамланган. Конституциямизнинг ўзига хос хусусиятлари — унда ҳуқуқий ва сиёсий тафаккурнинг энг юксак ютуқлари, ўзбек давлатчилиги ривожининг тарихий тажрибаси

¹ Каримов И.А. Асосий вазифамиз — жамиятимизни ислоҳ этиш ва демократлаштириш, мамлакатимизни модернизация қилиш жараёнларини янги босқичга кўтаришдан иборат. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 23 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси, 2015 йил 7 декабрь.

ҳамда ўзбек халқи маданияти ва миллий анъаналарининг чуқур илдиэларига таянилгани ҳисобланади².

Ўзбекистон Республикаси Конституциясида муҳим қоидалардан бири халқнинг давлат ҳокимиятчилигининг бирдан-бир манбаи сифатида белгилангани ҳисобланади. Бинобарин, давлат ҳокимиятчилиги халқ томонидан шакллантирилади ва давлат ҳам халқнинг манфаатлари ва унинг фаровонлигини таъминлаш йўлида фаолият олиб боради. Шу билан бирга, Конституциямизда давлат ҳокимиятининг тизими — ҳокимиятнинг қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятига бўлиниши принципига асосланишининг белгиланиши ҳокимиятлар тизимининг ўзаро бир-бирини тийиб туриш ва бир-бирининг ишига аралашмасликларини таъминлайди, бошқарувдаги тизимлик ва барқарорликнинг кафолати ҳисобланади. Қолаверса, Конституциямиэнинг ҳар бир моддаси Буюк Йўлбошчимизнинг “Бизга тинчлик ва омонлик керак” деган эзгу ғоялари билан ҳамохангдир.

Конституция ва қонунлар устунлиги принципи эса фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг асосий мезони бўлиб, мамлакатдаги барча ижтимоий-сиёсий воқелик ва ижтимоий муносабатларни тартибга солиш айнан шу принципга асосланиши ва давлат, унинг органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмалари, фуқаролар Конституция ва қонунларга мувофиқ иш қўришлари лозимлигини англади.

Конституцияда белгиланган инсон ва фуқароларнинг асосий ҳуқуқлари, эркинликлари ва бурчларининг энг муҳим қоидаси бу — Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва иж-

² А. Азизхўжаев. Чин ўзбек иши. — Т.: “Ўзбекистон”, 2011. 480-бет.

тимой мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенг эканлигидир (18-модда).

Мазкур қоида мамлакат фуқаролари ўртасидаги тинчлик ва тотувликни, миллатлар ўртасидаги ўзаро дўстлик ва миллий анъаналарга нисбатан ҳурматни таъминлайди ва Конституцияда белгиланган инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари барча фуқаролар учун тенг ва бир хилда бўлишининг кафолати ҳисобланади. Албатта, Конституцияда тенглик тамойили билан бирга фуқароларнинг бир қатор асосий ҳуқуқлари назарда тутилган бўлиб, улар жумласига, яшаш ҳуқуқи (24-модда), эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқи (25-модда), айбсизлик презумпцияси (26-модда), ўз шаъни ва обрўсига қилинган тажовузлардан, шахсий ҳаётига аралашидан ҳимояланиш ва турар жойи дахлсизлиги ҳуқуқи (27-модда), бир жойдан иккинчи жойга кўчиш ҳуқуқи (28-модда), фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқи (29-модда), виждон эркинлиги (31-модда), жамият ва давлат ишларини бошқаришда бевосита ҳамда ўз вакиллари орқали иштирок этиш ҳуқуқи (32-модда), ўз ижтимоий фаолликларини Ўзбекистон Республикаси қонунларига мувофиқ митинглар, йиғилишлар ва намойишлар шаклида амалга ошириш ҳуқуқи (33-модда), касаба уюшмаларига, сиёсий партияларга ва бошқа жамоат бирлашмаларига уюшиш, оммавий ҳаракатларда иштирок этиш ҳуқуқи (34-модда), ариза, таклиф ва шикоятлар билан мурожаат қилиш ҳуқуқи (35-модда), мулкдор бўлиш ҳуқуқи (36-модда), меҳнат қилиш, эркин касб танлаш, адолатли меҳнат шароитларида ишлаш ва қонунда кўрсатилган тартибда ишсизликдан ҳимояланиш ҳуқуқи (37-модда), дам олиш ҳуқуқи (38-модда), ижтимоий таъминот олиш ҳуқуқи (39-модда), малакали тиббий хизматдан фойдаланиш ҳуқуқи (40-модда), билим олиш ҳуқуқи (41-модда),

илмий ва техникавий ижод эркинлиги, маданият ютуқларидан фойдаланиш ҳуқуқи (42-модда) киради.

Билим олиш ҳуқуқи ҳақида сўз кетганда, Юртбошимизнинг *“Қаерда тинчлик ва барқарорлик бўлсагина илм-фан марказлари, академиялар, олий ўқув юртлари пайдо бўлади. Энг асосийси, таълим-тарбия равнақ топиб, унга қизиқиш, эътибор кучаяди. Тинчлик-барқарорлик бўлган жойдагина одамлар ўқиб-ўрганишни, ҳар томонлама ривожланишни истайди”*, деган фикрлари қулоғимиз остида жаранглайди. Юртбошимизнинг ёшлар таълим-тарбиясига, маънавиятга юксак эътибори туфайли мамлакатимиз ёшлари юксак марраларни забт этмоқда.

Конституция нафақат инсон ва фуқароларнинг асосий ҳуқуқларини белгилаш билан чекланади, балки ана шу ҳуқуқ ва эркинликларнинг кафолатларини ҳам мустаҳкамлаш орқали, уларнинг бузилиши, уларга тазйиқ ўтказилиши ва тажовуз қилинишига қарши қонуний чоралар сифатида тегишли кафолатларни назарда тутаяди. Конституцияда белгиланган ана шу кафолатларнинг энг муҳимлари сифатида фуқароларнинг Конституция ва қонунларда мустаҳкамланган ҳуқуқлари ва эркинликларини давлат томонидан таъминланиши (43-модда), ҳар бир шахсга ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмаларининг ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари устидан судга шикоят қилиш ҳуқуқи кафолатланиши (44-модда), вояга етмаганлар, меҳнатга лаёқатсизлар ва ёлғиз кексаларнинг ҳуқуқлари давлат ҳимоясида эканлиги (45-модда), хотин-қизлар ва эркакларнинг тенг ҳуқуқли эканлиги (46-модда)ни кўрсатиб ўтиш мумкин.

Конституциянинг муҳим жиҳатларидан бири бу — жамият ва шахс ўртасидаги муносабатларнинг ҳуқуқий асосларини белгилаш ва жамиятнинг иқтисодий негизлари, мулкчилик,

ер ва бошқа табиий ресурсларга нисбатан мулк ҳуқуқи билан боғлиқ принципал масаланинг аниқ ва қатъий белгилангани ҳисобланади.

Собиқ тузум даврида Ўзбекистон иқтисодиёти бир ёқлама ривожланган, аҳолининг ҳаёт даражаси ачинарли аҳволга тушиб қолган аграр республика эди. Президентимиз Ислом Каримов раҳнамолигида мамлакатимиз суверенитетининг иқтисодий асосларини мустаҳкамлашга оид дастурлар, жумладан, ғалла ҳамда транспорт-коммуникация соҳасидаги мустақилликни таъминлашга эришилди. Зеро, Конституцияда мамлакат иқтисодиётининг негизларини хилма-хил шаклдаги мулк ташкил этиши ва давлат истеъмолчиларнинг ҳуқуқлари устунлигини ҳисобга олиб, иқтисодий фаолият, тадбиркорлик ва меҳнат қилиш эркинлигини, барча мулк шакллариининг тенг ҳуқуқлилигини ва ҳуқуқий жиҳатдан баб-баравар муҳофаза этилишини кафолатлашининг белгилангани, хусусий мулк бошқа мулк шакллари каби дахлсиз ва давлат ҳимоясида бўлишининг мустаҳкамлангани Ўзбекистоннинг иқтисодий ривожланиши ва халқ фаровонлигининг кафолатлари демократик бозор асосларига таянилишидан далолат беради.

Жамиятнинг иқтисодий негизлари билан бирга, Конституцияда жамият ҳаёти учун муҳим ўринга эга бўлган нодавлат нотижорат ташкилотларининг асосий шакли бўлган жамоат бирлашмаларининг турлари: касаба уюшмалари, сиёсий партиялар, олимларнинг жамиятлари, хотин-қизлар, фахрийлар ва ёшлар ташкилотлари, ижодий уюшмалар, оммавий ҳаракатлар ва фуқароларнинг бошқа уюшмаларининг фаолияти учун асосий қоидалар назарда тутилган.

Конституциямиз жамиятнинг асосий бўғини ҳисобланган оиланинг ҳуқуқий негизлари, ота-оналар ва фарзандларнинг

ҳуқуқ ва бурчлари, оналик ва болаликнинг давлат томонидан муҳофаза қилиниши каби жамият ҳаёти учун, ўзбек халқи учун ўта муҳим бўлган қоидаларни белгилайди. Конституцияда бундай қоидаларнинг назарда тутилиши, энг аввало, жамиятнинг таянчи ва асосий кучи ҳисобланган оилалар мустаҳкамлигини таъминлашга хизмат қилиши шубҳасиз. Мамлакатимизда 1998 йил “Оила йили” деб, 2012 йил “Мустаҳкам оила йили”, 2016 йил “Соғлом она ва бола” йили деб эълон қилиниши ҳам айнан ана шу қоидаларнинг амалий ифодаси бўлди.

Таъкидлаш лозимки, мамлакатимизнинг Асосий қонуни — Конституциямиз ўтган йигирма тўрт йил давомида ўзининг барқарорлиги, демократик қонуниятлар ва инсон ҳуқуқлари устуворлигига асослангани, фуқаролик жамиятини шакллантириш борасидаги концептуал нормаларнинг белгилангани билан кўплаб халқаро эксперт ва мутахассислар томонидан эътироф этилди. Шу билан бирга, ўтган даврда Конституцияга мамлакатнинг ижтимоий-сиёсий ривожланишидан келиб чиқиб бир қатор ўзгартиришлар киритилдики, мазкур ўзгартиришлар давлат ҳокимияти тузилиши ва унинг самарадорлигини ошириш, демократик усул ва воситалар асосида давлат ҳокимияти фаолиятини ривожлантиришга қаратилди.

Мамлакатимиз аҳолисининг сиёсий-ҳуқуқий маданияти ва ижтимоий онг даражасининг ўсиб бориши, жамиятни демократлаштириш ва либераллаштириш жараёнларининг жадал ривожланиши, юртимизда кўшпартиявийлик тизимининг мустаҳкамланиши шароитида давлат ҳокимиятининг субъектлари, яъни давлат бошлиғи Президент, қонун чиқарувчи ва ижро этувчи ҳокимиятлар ўртасида ваколатларнинг тобора мутаносиб тақсимланишини таъминлаш жараёнида Ўзбекистон Республикаси Конституциясига шунга монанд ва

ҳамоҳанг ҳолда ўзгартиришлар киритишни замоннинг ўзи тақозо этди.

Умуман олганда, халқимизнинг улуғ фарзанди, йирик сиёсат ва давлат арбоби Ислоҳ Каримовнинг шахсан муаллифлигида яратилган Ўзбекистон Республикаси Конституцияси шахс-жамият манфаатларини уйғунлигига ва уларни амалга оширишга хизмат қилувчи, мамлакатнинг ҳар томонлама ривожланиши ҳамда халқ фаровонлигини таъминлашни мустаҳкамловчи олий юридик ҳужжат сифатида асрлар оша яшайди.

**Мафтуна Мурот қизи АБДУЛЛАЕВА,
Ҳуқуқий тадқиқотлар маркази
катта илмий ходими**

ВЕЛИКИЙ СЫН ВЕЛИКОГО НАРОДА

История независимого Узбекистана, без сомнения, связана с именем его Первого Президента Ислама Абдуганиевича Каримова, который безгранично любил Узбекистан и много сделал для того, чтобы мы стали стабильной и процветающей страной.

В 1990 году 24 марта на сессии Верховного Совета Узбекской ССР И. Каримов избран Президентом республики. Он стал главой государства в тот период, когда страна находилась на грани политического развала и социально-экономического кризиса. И. Каримов с начала своей политической деятельности, попытался критически оценить состояние экономики и социальной сферы Узбекистана. С одной стороны, в УзССР к тому времени высоким был уровень производства электроэнергии, добычи газа, поставок хлопка-сырца и прочее. С другой стороны, экономика Узбекистана сформировалась как гипертрофированно-сырьевая. Такое положение дел приводило к отрицательным социальным последствиям — к низкому уровню национального дохода по сравнению с другими республиками низкому уровню социального обеспечения семьи. И. Каримов считал, что для решения этих вопросов необходимы:

во-первых, экономическая самостоятельность республики; во-вторых, укрепление национальной государственности и суверенитета Узбекистана.

С начала 1991 года в бывшем СССР усиливается политический кризис. Социально-экономические и политические противоречия привели к распаду страны. В этот тяжелый период 31 августа 1991 года И. Каримов объявил Республику Узбекистан независимым и суверенным государством.

С момента обретения независимости И. Каримов начал курс поэтапного реформирования политической и социально-экономической жизни страны, обеспечения проведения самостоятельной внутренней и внешней политики.

В 1992 году 8 декабря под непосредственным руководством и инициативе Первого Президента была принята Конституция Республика Узбекистан, являющаяся воплощением идей независимости, построения правового государства и формирования гражданского общества в Республике Узбекистан. В преамбуле Конституции нашли свое отражение цели обеспечения достойной жизни гражданам республики, создания гуманного демократического правового государства, обеспечения гражданского мира и национального согласия.

И. Каримовым была разработана собственная модель перехода к рыночным отношениям, основанная на всемерном учете специфических условий и особенностей республики, традиций, обычаев, уклада жизни, а также учете опыта зарубежных стран, прошедших путь рыночного реформирования. Эта модель получила название «узбекской модели», в основе которой заложены пять принципов:

— полная деидеологизация экономики. Экономика должна иметь приоритет над политикой;

- в сложный переходный период главным реформатором должно быть государство;
- весь процесс обновления и прогресса должен строиться на правовой основе;
- переход к рыночным отношениям должен сопровождаться осуществлением мер по социальной защите населения;
- становление рыночных отношений должно осуществляться поэтапно.

За последние годы мы можем увидеть эффективность и результативность проводимых экономических реформ. К примеру, в текущем году по сравнению с I полугодием 2015 года объем валового внутреннего продукта возрос на 7,8 процента, промышленности — на 6,7 процента, сельского хозяйства — на 6,8 процента, розничного товарооборота — на 14,1 процента¹.

Особое внимание Первый Президент И. Каримов уделял возрождению исторического и культурного наследия. Не случайно он в своем выступлении — «Без исторической памяти нет будущего» отметил, *«самосознание народа начинается со знания истории. История воспитывает личность. Желание знать свое прошлое, свои корни присуще каждому человеку. Историческая память необходима для возрождения духовности. Человек, знающий историю своей страны, своего народа — человек, который может мыслить самостоятельно, его трудно сбить с истинного пути, навязать чуждую ему волю. Уроки истории воспитывают волю, учат бдительности»*².

¹ <http://uza.uz/ru>

² Каримов И.А. Без исторической памяти нет будущего. Том 7. Свое будущее мы строим своими руками. — Т.: Узбекистон, 1999. — С. 67.

Огромное внимание И. Каримов уделял воспитанию духовно развитой и интеллектуально одаренной молодежи. В своей книге «Высокая духовность — непобедимая сила» автор особое внимание обращает на насущные проблемы, возникающие в духовной сфере в современный непростой период глобализации, на вопросы сохранения и развития духовности нашего народа, на защиту сознания молодого поколения от разных чуждых идей и идеологий. Важное значение имеет формирование идейного иммунитета в сознании молодого поколения, который позволит воспитать его в духе любви к Родине, приверженности к религии наших предков, богатой истории и даст возможность нашей молодежи стать настоящими гражданами страны с глубоким национальным самосознанием, пониманием жизни, идущими в ногу со временен. Только тогда представители молодого поколения смогут противостоять чуждым идеологическим понятиям и идеям³.

Благодаря усилиям И. Каримова, стало возможным создание правдивой научной истории нашего государства и нации, и для широкой общественности очень важной и актуальной задачей.

Президент И. Каримов дал точное определение новой идеологии как объединяющего и направляющего флага народа, своеобразного моста, органически связывающего наше славное прошлое и великое будущее и открывающего возможности к овладению достижениями мировой культуры и прогресса, помогающего нашему народу занять достойное место в мировом сообществе. Национальная идея придаст нам новые силы, еще более укрепит нашу уверенность и

³ Каримов И.А. Юксак маънавият — енгилмас куч. — Т.: “Маънавият” 2008. — С. 45.

целеустремленность в достижении высокой цели, которую мы поставили перед собой — формирование государства с великим будущим. Национальная идеология — уникальный инструмент сплочения народа. Тот народ, который имеет такую идеологию, в состоянии поставить перед собой великие цели и достичь их. Сплочение, единство нации, народа вот залог прогресса⁴.

Следует особо отметить, что И. Каримов стремился обеспечить дальнейшее совершенствование государственной власти и управления, продолжение реформ и либерализацию всех сфер жизни страны. Важное значение при этом имеет разработанная И. Каримовым Концепция дальнейшего углубления демократических реформ и формирования гражданского общества в стране.

Первый Президент Республики Узбекистан Ислам Абдуганиевич Каримов был действительно великим сыном великого узбекского народа, который всегда стремился обеспечить благополучие нашей страны, достойное и светлое будущее нашего народа, отстаивал интересы Республики Узбекистан на международной арене. Именно благодаря ему мы живем в стране, в которой процветает мир и благополучие.

**Шохжаҳон Акмалжон ўғли ХУЖАЕВ,
обладатель стипендии Президента
Республики Узбекистан**

⁴ Каримов И.А. Узбекистан: национальная независимость, экономика, политика, идеология. — Том 1. — Т.: Узбекистан, 1996. — С.109.

М У Н Д А Р И Ж А

	Мангуликка дахлдор умр.....	3
Каньязов Е.	Хуқуқий демократик давлат асосчиси	10
Эсанова Э.	“Жоним сенга фидо, Ўзбекистоним!”	19
Оқюлов О.	Идеи и научные труды Первого Президента Республики Узбекистан как концептуальный источник формирования и совершенствования современного Гражданского кодекса нашей страны.....	28
Ахмедшаева М.	Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти И.А. Каримовнинг давлат ва хуқуқ ҳақидаги билимларга қўшган ҳиссаси.....	33
Исламходжаев Х.	О некоторых аспектах государственного строительства в Республике Узбекистан	42
Рўзиназаров Ш.	Иқтисодий ҳамда хуқуқий ислохотлар асосчисининг таълимотини илмий тадқиқ этишнинг истиқболлари.....	51
Юлдашева Г.	Вклад И.А. Каримова в становление и развитие внешней политики и дипломатии государства	58
Қўчқоров Р.	Эл билса бўлди.....	66
Усманова М.	Мустақиллик ва кучли ижтимоий ҳимоя асосчиси	74
Мухитдинова Ф.	Маънавий комилликка етаклаган зот.....	81

Тулаганова Г.	Ким эдигу ким бўлдиқ?	85
Носирхўжаева Г.	Донишманд Йўлбошчи	95
Гулямова Г.	Она тилини улуғлаган буюк қалб эгаси.....	104
Қодиров Э.	Ўзбекистонда ёшлар сиёсатининг амалга оширилиши: такомил ва самара	111
Шарипова У.	Биринчи Президент раҳнамолигида эришилган ижтимоий-иқтисодий ютуқлар	121
Азимов Х.	Ёшларнинг буюк раҳнамоси.....	128
Рахмонова С.	Мустақиллик — бу аввало ҳуқуқ демақдир....	135
Шамситдинова М.	Буюклар ўлмайди — улар инсонлар қалбида мангу яшайди.....	140
Абдуллаева М.	Ўзбекистон Республикаси Конституцияси — озод ва обод Ватаннинг буюк ҳужжати	144
Хужаев Ш.	Великий сын великого народа	153

МУСТАҚИЛЛИГИМИЗНИНГ БУЮК МЕЪМОРИ

*(Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти
И.А. Каримов хотирасига бағишланади)*

Муҳаррирлар: А. Омонов,
Г. Ортиқхўжаева
Техник муҳаррир: А. Аҳмедов
Компьютерда
саҳифаловчилар: Ш. Расулов

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги
«Адолат» нашриёти. Нашр. лиц. АИ № 228, 16.11.2012.
100192, Тошкент шаҳри, Буюк ипак йўли кўчаси, 69-уй.

Телефон: 0 (371) 268-28-56, 268-28-57.

Веб сайт: www.adolatnashr.uz

e-mail: info@adolatnashr.uz

Босишга рухсат этилди 26.12.2016 й.

Қоғоз бичими 60x84 ¹/₁₆. «Асадему» гарнитураси.

Офсет усулида чоп этилди. Босма табағи 10,0.

Нашриёт ҳисоб табағи 9,0. Адади 45 нусха.

«Print Line Group» хусусий корхонаси босмахонасида чоп этилди.

Тошкент ш., Бунёдкор шоҳ кўчаси, 44.